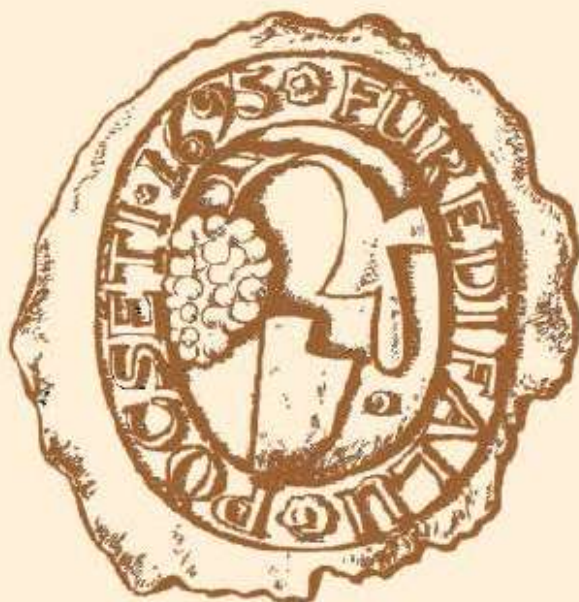

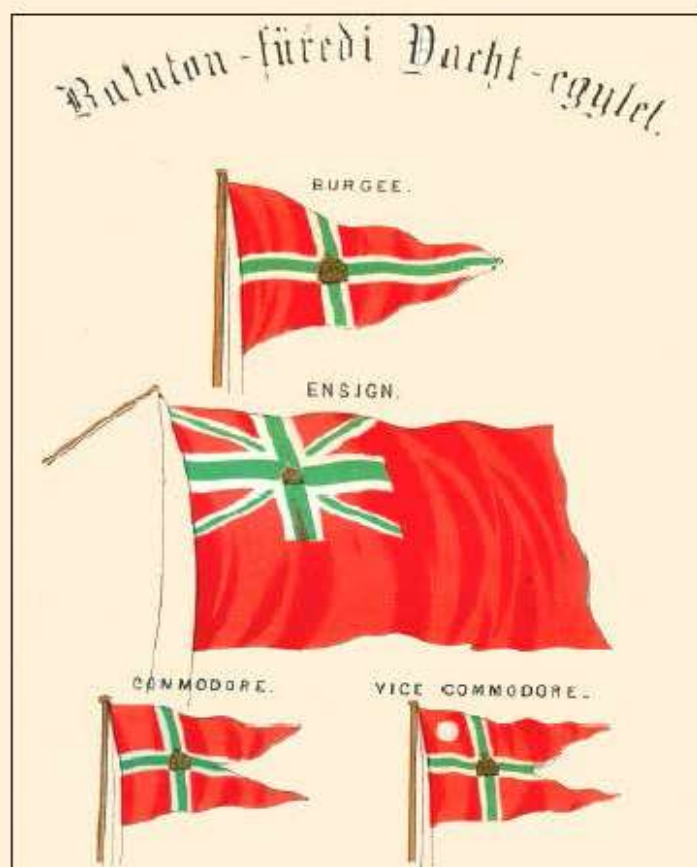
FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XVII. ÉVFOLYAM I. SZÁM

47.

2017.

A 150 éve alakult Balaton-Füredi Yacht-Egylet zászlói

A Hertelendy család címere

Dulovits Árpád 1927-ben felavatott balatonfüredi szobrának gipszmintája hosszú évtizedek hányattatásai után került elő.
(A család birtokában van.)

A Marina szálló teraszán (1969)
(Fotó: Fortepan – Bauer Sándor)

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Rácz János: SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI III.	3
Lichtneckert András: HERTELENDY KÁROLY SZEREPE A BALATONI GŐZHAJÓZÁS TÖRTÉNETÉBEN	14
Tóth-Bencze Tamás: LAPOK A BALATONFÜREDI HAJÓÉPÍTÉS ÉS SPORTVITORLÁZÁS TÖRTÉNETÉBŐL	18

KÖZLEMÉNYEK

Z. Karkovány Judit: A BALATONFÜREDI PLÉBÁNIA-TEMPLOM PALKA JÓZSEF ÁLTAL KÉSZÍTETT ÜVEGABLAKAI	29
Baán Beáta: VOLT EGYSZER EGY „HUNGARHOTELS”	33

PÓTLÁSOK

KIEGÉSZÍTÉS A FÜREDI HISTÓRIA EGY KORÁBBI CIKKÉHEZ	40
--	----

EGYESÜLETI HÍREK

Budáné Bocsor Ágnes: A BALATONFÜREDI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET TEVÉKENYSÉGE – 2016. JANUÁR – DECEMBER	41
A BALATONFÜREDI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET PÉNZÜGYI BESZÁMOLÓJA – 2016	45
KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉS	46
A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ SZEMÉLYEK (2016)	48
A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ SZERVEZETEK (2016)	48

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XVII. évfolyam 1. szám 47.

2017.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
DR. RÁCZ JÁNOS

Szerkesztő bizottság:
BAÁN BEÁTA, ELEK MIKLÓS,
NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA,
SÁRKÖZINÉ SÁROVITS HAJNALKA,
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
BUDÁNÉ BOCSOR ÁGNES
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 400 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként háromszor:
április, július, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Baán Beáta népművelő, ny. művelődési ház igazgató,
Balatonfüred

Budáné Bocsor Ágnes ny. idegenforgalmi menedzser
Balatonfüred

Dr. Lichtneckert András ny. történész, levéltáros,
Budapest

Dr. Ráczi János nyelvész,
Balatonfüred

Tóth-Bencze Tamás könyvtáros,
Balatonfüred

Z. Karkovány Judit ny. középiskolai tanár,
Budapest

A folyóirat kapható:

Balatonfüreden, a Lipták Gábor Városi Könyvtárban,
a Városi Helytörténeti Gyűjtemény
és Kiállítóhelyen,
a Tourinform Irodában,
a Grafit Papír-Írószer-Nyomtatvány Boltban
(Köztársaság utca 18.),
az Arácsi Népházban és
a Bodorka – Balatoni Vízivilág Látogatóközpontban.

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak,
és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.

A folyóirat korábbi számai – az aktuális év számainak kivételével – pdf formátumban letölthetők a
<http://www.historia-bfured.hu/f%C3%BCredi-hist%C3%B3ria,14.html> oldalról, az egyes számok tartal-
omjegyzéke alatt található link segítségével.

RÁCZ JÁNOS

SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI III.

KÖZVETLEN SZOMSZÉDOK

A földrajzi névanyag a néphagyománynak, a hagyományos kultúrának olyan szerves eleme, mint például a népdal, a népviselet, a gazdálkodási rend vagy a tánc, legfeljebb a megjelenési formája tér el ezekétől. A mai földrajzi nevek egy részét a középkorig vissza tudjuk követni. Különösen a településnevek köréből hozható fel erre igen sok példa. Feltehetően az élő anyagból ismert külterületi helynevek többsége újabb eredetű, 100-200 éven belül keletkezett, jelentős részük azonban szintén a középkorra, akár az Árpád-korra megy vissza, így tehát igen különböző korok állapota tükröződik bennük. Ma a tudományos közvélemény a földrajzinév-kutatást, eredményeinek hasznosítását elsősorban a nyelvtudományhoz kapcsolja. Valóban ez a tudományág tett a legtöbbet a helynevek összegyűjtése terén, résztanulmányokban értékelte a földrajzi nevek hangtörténeti, jelentéstani és egyéb vonatkozásait. Ezzel a munkával nagyban elősegítette azt, hogy például a történettudomány az eredményeket a maga sajátos szempontjai szerint fel tudja használni. A névanyag értékes forrásanyagot jelent több tudományágnak is, így a néprajznak, a népi gazdálkodás kutatóinak, a településtörténeti vizsgálódásnak, a növényföldrajznak.

CSOPAK

Füred keleti szomszédja. A Nosztori völgy torkában fekszik, főutak találkozásánál, egy hosszan elnyúló lejtőn a hegyektől a Balatonig. A honfoglalás korában három falu jött létre a mai Csopak területén: a mostani központ helyén volt *Csopak*, tőle északra *Nosztre*, a jelenlegi vasútvonal feletti részen pedig *Kövesd* feküdt. A török időkben mindhárom falu szinte teljesen elnéptelenedett. Alább a három egykori település területén használatos helyneveket három külön részben tárgyaljuk. A névtörténeti adatok szerint az írásbeliségben Csopak neve bukkan fel legkorábban, 1093: *Sopok* (Cs. III: 44), 1141–1161: *Supg* (FNESz.), 1211: *Supoc* (TÖ.), 1251: *Supk* (FNESz.), 1274: *Sopuk* (Cs. i.h.), 1277, 1312, 1316: *Chopok* (uo.), 1382: *Noztre* alias *Chopak* (ÉP.), 1380, 1450, 1457: *Chopak*, 1387: *Chapok* (Cs. i. h.). 1556: *Chyopak* (L. 1997: 140). A tihanyi számadáskönyvben 1585: *Csopak* (PK. I: 126), 1587: *Chiopak* (uo. III: 398). 1629: *Csopak* (GazdtörtSzeml. XI.), 1676: ua. (RHal.), 1694: ua. (Vk.m.lt. 1816). 1748, 1753. 1786: ua. (Vk.m.lt. Liber oeconomiae 1731–1762). 1814 és 1830: ua. (ZML. Arányosítási per). Térképen 1853-ban *Csopak* (GAR.).

A korai forrásokban szereplő *Sopok*, *Supoc*, stb. helynéven kívül az adatok nagy hányada a *csupok* ~ *csopak* ejtést mutatja, és ez utóbbit támogathatja az a körülmény is, hogy Kovács Éva megállapítása szerint az 1211. évi tihanyi összeírás más helyein is az *s* betű többször előfordul a *cs* hang jeleként. A *Csopak* helynév pusztá személynévből keletkezett metonimikus névadással. Az alapjául szolgáló személynév esetében fölmerült a szláv eredet; vö. szerbhorvát *Šupak* (FNESz.), illetve a törökből való származtatás lehetősége egyaránt; vö. 1406:

Chapakzallasa (Pais 36). Más feltevés szerint a szó bolgár-török eredetű, és egy halfajt jelentett. Egyes feltételezések szerint pedig Árpád fejedelem *Sopok* nevű vitézének nevéből származik, aki adományként kapta volna ezt a területet a honfoglalás után.

1892-ben Csopakon 44 földrajzi nevet, mikrotoponimát jegyeztek fel, ezek nagy része máig is használatos. Az *erdő* földrajzi köznév sokféle birtokos jelzős szerkezetben vesz részt a helynevek utótagjaként állva (...erdeje), Csopakon inkább a jelöletlen minőségjelzős szerkezet a szokványos névstruktúra: a *Jobbágy-erdő* (1852: C.) hegyi erdő volt, használatára utal a neve. A csoportot jelölő főnév + földrajzi köznév struktúrájú nevek csoportjába sorolhatók azok a nevek, amelyek előtagja foglalkozást vagy címet jelölő közszó (ilyen a *Nemes-erdő* is). A *Kis-erdő* sík erdő, az alatta elterülő határrész az *Erdőalatti-dűlő* (1858: *Erdő alatt* [DCs.]). A *Véderdő* hegyi erdő, az Öreg-hegy oldalában tájvédelmi szempontból régóta tilos az erdőirtás, innen a név.

A földrajzi köznévi utótagú kétrészes helynevek esetében az utótagként álló földrajzi köznevek helyfajtajelölő funkcióban állnak, és többnyire egyszerű szavak (-hegy, -árok, -völgy stb.). Ilyen Csopakon az *Öreg-hegy*, a *Kis-hegy*, a *Tik-hegy*, ezeket l. lejjebb, a szőlőterületeknél. Az *Égett-erdő* (1852: C.) és a *Nyereg-hegy* (1902: *Nyereghegy* [J.]); erdős hegyek, az utóbbi neve alakleíró. A *Vízárok* (1902: uo.) völgy, a Kis-hegyből vezet le a vizet. A völgy társneve *Csapás*, a *csapás* állathajtó út, nyilván a völgy fenekén vezetett.

Számos helynevet alkottak személynévvel. A személynévek kategóriája igen sok típusban képviselteti magát: többemű személynévi alak, család-

név, keresztnév, ragadványnév, illetve szentnév egyaránt szerepel a helynevekben. A személynevet felhasználó névadásban egy olyan, talán ősiinek nevezhető motiváció körvonalazódik, melyet alapvetően a birtoklásban lehet megragadni. A *Tódi út* a paloznaki határban lévő *Tódi-mezőre* (1902: *Tódi oldal* [J.]) vezet, a *Tódi* személynévvel keletkezett helynevek, akárcsak a *Tódi-völgy* vagy *Toldi-völgy* szántóföld, illetve a *Tódi bejáró* (1839: *Tódikapu* (L. 1997: 431), mely a Tódi-mezőre tartó út kezdete. A *Torma-csapás* a Torma-malom mellett haladt el, a *csapás* állathajtó út jelentésű. Ennek a csapásnak a neve a csopaki birtokos Thorma család nevével keletkezett. A társneve a *Patak-völgyi út*. Erdős hegy a *Csákány-hegy* (1858: *Csákánhegy* [DCs.], 1902: *Csákányhegy* [J.], 1922: ua. [K2]). A helynévtípusok közül a legősibb, a legjellegzetesebb a puszta személynévből keletkezett elnevezés. Ebben a helynévben a *csákány* névelem nem a szerszám neve, az alapjául szolgáló személynév (1236: *Chakan* [ÁÚO. 7: 25]) török eredetű lehet, és etimológiailag azonos a *csákány* főnév előzményével. A *Krastanics-villa* vagy *Őri-villa* épülete az Eöry család villája, ma agrártörténeti műemlék. A *Berger-birtok*, később *Agrár üdülő* a Gödöllői Agrártudományi Egyetem üdülője, korábban a Berger család tulajdona volt. A *Kozma-ház* épülete népi jellegű parasztház a XIX. század közepéről, az épületet tulajdonosáról nevezték el. A csopaki *Strenner-barlang* hegyoldali sziklamélyedés, a néphagyomány szerint Strenner János 1922-ben jött haza a hadifogságból, de addigra nővére teljesen kiforgatta a vagyonából. Ezért bosszúból megölte, és a faluban is több házat, pincét felgyújtott. Üldözői elől ebben a sziklamélyedésben rejtőzködött. A személynéves *Szita-hegy* (1902: J.) erdős domboldal, illetve szőlő, Szita János századosé volt. A nádtetős *Fejes-pince* műemlék jellegű épület az úgynevezett *Kiráj-birtokon*, mindkét pincét volt tulajdonosainak nevével tartották számon, akárcsak a *Kiráj-szürü* szérút, a mai *Kiáltó utcát*.

A vízrajzi nevek közt a *Csopaki-séd* (Nosztori-patak; 1909: *Horogvölgy-Séd* [EP.]), 1922: *Horogvölgyi séd* [K2] olyan vízfolyás, amely valamikor hat malmot hajtott, erre utal régi német *Mühl Bach* (1858: K1), azaz 'Malom-patak' elnevezése. 1964-ben vízművet létesítettek rajta. A vizére épített számos malom miatt a vízfolyásnak *Malom-séd* (1839: L. 1997: 432) neve is volt. (1277-ben kelt az az oklevél, amelyben egy Liliom nevű özvegy Veszprémben lévő malmának fele részét elcseréli a veszprémi káptalannak Csopakon működő, felül-

csapós vízikerekű két malmával. A 18. században a somogyi partról dereglyéken szállított gabonát is öröltek hat egykori csopaki malomban.) Dülönév a *Malom-dülő* (1922: *Malom dülő* [K2]), egy csopaki köz neve a *Malom köz* (1902: *Malomköz* [J.]) vagy *Mórádi köz*. A *Malomháti-rétek*, *Malom-rét* a volt Molnár-malom körüli rész, később egy külkereskedelmi vállalat üdülőterülete. Személynéves összetétel a *Torma-malom* (1858: *Torma malom* [K1], 1902: *Torma malom és apadása* [J.]), épülete a fent már említett, Csopakon is birtokos Thorma családé volt. A *Plul-malom*, *Pöl-malom* vagy *Fősső malom* (1858: *Plul Malom* [K1], 1902: *Felső malom* [J.]) pedig a Plul családé volt, az 1860 körül épült Plul-féle malom a Nosztori-völgy XVIII – XIX. században működő vízimalmainak egyik legutolsó épülete. 1910-ben újjáépítették a *Molnár Kálmán-féle* vízimalmot. Az úgynevezett *Zuggó* a Séd medrének egy szakasza, a *Hegedűs-malom* duzzasztó zsilipe volt. További őrlőhely volt a *Csák-malom* (1858: *Simon Malom* [K1], 1902: *Alsó malom* [J.]), 1968-tól vendéglátóhely működik benne, a szépfekvésű és jó konyhájú *Malom csárda*. Föltehetően a régiségben a már akkor működő számos malom a szónak nem a mai alakjában szerepelt a birtoklevelekben. Az ilyen nevek ugyanis más magyar szavakhoz hasonlóan a történelem folyamán számos hangváltozáson mehetek keresztül. A magyar magánhangzók történetében általános tendencia a nyíltabbá válás, a *molunból* alakult a *malom*.

A Csopak körüli dombok déli lankáin igen régóta folyik szőlőművelés. Számos helynév utal a szőlő termesztésre, kiterjedt szőlőültetvényekre és a bortermelésre. A régi *Mál-dülő* (1459: *Mál* [R. 1997: 140], 1486: in loco *chopakmal*, 1494: in loco *Maal* [uo.: 142]) előtagjának 'napos, védett domboldal' a jelentése, arra utal, hogy a déli lejtő különösen kedvezett a szőlőnek. A *Hüvös-pince* körül lévő 60 kh szőlő és pince régen Ranolder János, illetve 1916-tól a botfai zsidó földbirtokos, Hüvös Salamon tulajdona volt. Később a Badacsonyi ÁG. birtokába került, 1954-től Növényvédő Állomás. A *Hüvös-istálló* épülete szintén Hüvös Salamon tulajdonában állt. A *Fát-pince* a környék legszebb présháza volt, a tsz leromboltatta. Az *Aligvári* épület a református egyház pincéje. A *Suli-kúria* vagy *Suli-birtok* más néven *Téesz-pince*, az épületben a Csopaktája Tsz szőlőfeldolgozó pincéje és irodái voltak. Klasszicista stílusú épület. A *Kocsi kapu*, *Kocsi kapui-dülő* (1902: *Kocsikapu* [J.]) sík szőlő és kert volt, a szőlőterületre csak itt lehetett kocsi-val bejárni. A *Paloznaki-határszél* (1902: ua. [uo.])

domboldali szőlő, akárcsak a *Pincetető*, ennek esetében a névadási szemlélet háttere a dombvonulat formája, óriási dongaboltozatos pincetetőhöz hasonlít.

1900 körüli csopaki képeslap

A képzetlen melléknév + földrajzi köznév struktúrájú nevek igen nagy csoportot alkotnak a kétrészes nevek között. Jellegzetes toldalék, különösen kedvelt melléknévek közé sorolható a *kicsi* ~ *kis*, valamint a *nagy/öreg* lexéma. Az *Öreghegyi út* vezet az *Öreg-hegyre* (1786: *Öreghegy* [L. 1997: 316], 1788: ua. [uo.: 317], 1797: ua. [uo.: 324], 1800: ua. [uo.: 325], 1830: ua. [uo.: 347], 1852: *Öreg hegy* [C.], 1854: *Öreg szőlőhegy* [GCs.], 1862: *Öreghegy* [L. 1997: 439], 1922: ua. [K2]), amelyen az erdőn, szántón, réten kívül kiterjedt szőlők is voltak. A *Kishegyi út* vezet a *Kis-hegyre* (1756 és 1759: *Kishegy* [L. 1997: 306], 1771: ua. [uo.: 311], 1797: ua. [uo.: 324], 1830: ua. [uo.: 347], térképen 1852: *Kis Szőlőhegy* [C.], 1854: ua. [GCs.], 1858: *Kis hegy* [DCs.] és 1922: ua. [K2], néprajzi gyűjtésben 1902: ua. [J.]), domboldali szőlő volt, ma lakotthely. Volt *Kis-hegyi-dűlő* határ-rész is. A Kis-hegyen, a *Dinkás* domboldali szőlőn a káptalani birtoklás idején kövidinka fajtát termesztettek. A fehér borszőlőfajtáról kapta a nevét. Ezt a szőlőterületet osztották ki 1945 után először. A *Pipázó* filagória volt, a szőlőmunkások ebédidőben itt tartózkodtak. A *Hegyalja*, *Hegy ajja* (1858: *Hegy alja* [DCs.], 1902: *Hegyalja* [J.], 1922: ua. [K2]) lakotthely, szőlő, kert, a *Giligó* határrész hegyi szőlő, gyümölcsös. A *Giligó* pusztá növénynévi alapú helynév, a népnelvben a *giligó* 'galagonya' (ÚMTsz.) jelentésű. A *Bodon-kúti-dűlő* (1755: *Bodon kút* [L. 1997: 306], 1778: *Bodonkúti dűlő* [uo.: 283], 1790: *Bodonkúti diverticulum* [uo.: 319], 1816: *Bodonkút-tető* [uo.: 285], 1902: *Bodon-kut* [J.]) ma lakotthely, domboldali szőlő és kert volt.

A helynévben a *bodon* névelem jelentése 'korhadt, odvas belül – mindkét végén nyílt – fatönk'. Ilyen csőszerű fatönkkel, úgynevezett *bodonnal* bélelték ki a forráskút gödrét. A *Szedria*, *Szédria-tető* (1902: *Szedriántető* [J.]) ma lakotthely, domboldali szőlő, kert volt azelőtt. A *Nagy-kút* (1636: *Nagykut* [L. 1997: 176,] 1674: *Nagykúti diverticulum* [uo.: 183], 1760: *Nagykút* [uo.: 307], 1798: ua. [uo.: 324], 1818: ua. [uo.: 340], 1858: *Nagy kut* [DCs.], 1862: *Nagykúti dűlő* [L. 1997: 439], 1863: *Nagykúti dűlő* [Csd. 242], 1902: *Nagykút* [J.], 1922: ua. [K2]) ugyancsak domboldali szőlő és kert, valamint gyümölcsös, a *Nagy-kúti út* vezetett ide. Az úgynevezett *Hollandus-hegy* is szőlőterület volt, a *Hollandus ház*at egy holland építtette az 1930-as években, ma nyaralóként használják. A *Bene-dűlő* (1669: *Bene* [L. 1997: 180], 1686: *benei szőlő* [uo.: 189], 1724: *Bene* vagy *Palánkos* [uo.: 233], 1769: *Bene* [uo.: 311], 1778: *Benei dűlő* [uo.: 283], 1816: *Bene* [uo.: 286], 1811: *Benedűlő* [uo.: 335], 1830: ua. [uo.: 347], 1838: ua. [uo.: 353], térképeken 1852: *Régi benei szőlők* [C.], 1854: ua. [GCs.], 1858: *Bene* [DCs.], 1863: *Bene*, *Bene alja* [Csd.], 1922: *Bene* [K2], néprajzi gyűjtésben 1902: *Alsó- és Felső Bene* [J.]) domboldali szőlő, szántó és kert. Neve a birtokosra utal, ma is sok Bene nevű család él a faluban.

A régi csopaki szőlőültetvények nevei megőrződtek régi oklevelekben, egy részük azonban későbbi okiratokban vagy térképeken már nem szerepel. Szőlő volt a *Szelep* nevű helyen (1476: *Zelep* [R. 1997: 140]), a *Tetősön* (1363: *Tetews* [uo.: 144]), kiterjedt szőlőterület volt a *Zahi* (1616, 1626: *Szahi*, 1648: *Zahi* szőlő [uo.: 176], 1694: *Záhony* [uo.: 191], 1816: *Zahi rét* [uo.: 285], 1678: *Zabrák* szőlő [uo.: 186]). A hely, az irány kifejezésére használatos -i melléknévképzővel alakult a *Berkenyekúti-dűlő* (1778: uo.: 283), a *Keresztúti-dűlő* (1661: *Kereszt uti* [uo.: 178], 1778: *Keresztúti dűlő* [uo.: 283]), az *Agyagi-dűlő* (1778: uo.: 283), a *Böködői-dűlő* (1778: uo.), a *Veresúti-dűlő* (1772: uo.), valamint az *Általidűlő* (1772: uo.). A szőlőterület talajára utaló névvel jött létre a *Kövesalja* (1778: *Kövesallyai dűlő* [uo.], 1816: *Kövesallai-fordulat* [uo. 284]). Ugyancsak kiterjedt szőlő volt a *Hencs* (1670: uo.: 181), a *Pásit-hegy* (1670: *Pásit hegye* [uo.: 181]), továbbá a *Középdombra-dűlő* (1772: uo.), valamint a *Vakaró* (1768 *Vakaró szőlő* [uo.: 309], 1769: *Vakaró* [uo.: 311]), végül a személyneves *Harmath-szőlő* (1769: *Harmath* [uo.]). Nem minden régi szőlőterület neve ment azonban feledésbe, továbbra is használatos

néhány szőlős határrész elnevezése. Ilyen a *Kertmög* (1774: *Kert megí* [uo.: 313], 1790: ua. [uo.: 319], 1800 és 1801: *Kertmegi* [uo.: 326, 327]), amely mára beépült, domboldali szőlő és kert volt. A *Tik-hegy* domboldal ugyancsak beépült, korábban szőlőhegy volt. A *Krastanics-birtok*, más néven *Őri-birtok* sík szőlő, az Eöry család szőlője volt. A *Partos út* dűlő (1476: *parthuswth* [uo.: 141], 1658, 1670, 1686: *Partos ut* [uo.: 177, 189], 1902: *Partosut* [J.]) domboldali szőlő szintén beépült. A *Kőris-kúti-dűlő* (1816: *Köröskúti-fordulat* [L. 1997: 285], 1902: *Köriskut* [J.]) domboldali szőlő, a korábbi szőlőhegyet már beépítették. Egy forrás volt itt, mellette kőrisfa állt, ez a helynév alapja. A *kőris* (1055: *keeris* [TA.]) 'Fraxinus excelsior' szürke, sima törzsű, dús koronájú fa, neve ótörök eredetű, a magyarba még a honfoglalás előtt kerülhetett.

További oklevélben előforduló, térképen jelölt határrész, dűlőnév még számos akad Csopakon. Régi ipari tevékenységre utaló helynevek is fennmaradtak, Csopakon a *Mészkemencék* nevű terület erdős hegyen volt, a káptalani erdőben mintegy 10–15 mészégető kemence működött. A *Hamuház*-ban főzték régen a hamuzsirt, hamulúgot, ennek nyomaként egy öntöttvas üstöt találtak. A *Régi-kőbánya* a csopakiak korábbi kőfejtője volt, később is működött egy *Kőbánya* (1864: P. 1: 61), ma már nem használják ezt sem. A *Homokbánya* és az *Agyagbánya utca* neve utal arra, hogy nem csak kőfejtő bánya működött Csopakon.

A növénynévi alapú helynevek morfológiai szinten két típusba sorolhatók: az előtag jelöletlen, vagy jelölt alakban része az adott térség mikrotoponímiai rendszerének. Egy-egy növénynévből gyakran toldalékmorfémával keletkezett helynév, s köztük az egész magyar nyelvterületen jellegzetes az -s képzős névszerkezet. Növénynevekkel jött létre a következő négy helynév Csopakon. A *Kender-földek* (1902: J.) szántó, a csopakiak kenderföldjei voltak itt egykor. A *Sáfrán-kert* (1778: *Sáfránkertidűlő* [L. 1997: 283], 1789: *Sáfránkert* [uo.: 238], 1858: *Sáfrán kert* [DCs.], 1902: *Sáfránkert* [J.], 1922: ua. [K2]) domboldali, bokros hely, szőlő is volt itt. A *Bazsali oldalt* (1902: J.) a bazsalikom 'Ocimum odoratum' növényről nevezték el. A *Káposztáskertek* társneve a *Völgyi-kertek* (1902: *Völgyi kertek* [J.], 1922: *Völgyi kert* [K2]), használati célra, illetve fekvésre utaló nevek. Fanévvel alakult a *Berkenyész-szőlő* (1677: *Berkenyész szőlő* [R. 1997: 186]) terület elnevezése, és gyümölcsneves az *Almáskert* (1673:

Almáskert [uo.: 183], 1674: *Omáskert* [uo.: 184]) határrész.

Északra, Veszprémfajsz határában van a *Faiszti erdőalj* (1902: J.). A *Lőtér* korábban levente lőtérnek épült. A *Pacal-kút* területen több forrás volt, többségüket az építkezések alkalmával betemették. A *Pacal-kúti-dűlő* ma lakóhely, domboldali szántó volt egykor. Régebbi csopaki mikrotoponima a *Falu körüli-dűlő* (1858: *Falu körüli* [DCs.], 1922: ua. [K2.]), a *Kis-tó* és a *Terczia*. A közbirtokosságé volt a *Falu kertje* (1902: J.), sík terület, kertes rész, itt termelték meg a falu bikájának a szénát. A *Bózsa-oldal* vagy *Bózsa-kert* domboldali kert, egykori birtokosáról nevezhették el. A *Szérűskert*, *Szürűskert* vagy *Olasz-szürű* ma már beépített terület, egykor itt volt a csopaki gazdák (pl. az Olasz család) szérűje. A *Komáromi-szürű* lakóhely már, sík kert, szőlő volt hajdanán, egy Komáromi nevűnek volt itt szérűskertje. Az egykori *Kasics-kert* ma *Sportpálya*, eredetileg a Kasics család gyümölcsöse volt. Az 1975-ben létesített sportpálya építéskor négyszögletes tégláégető kemencéket találtak. Az 1910 és 1940 között Kövesden épült nyaralók hozták létre a mai Csopakon lévő *Fürdőtelepet*. Itt van a népnyelvben *Vidinek* nevezett *Videoton üdülő*, és az egykori *KISZ-tábor* [Dr. Münnich Ferenc KISZ Vezetőképző Tábor] számos épülete és parkja.

Az *Átó-dűlő* vagy *Átói-fődek* (1852: *Vágás* [C.]) sík szántó volt. Esetleg gabonát termesztettek rajta, de lehetséges, hogy személynévvel alakult helynév a *Búzatelek* (1769: L. 1997: 311). Az *Erdei út* a Kopasz-tetőre vezet, a *Kopasz-tető* (1902: J.) az Öreg-hegy teteje, nagyon szép kilátás van innen. A *Horgas-föld-dűlő* (1772: L. 1997: 283) nevében a *horgas* jelzőnek 'sarkos, görbe földek' a jelentése.

A *Ranolder-keresztet* a Paloznaki út mellett Ranolder János veszprémi püspök állíttatta 1861-ben a birtoka határára. A *Vörös-kereszt* felirata: „Weil Mihály 1856 Emelte”, mögötte a ház Weilék tulajdona volt. Vörös homokkőből faragták, volt *Vörös feszület* hasonneve, illetve *Kolarics-kereszt* társneve is, mert később már Kolaritsék háza előtt állt. A *Hősök-keresztje* vagy *Hősök szobra* keresztet az I. világháború csopaki halottainak tiszteletére emelték 1932-ben. A *Felső temető* vagy *Csopaki temető* mellett még az úgynevezett *Régi temető* volt Csopakon, valamint a *Zsidó temető*, ahol néhány régi sírkő található még. Neve népnévvel keletkezett. A *Csonka torony* vagy *Harangláb* műemlék jellegű templomrom középkori tornya, később átalakították. 1266-ban említik először a csúcsíves, egyhajós, egyenes szentélyű templomot, melynek

hajója 1830-ban villámcsapástól leégett. Az úgynevezett *Altemplom*, társnevén *Katolikus templom* helyén a XIX. század végén lebontották a romos Szent István templomot, csak a Csonka torony maradt meg. A káptalan új templom építése céljából a községnek adta a *Sarok-szőlőt*. Az építkezés 1948-ban kezdődött, majd 1981-ben folytatódott újból.

Csopaki képeslap az 1920-as évekből

A *Hangya* néven nevezett épület egykor a Hangya szövetkezet boltja volt, később Istvánffy Miklós háza lett. Az *Iskola* épülete eredetileg római-katolikus iskolakápolnának épült 1934-ben. A *Régi posta* társneve *Rizus néni háza*, 30 évig postahivatal volt Farkas Teréz házában. A *Takácsék* vagy *Köves-birtok* régi, XIX. század eleji épület, egykori tulajdonosairól nevezték el. Az *Ördögös* vagy *Ördögös-kastély* régi boltíves, egykor faszindelyes épület. Neve arra utal, hogy több rémtörténetet meséltek vele kapcsolatban a csopakiak. Az *Intézőlakás* a veszprémi káptalan intézőjének háza volt, később erdészeti szolgálati lakás, ekkor már *Erdészház* volt a neve. A *Kocsmá* társneve a *Nosztori* vagy *Husbót*, a *Makó-kocsmá* épületet tulajdonosáról vagy a kocsmá működtetőjéről nevezték el. Az ennek telkén lévő pajtában a helyi fiatalság 1910 és

1930 között színelőadásokat tartott. A *Stop csárda* korábbi neve *Szente-kocsmá*, illetve *Varga-kocsmá*, mert Varga Ödön építtette 1925 körül, majd Szente nevű tulajdonosa lett. 1948-tól *Stop* a neve.

Nosztre

Nosztre neve már a XIII. századtól olvasható, 1277: *Nostrey* (Cs. III: 86), 1292 k.: *Nosztre* (H. 524), 1382: *Noztre* alias *Chopak* (ÉP.). 1482-ben csopaki, kövesdi és *nosztrei* jobbágyságok (Veszprémi kápt. lev. Csopak). Nyilván a magyarban nem kedvelt mássalhangzó-torlódás miatt 1524: *Nozthore* (H. 1943: 5), 1781: *Nosztre* és *Nosztore* (J. 73), térképen 1852: *Nosztore* (C.).

A mai *Nosztori* (1858: DCs., 1863: Csd., 1902: J. és 1922: ua. [K2]) alakváltozat major, völgy, erdő, szántó, rét és patak jelölésére szolgál. Ezzel a névváltozattal alkották a *Nosztori-pusztá* (1858: *Nosztori pusztá* [DCs.], 1902: *Nesztori pusztá és oldal* [J.], 1922: *Nosztori pusztá* [K2]) nevét, balatoni turistatérképen *Nosztori-major* (1778: *Nosztéri major* [ÉP.]) néven szerepel. Római kori tégláégető, középkori cserepek kerültek innen elő. A *Nosztori-tető* vagy *Nagy-mező* (1852: *Alsó nagy mező* [C.], 1858: K1, 1922: K2) erdő, rét, autóspihenő van itt. A kies *Nosztori-völgy* bejárata a falu utolsó házainál kezdődik, a völgy felső része jelentős római kori lelőhely. Természeti szépsége miatt kedvelt kirándulóhely. A *János-völgyben* (1902: *Nagyjános völgy* [J.]) vezet a *János-völgyi út*, a völgyben van a *Nosztori-erdő*, amelynek társneve a *János-völgyi-erdő*. A *János-völgyi-földek* (1852: *Felső nagy mező* [C.], 1854: ua. [Gcs.], 1902: *Nagymező* [J.]) domboldali szántó. A *Nosztori-völgy* legszebb része a *Gyűr* (1854: *Gyűr* [GK.], 1922: *Gyűrűlap* [K2]), lejtős legelő a gyűrődéses, dombos rész. A helynév a régi magyar *gyűr* 'domb, bucka' főnévvel függ össze. A források felett húzódó hegyvonulat eleje a *Közép-Gyűr fője* (1852: *Közép gyűr* [C.], 1902: *Középgyőr* [J.]) hegy, völgy, erdő. Az összetétel 'kezdet, valaminek az eleje' jelentésű -fő utótagja azon alapul, hogy a hely két völgy kiindulási pontja.

Vízben gazdag a környék, a bővizű *Nosztori-források*nál ered a *Séd*. 1964-től a vízmű hasznosítja a vizét, ezért a meder száraz. Az állatok egykori pihenője, a *Deleltető-tó* helyén a veszprémi káptalan 10-15 kisebb pisztrángos tavat létesített. A káptalan pisztrángos gazdaságának tervei 1904-ben készültek, a tógazdaság termelésére vonatkozóan említik, hogy a pisztrángos 1906 óta áll fenn, eliszaposodott, majd 1931-ben újjáépült. Halászati

szaklapban: „A veszprémi káptalan csopaki birtokán fekszik a *Nosztori-puszt*a, fölötte dombos erdőség terül el, amelynek alján több bővizű forrás fakad. Ezek egyesült vize Csopak és Kövesd községekén át *Léd [Séd] patak* néven a Balatonba folyik be ... 8 tó közül hatban ma is vegyes (sebes és szivárványos) pisztrángállományt tenyésztenek, a legalsó kettőben pedig compót és pontyot ... Már 1907 után a tógazdaságnak százon felüli anyahala volt” (Hal. 83: 5). A telep a második világháború idején elpusztult, a vízhozam csökkenése miatt üzemelése ellehetetlenült. A *Halastavak* nevű határ rész sík kert, rét, egy részét kertnek osztották ki, ma a tavaknak csak a helyük látszik. Az *Erzsébetliget*, más néven *Hét-forrás* nagy erdei tisztás, sok forrással. A Nosztori-völgy északi végében karsztforrásokból eredő *Séd patak*, a *Csopaki-séd*, társnevén *Nosztori-patak*, gyorsan áramló vize több vízimalom kerekét forgatta.

A *Krastanics-erdő* név alapja az, hogy a ki egyezés után a káptalani birtokból Krastanics és Thorma nevű birtokosok kapták meg ezt az erdőt. A *Káptalani-erdő* vagy *Fősdő-erdő* 1948-ig a veszprémi káptalané volt. A *Zsédő-gunyhó* bokros, műveletlen, sík területen volt, egy ilyen nevű szőlőcsősz lakott benne, aki a Nosztoriban lévő szőlőkre vigyázott. A *Murvagödrök* (1902: J.) ma erdőség, azelőtt több murvabánya is volt itt. A *Kányarikató* (1902: uo.) domboldali rét, az erdőirtók 1879-ben nevezték el az itt lévő sok kányáról [varjúról]. Később a neve *Téesz-legelő*. A *Horog-völgyben* (1902: uo.) folyik a *Séd*, a *Horog-vőgyi séd* (1858: *Horog völgy séd* [K1]). A *Horog*, *Horgas* határ rész alakjáról kapta a nevét, sarkos, görbe földeket neveznek így.

Kövesd

A jelenlegi vasútvonal feletti részen feküdt *Kövesd*. A honfoglalás utáni évszázadokban a tihanyi apátságé volt a Csopak alatti falu. 1785-ben Csopakon 103, Kövesden 45 lakóház volt, 1920-ban Csopakon 122, Kövesden 79. Kövesd *Balatonkövesd* néven egészen 1940-ig önálló község volt, a közbirtokosság erdőt, legelőt, szántót (kenderföldek), rétet és agyagvermet birtokolt, az adómentes úton és kőbányán kívül nádist és vízfelületet. A két község egyesítésekor összesen 305 lakóházat és 1012 lakost írtak össze.

A középkorban Tihany környékén egymáshoz viszonylag közel két Kövesd nevű település is feküdt. Az 1211. évi tihanyi birtokösszeírásban említett egyik *Kövesd* („in villa *Cuest*” [PRT. X: 504])

Aszófő és Örvényes között terült el; vö. uo.: 253–55, VeMH. II: 263. Másolati, illetve nem hiteles forrásokban: 1055/1324 u.: *Cuest* (DHA. I: 154), 1092/1274/1399: *Cwesd* ~ *Cuesd* (uo. 282). Csánki Dezső helynévtárában ugyancsak két *Kövesd* települést említ, 1093: Villa *Cuesd* et (alia) villa *Cuesd* iuxta Sopok (Cs. III: 74). Másolati, illetve nem hiteles forrásokban 1055/1324 u.: *Cuest* (DHA. I: 154), 1092/1274/1399: *Cwesd* ~ *Cuesd* (uo. 282), 1325: *Kuesd*, 1372: *Kwesd*, 1410: *Kuvesd* (Cs. III: 74). Az Aszófő szomszédságában fekvő Kövesd falu valószínűleg utolsó említése 1542: *Kewesd*, amikor felégették, és pusztá lett (VeMH. 2: 263). Ezután már csak pusztaként (1600: *Keöves* [uo.]) fordul elő az oklevelekben.

A későbbi Balatonkövesd település pedig Csopak mellett volt, nevének első említései nem hiteles forrásokból adatolhatók: *Cuesth*-ként már 1121-ben előfordul egy oklevélben, mely ottani szőlők adományozásáról szól. 1170 k. végrendeletben: *Kövesd* falu (Erdélyi I: 606; H. 419), 1267: *Kövesd* az apátság birtokában (uo.), 1373: számos kövesdi nemes neve (ZO. II: 83, 87; H. 421), az 1055-ben keletkezett tihanyi alapítólevélnek – sokkal később, a XIV. században írt, I. András és Szent László idejére, 1055-re és 1092-re keltezett – hamisítványában Kövesd területén Tihanyhoz tartozó 4 halász: „Ibidem est villa *Cuest*, ubi eadem ecclesia habet IV piscatores” (Erdélyi 488). 1390: Stephani de *Kwesd* (HO. V: 184), 1092/1274/1399: *Cwesd* (DHA. I: 282), 1082/1388/1520: *Kuesd* ~ *Kwesd* ~ *Kvesd* (uo. 238). 1549: *Kewes* (L. 1997: 198), 1686: *Köves* (L. 1997: 189), 1703: *Kövesd* (uo.: 233), 1726: ua. (uo.: 248), 1769: *Köves* (uo.: 311), 1779-ben *Nemesköves* (uo.: 245) és 1785-ben *Nemesköves* (ZML. Processus civiles, Fasc. 46). Tomasich 1792. évi Zalai térképén (VeML.) és Gerlisch 1797. évi Veszprém megyei térképén *Köves* (ZML.). 1814, 1815 és 1816: *Köves* (RHal.), 1829-ben *Kövesd* (ZML. Arányosítási per). A XVIII – XIX. századi térképeken is feltűnik a helynév, 1773 – 1808: MTHt. ZM., 1782 – 1785: *Köwes* (JO.), 1806: *Köves* (Li.), 1819 – 1869: *Kövesd* (MKF.), 1853: *Kövest* (GAR.), 1858: *Kövesd* (DCs.), 1869 – 1887: *Kövesd* (HKF.).

1801-ben *Nemes-Kövesd* (ÉP.), 1850 körül *Nemeskövesd* neve olvasható (VeMFN. IV: 422), Kovács Éva szerint esetleg ennek a jelzői előtagjával különböztették meg a két Kövesdet, a régi *Cuest* utótag pedig természeti településnév metonimikusan jöhetett létre egy talajminőségre utaló határresznéből, -st(i), -sd(i) képzőbokkal. Kö-

vesd település a nevét a *kő* főnév származékával, a *köves* melléknévvvel, és *-d* helynévképzővel alkoták. Az *-sd-* képzőbokrót tartalmazó *Kövesd* (Cuest) név a terület köves (kavicsos) talajára utalt.

A mai helynévállományban a csopaki mikrotoponimák ennek a falunak az emlékét is őrzik, ilyen a *Kövesdi-erdő*, *Kövesdi-kertek* és a *Kövesdi-szőlőhegy*. A vasúti megállótól északra fekszik a *Lőce-domb* (1798: *Lőcedomb* [L. 1997: 325], 1816: *Lőcedombi-fordulat* [uo.: 284]), az itt, 1910-ben előkerült régészeti leletek szerint már a X – XI. században lakott hely volt, később domboldali szőlő, kertes részekkel, házakkal. A mai csopaki vasútállomástól délre terül el a 19. század közepétől *Kőkoporsó dombnak* (1854: *kőkoporsói* [GCs.], 1858: *Kü Koporso* [DCs.], 1863: *Kőkoporsói-dűlő* [Csd.]), a népnyelvben *Kükoporsó-dűlőnek* (VeMFN. IV: 57) nevezett, mára beépített területen bronzkori, és a kelta lelőhelyeken kívül római település és temető nyomait találták. A *Kőkoporsó domb* helynév esetében a névadási szemlélet háttere az, hogy itt számtalan római emlék mellett 1928-ban római szarkofágot, művészi építményekkel díszített kőkoporsót találtak. A római kori régészeti lelőhelyen talált borospince az ősi szőlőkultúra egyik bizonyítéka. Mindkét terület nevét utcanévek őrzik: *Lőcedombi utca* és *Kőkoporsó utca*, illetve *Kőkorsó utca*. 1981-ig volt Kőkoporsó utca a hivatalos neve, a régi dűlőnéven alapuló utcanévet a lakók kérésére később megváltoztatták.

Kövesd part menti dűlői az 1863. évi telekkönyvi térképen: *Apadás*, *Torma apadás*, *Kuszkói-dűlő*, *Sóstódombi-dűlő*, *Kőkoporsói-dűlő*, valamint a *Fehér-vízi-dűlő*. Kövesdnek és Csopaknak 800 kh Balatonja volt, a halászok bérletet fizettek érte. A strandon kötött ki a haláshajó, ott mérték a halat. A halászok számos vonyót (hálózó hely) Balaton-parti dűlőkről neveztek el, Jankó János a vonyókat nyugatról keletre, az arácsi határtól a paloznaki határig haladva sorolta fel. XIX. század végi adatgyűjtése szerint (J.) a csopaki és kövesdi Balatonon 11 vonyó volt: 1. *Tüskésalja*, 2. *Kerekedorr*, 3. *Kereked tisztás*, 4. *Sarok* vagy *Kövesi sarok*, 5. *Kuszkó*, 6. *Küszöborr*, 7. *Kis-Tódi nád eleje*, *Tódi*, 8. *Fehér-víz*, 9. *Akadó*, 10. *Nagyrét alja*, 11. *Sutton* (1902: J.). Ez utóbbi *sutton* névnek 'eldugott hely' a jelentése, a *Suttyon* ((1822: *Suttyon Rét* [ÉP.]) határrész sík rét, park, partközeli terület a paloznaki öbölnél. A *Tüskésalja* (1) alapjául szolgáló parti *Tüskésrétek* nevű terület nyilván tüskés, tövises bokrokkal, például csipkebokorral benőtt rész volt. Ma lakotthely, üdülőkkel beépített

terület. A *Kuszkó* (5) nyugatra, Arács felé esik, a vonyó nevének eredete itt is dűlőnévre vezethető vissza, egy 1863. évi telekkönyvi térképen található a névadó *Kuszkói-dűlő* (Csd.). Van ilyen nevű rét is (1854: *Kuszkói rét* [GCs.]), a *Kuszkó* (1852: ua. [C.]) mélyen fekvő rét, nádas. Félreeső sarok a halászok kuszkója, a víz kimosta a partot, a névadási szemlélet hátterére vö. a régi Tájszótár (1838) adatát: *kuszkik*, *kuczik* 'sarok, zugoly' a Balaton mellékén (227), 1869: „*kuczkó* v. *kuszkó* szögletet formáló szűk hely, különösen a kemencze és a fal köze, vagy a konyhán a tűzhely möge, másképp: *kuczik*” (CzF.). A *Sarok*, *Kövesi sarok* (4) is dűlőnévvel keletkezett, a *Sarok-rét* (1841: *Sarok Rét* [ÉP.]) szintén dűlő volt. A *Küszöborr* (6) a Kis-Tódi (1778: *Kistói dűlő* [L. 1997: 283], a *Kistói* adat valószínűleg sajtóhibás, helyesen *Kistódi*, 1812-ben Szilfaalja vagy *Kistód* [uo.: 287]) nád eleje, lépcsőszerű kiszögellés, az alakjára utal a neve. A *Tódi* (7) személyneves helynév. Reöthy Ferenc említi még a *Mária-szobor eleje* és az *Akadó* vonyók neveit. Az *Akadónál* a fenék köves, „*akadó*”, ezért kedvezőtlen halászatra, mert szaggatja a hálót. A *Fehér-víz* (8) nevet Jankó János (1902: *Fehérvíz* [J.]) és Lukács Károly is közli 1933-ban, a nevet a víznek a környezetétől elütő színével kapcsolatos *fehér* melléknévvvel és a *víz* főnévvel alkották. A *fehér* jelző vízneveknél 'sellőző, habzó patak' jelentésű, a vonyó nevének esetében a fehér tarajokkal hullámzó Balatonra utal. A parton a *Fehér-vízi-dűlő* (1815: *Fehérvíz*, *Fehér-vízi-dűlő* [Vk.hh.Jkv. 1718], 1841: *Fehérvízi-dűlő* [ÉP.], 1852: *Fejérvízi* [C.], 1854: *Fejervízi* [GCs.], 1858: *Fehér Víz* [DCs.], 1863: *Fehérvízi dűlő* [Csd.], 1922: *Fehérvíz* [K2]). A volt apácakolostorral egy vonalban fehér köves (azaz mészköves) a part, a Balaton vize gyakran fehér, tarajos, innen ez az elnevezés. A dűlő ma nyaralótelep, a XX. század elején parcellázták ki fürdőtelepnek, ma *Fürdőtelep* a neve. A *Fehér-vízi-dűlő* a Torma család szántóföldjének (1854: *Nemes Thorma nemzetség birtoka* [GCs.]) végébe esett, előtte szabadon halászhattak a kövesdiek és a csopakiak (Vk. hh. Jkv. 1708). A *Kerekedorr* (2) határrész neve esetében a névadási szemlélet háttere az, hogy ez a terület a Kerekedi-öbölnél orrszerűen nyúlik a Balatonba. A *Kerekedi-öböl* (1887: MK., 1902: J.) Arács felé, nyugatra terül el Kövesdtől, az öböl és az előtte elterülő vízterület a halászok vonyója volt, Lukács Károly is említi 1933-ban. A Balaton északi partjának ez az öble az alakjáról kapta a nevét, az öböl alaprajza nagyjából félkör, a partszakasz kerek. A *Kereked*

tisztás (3) a hasonló nevű öböl déli része, olvasható a név rövidebb *Kereked-tisztás* alakváltozata is. Hasonló nevű öböl déli része, már mély a víz, nem hínaras, természetesen nádtól, sástól is mentes, azaz halászati szempontból tiszta. A *Kereked*, *Kerekedi-dűlő* (1817-ben *Kerekedi dűlő* [ZML. Processus civiles, Fasc. 46. Arányosítási per], 1839: *Kerekedi haraszt* [L. 1997: 433], 1852: *Kerekedi* [C.], 1854: ua. [GCs.], 1858: *Kereked* [DCs.], 1902: *Kereked* [J.], 1922: ua. [K2]) domboldal, szőlő, régebben szántóföld volt.

A *Nádas-kút* (1858: *Nádas kut* [DCs.], 1902: *Nádaskút* [J.], 1922: ua. [K2]) forrás fölött beton kútkáva, azon nádtető volt, ez a névadás alapja. Egykor az állatokat itatták itt. A *Nádas-kúti-rétek* régen kaszáló volt, ma sík bokros, a *Nádas-kúti-domb* (1852: *Kerekedi-nádaskut tető* [C.], 1863: *Nádaskút tető* [Csd.]) más néven *Béka-tető* (1772: *Béka tető* [L. 1997: 283], 1839: *Békatető* [uo.: 433], 1852: *Bíkatető* [C.], 1854: *Béka tető* [GCs.], 1902: *Békatető* [J.]), a név alapja az, hogy mellette vizes terület van sok békával. További társneve a *Vitéz-telek*, ma lakothely, volt még *Káder-dűlő* társneve is egy időben, mert a házakat főleg állami tisztviselők és katonatisztek birtokolták. A *Nádaskúti utca* környéke beépített, kertes rész, a szomszédos utcákkal együtt az 1970-es években parcellázták. A *Nádas-kúti sorompó* vasúti sorompó, a *Nádas-kúti-dűlő* szántó volt, majd domboldali szőlő. Az *Apadás* (1902: J.) sík nádas, régen kaszáló, Jankó János szerint „A Balaton minden évben előnti, de ha nincs rajta víz, akkor kaszálják” (uo.). A név magyarázata az, hogy csak a Balaton alacsony vízállásának idején kerül szárazra a terület, az úgynevezett *Apadás* a Balaton nyári, őszi alacsony vízállása következtében történő visszahúzódása után válik hasznosíthatóvá. Az *Ásó-apadás*, *Apadás* (1902: J., 1922: K2) mélyen fekvő nádas, bokros terület, régen szántó, kaszáló és rét volt. A *Fősső-apadás*, az úgynevezett *Torma-apadás* (1863: Csd.) az arányosítás után új tulajdonosáról kapta a nevét. A *Nádas* (1858: *Nádasz* [DCs.], 1922: *Nádas* [K2]) mélyen fekvő, nádas terület. Az *Alji-rétek* (1902: *Aj föld* [J.]) sík bokros, nádas, a közelben van a *Séd-befolyás*, a Séd torkolata a Balatonnál. A *Berkenye-kút* (1902: *Berkenyekút* [J.]) forrást az egykor mellette növe nagy berkenyefáról nevezték el. A *berkenye* 'Sorbus' nevet l. Aszófő szócikkében.

A *Sós-tó* (1778: *Sóstói dűlő* [L. 1997: 283], 1821: *sóstói* szántó [uo.: 245], 1852: *sósto* [C.], 1854: *Sóstó* [GCs.]) területen korábban tó volt, je-

lenleg parkosított terület. A *Sós-tó-domb* (1858: *Sosto domb* [DCs.], 1863: *Sóstódombi dűlő* [Csd.], 1902: J. és 1922: *Sóstódomb* [K2]) oldalán korábban szőlőültetvény volt, ma üdülőtelep. A *Sós-kert* sík bokros, nádas, régen a Sós család szántója és kaszálója volt. A *Sós-birtok*, *Sós-szöllő* területen szép, Balaton-felvidéki tornácos, nádtetős épület áll, 1964-ben vette meg Gorka Livia keramikus a Sós családtól. A *Láputai-dűlő* (1778: *Láputa* [L. 1997: 283], 1854: *Laputa* [GCs.], 1863: *Láputai dűlő* [Csd.], 1902: *Láputa* [J.], 1973: *Lápotai út* [Hnt.]) ma lakothely, sík szőlő, kaszáló volt egykor. Itt volt a *Láputai őrház* vagy *Lápotai őrház*, más néven *Baktérház* (VeMFN. IV: 60), 1973-ban *Vasúti őrház* (Hnt.), az épület mellett van a *Láputai sorompó* vagy *Lápotai sorompó*, a vasút és az országút kereszteződésében. A falun át vezet a *Múút* vagy *Hetveneggyes műut*, 1927-ben kezdték építeni egy földút helyén. Az *Alsó-Berekhát*, *Ásó-Berék-hát*, *Berék-hát* (1772: *Berki-dűlő* [L. 1997: 283], 1778: *Berekháti dűlő* [uo.], 1852: *Berekháti dűllő* [C.], 1854: *Berek hati dűlő* [GCs.], 1858: *Berekhát* [DCs.], 1863: Csd., 1902: J. és 1922: ua. [K2]) a vasút feletti domboldal, egyre inkább beépül. A *Torma-csapás* erdei kocsit, a *Torma-erdőt* is érinti. A *Déllő*, *Delelő* (1902: *Déllő* [J.]) sík legelő, itt deeltették az állatokat. Társneve a *Csorda* (1844: ua. [FöÉ.], 1855: *Csordásut* [GL.]) és a *Csordás halála* (1902: J.), mert egyszer a csorda halálra taposott itt egy csordást.

A *Borsótarló* (1852: C., 1902: J.) ma erdő, egykor azonban borsóföldek voltak erre. A személynévvel alkotott *Torma-erdő* helynév alapja az, hogy a Thorma család birtoka volt, a *Közös-erdő* (1852: C., 1854: *Közös erdő* [GCs.]) pedig, akár csak a *Kövesdi-erdő*, társnevéen *Fősső-erdő*, és az az *Alsó-erdő*, *Ásó-erdő* (1922: *Alsó erdő* [K2]) a kövesdi nemesi közbirtokosságé volt. Ennek később *Állami-erdő* lett a neve. A *Torma-erdő alja* (1902: *Torma erdő mejjéke* [J.]) domboldali erdő, szántó. Régi, szintén személyneves helynév a *Külik-gyep* (1852: *Kolik gyepe* [C.], 1854: *Kotik gyepye* [GCs.], 1902: *Külik gyöppe* [J.]). Az *Irtási-földek* (1902: *Irtás* [uo.]) műveletlen, bokros domboldal, a múlt században irtották ki az itt lévő erdőt, az egyéni gazdálkodás korában még szántó volt. Az *Istenfia-hegy* az arácsi határszélen van, neve egy 1641. évi végrendeletben: „*Istenfia* nevű hely” [L. 200], 1647-ben „vineam... *Istenfia* nevű hegy alatt való dictam” [L. 2006: 16], 1674-ben *Istenfia hegy* [L. 209]). Társneve az *Úraszó*, a *Sikát-hegy* és a *Kereszt-hegy* (uo.). Az *Istenfia út* (1641-

ben már olvasható egy végrendeletben [L. 2006: 15], 1902-ben *Istenfia (Istvánfi) útja* [J.] határút volt Balatonarács és Kövesd között, az Istenfia-hegyre vezetett. Az út neve a hegynévből származik, de alakulhatott népetimológiával az *Istvánfi-út* utcanévből esetleg.

Az Árpád-korban királyi birtokként kezelt szőlőkön kívül a vízimalmoknak is fontos szerepe volt a hely történetében. A mai *Víg Molnár Csárda* a volt Nedo-vízimalom átalakításával nyerte el mai formáját. Helyén 1828-ban már bizonyíthatóan vendégfogadó, a Szép juhásznéhoz címzett csárda állt. A *Korpádi malom* (1797: L. 1997: 274) a Tormák sárdi malma. A *Sárd, Sárdi-rétek* (1772: *Sárd* [uo.: 283], 1816: *Sárdi rétek* [uo.: 285], 1816: *Sárdajjai* [uo.: 285], 1852: *Sárdi rétek* [C.], 1854: ua. [Gcs.], 1863: *Sárdi-dűlő* [Csd.], 1902: *Sárdi rétek* [J.]) sík szőlő, régen kaszáló, szántó volt. A *Kis-köves* társneve a *Kövesdi-szőlőhegy*, a *Haraszi-dűlő* (1902: uo.) domboldal a XIX. században erdő volt, később ugyancsak szőlőültetvény. A kövesdi szőlőhegyen a *Barlanglakások* az erdő pereme alatt, az út mellett végig, a löszbe vágva voltak. Egykor állandó lakásul szolgáltak a hegyben lakó szegényebb családoknak.

Az ellátottságot kifejező -s helynévképzővel jött létre a *Fenyves* (1902: uo.) elnevezés, ezen a domboldalon a XIX. században sok fenyő és boróka nőtt, később kiirtották szántónak. A *Kenderföldek, Kendőföldek* (1902: uo.) sík szántó, a kövesdiek kenderföldjei voltak itt, a *Kenderáztató* pedig mélyen fekvő, nádas terület, itt áztatták a kövesdiek a kenderet. A *Márványgödre* (1902: uo.) műveletlen, bokros határrész, a név alapja egy *Márvány* nevű kövesdi lakos neve, ő irtotta ki az itt lévő erdőt. A *Kőbánya, Küfejtő* Kövesd kőbányája volt, 1950-ben tájvédelmi szempontok miatt zárták be. A *Keresztül-dűlő* 1902: uo.) sík szántó, régen szőlő is. Az *Átói-dűlőre* merőleges, keresztben van, innen a neve. Kövesd dögkútja volt a *Dögtemető*. Az *Agyaggödrök* területén bányászták az építkezéshez az agyagot, az *Agyag-dűlő* műveletlen, bokros domboldal. A *Kövesdi-kertek* társneve a *Kis-kertek*, a kövesdiek konyhakertjei voltak itt. A *Fejes-kút* nevű forrásból öntözték a konyhakerteket. A *Kiskert utcában* volt a *Kis-kút* [(1902: uo.) forrás. A *Kis-kúti-rétek* (1812: *Kiskúti rét* [L. 1997: 287], 1922: *Kiskúti rét* [K2]) sík rét, kert. A *Közösszerű*, más néven *Págyi-szűrű* a kövesdi lakosság közös szűrűje volt. A *Romtemplom* Kövesd község XIII. századi, Szent Miklós tiszteletére szentelt templomának romja. Kijebb van a *Református te-*

mető vagy *Kövesdi református temető*, valamint az *Ásó temető* vagy *Kövesdi katolikus temető*. Kövesd belterületén volt a *Selyem, Magyar, Torma, Nagy és Győrfi köz* (VeMFN. 60). Jankó János néprajzi kötetében még a következő helyneveket közli Kövesden, 1902-ben: *Partosút, Kőriskút, Szénégető út, Hosszúdűlő, Középdomb* (J.). A *Hosszú-dűlő* (1789: *Hosszú* [L. 1997: 238]) szántóföld volt. A *Bodonkúti utca* a *Bodon-kútról* (1902: uo.) kapta a nevét, a forrásnak ma már vascsőbe fogták a vizét. A *Római utat* a hagyomány szerint még a rómaiak építették, később *Országút*, ma *Arácsi út* vagy *Füredi út* a neve, itt volt Balatonkövesd község északnyugati határa. Az *Abafi-kereszt* az Abaffyvilla közelében áll, az épület XIX. századi, Abaffy Ferenc arisztokrata tulajdona volt. Társneve a *Fehér-kereszt*, mert fehér színű homokkőből készült.

A *Balatoni-kertek* sík rét, kert volt, ma üdülőterület. A XX. század elején a középosztály kedvelt, családi jellegű nyaralótelepe a kövesdi Balatonpart. Az 1910 és 1940 között Kövesden épült nyaralók alkották a *Fürdőtelepet*. Kezdetben csak egy móló és öltözőkabin volt a Kerekedi-öbölben, az úgynevezett *Csécsey-móló*, a Csécsey Nagy család használta. 1922 előtt nyáron a *Kerekes-dűlőben* lévő Balaton-partra jártak le fürödni. A *Piusz-villa* Kis Piusz (1864 – 1940) szentbenedekkállai apát nyaralója volt. A Sóstó-domb alatti üdülőtelep volt a *Piusztelep*, a Csopakon földbirtokkal és nyaralóval rendelkező Kiss Piuszról kapta a nevét, aki a Balaton-parti birtokait kiparcellázta és eladta az 1910-es években. A mai Kőkorsó utca, Örkény István sétány és Hóvirág utca határolta déli lankás terület hamarosan népszerű lett, az elsők között Benáczek Béla épített villát itt, akitől Hankóczy Jenő megvásárolta, később ez a ház lett az Ikarusz Üdülő. A Balaton-part akkori szórakozóhelye a „*Téged várlak*” volt, a *Téged várlak* Panzió egy időben találkahely volt. 1828-ban épült a Csopaki és Balatonkövesdi Fürdőegyesület *fürdőháza*. A *Bécsi-rétek* sík rét és kert volt, ma üdülők vannak ott. A név alapja az, hogy több bécsi családnak is volt itt birtoka 1945 előtt. Az *Irgalmasok*, később *Ágé-üdülő* épület korábban az Irgalmas rend, 1948-tól az állami gazdaság üdülője, hozzá tartozott az *Ágé-strand*. Környékén római oszlopok kerültek elő. A *Bialek-villa*, más néven *Cilinger-villa* épületet egykori tulajdonosa, Cillinger János építtette. A *Benáczek-villa* lett az államosítások nyomán az *Ikarusz üdülő*, a *Halászné-féle villa* pedig egy Halász nevű családé volt, később *Dékavé* épület, ezután *Olajosok* a neve, mert a Dunai Kőolajipari

Vállalat üdülője lett. A *Sétányt* is többször átke-
resztelték, a neve *Ifjúsági sétány*, majd *Örkény Ist-
ván sétány* lett, mert a kiváló írónak, Örkény Ist-
vánnak itt, a Muskátli társasüdülőben volt lakrésze.
A *Strand* pedig utóbb a *Községi strand* nevet kapta.
Itt fakad a *Strand-forrás*. Közelében van a *Hajóál-
lomás* vagy *Kikötő*, és a *Móló*. Az egykori *Apáca-
strand* története is változatos, 1980-ban ugyanis le-
rombolták a volt Angolkisasszonyok strandját, és
1948-tól szabad strand volt, később *Külker-strand*
néven a külkereskedelmi üdülő területe lett, ma
Külker Vízi sporttelep. Az *Angolkisasszonyok* a
községi népnyelvben az Angolkisasszony apáca-
rend nyaralójának neve volt, de hívták a népnyelv-
ben *Gyerékgyár*, illetve hivatalosan *Megyei Cse-
csemőotthon* néven is később, mert az államosítás
után állami gondozott csecsemők otthona lett.
1976-tól szellemi fogyatékos gyermekek Egész-
ségügyi Gyermekeotthona az 1990-es évek elejéig.
2005-től a Balaton-felvidéki Nemzeti park Igazga-
tósága tulajdonában van. A *Bogosics-villa* később
Olasz-villa, majd *Várhidi-villa*, végül *Medosz-
üdülőt* régi tulajdonosairól nevezték el. Itt épült fel
a *Nyárádi-villa* is. A *Buday-villa/kúria* Buday
Gyula csendőr ezredes tulajdona volt, a környék
legszebb klasszicista stílusú nyaralója. Az 1820 kö-
rül emelt épület homlokzatát négyoszlopos timpa-
non díszíti. A *Havranek-féle birtok* később *Ujcék*,
mert Ujtz Péter XIX. századi építésű háza, előző

tulajdonosa egy Havranek nevű gyógyszerész volt.
A *Náj-birtok* egykori tulajdonosa Nay Zoltán volt.
A *Jegyzőék*, majd *Timárék* nevű épület klasszicista
stílusban épült 1865-ben, 1913-tól Timár József
közjegyző, író lakott benne. A *Csécsi-villa*, majd
Szitovszki-villa, az államosítása után *Közt*i épületet
egykori tulajdonosairól (Csécsi Nagy Miklós és
Scitovszky Béla) nevezték el, végül a
Középülettervező Intézet vállalati üdülője lett. A
Lóczy-villa a híres földrajztudós, Lóczy Lajos üdü-
lője volt.

A *Savanyóvízes-kút*, később *Szent József-forrás*
környékéről római emlékek kerültek elő. A sava-
nyóvízes forrás 1891-ben „balatoncsopaki *Hable-
ány-forrás*”, 1944-ben *Hableány-forrás* (L. 1997:
616), kibetonozott aknáját a veszprémi Brenner-
Windisch-féle cementgyárban készítették. 1924-től
Czillinger János budapesti mérnök, kövesdi nyara-
ló építette ki a Sóstó-domb alatt. Az angolkisasz-
zonyok ottani nyaralójukból az épülő kút mellett
jártak le az Apácastrandra, s amikor megtudták,
hogy minden munkásnak József a keresztnéve, azt
javasolták Czillingernek, hogy legyen a kút neve
Szent József-forrás. A töltőház megépült, a forrás
vizét 1933-tól forgalmazták. A háború után a
strand főbejáratánál találtak még savanyóvizet, itt
van az *István és Gizella díszkút* (uo. 619), a Szent
István király és Boldog Gizella házasságkötésének
milleniuma tiszteletére épült 1996-ban.

Csopaki képeslap az 1930-as évekből

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

- ÁÚO. = *Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII.* Pest (később Budapest), 1860 – 1874.
- C. = *1852 k. készült kataszteri térkép vázlata (croquis)* (VeMFN.).
- CzF. = Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára. I–VI.* Pest (később Budapest), 1862–74.
- Cs. = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V.* Budapest, 1890 – 1913.
- Csd. = *Csopak dűlői az 1863. évi határvázrajzon.* In: L. 1997: 368.
- DCs. = *Dorf Csopak sammt Ortschaft Kövesd und Pusztaszentmária. Kat. térkép, 1858.* MOL. – Térképtár [S 78 282. téka Csopak 004-024].
- DHA. = Györffy György: *Diplomata Hungariae Antiquissima I.* Budapest, 1992.
- Erdélyi = Erdélyi László: *A tihanyi apátság története. Első korszak. 1055 – 1701.* Budapest, 1908.
- FNESz. = Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II.* Budapest, 1988.
- FőÉ. = Veress D. Csaba: *Felsőörs évszázadai. A község története a kezdetektől.* Veszprém, 1992.
- GAR. = *Gemeinde Aráts in Ungarn. Kataszteri térkép 1853-ból.* MOL. – Térképtár [S 78 302. téka B. arács 001-003].
- GCS. = *Gemeinde Csopak sammt Enclave Nes[Nemes] Kövesd. Kat. térkép, 1854.* MOL. – Térképtár [S 78 282. téka Csopak 001-003].
- GK. = *Gemeinde Kis-Pécsöl in Ungarn, 1854.* MOL – Térképtár [S 78 319. téka Pécsely 009].
- GL. = *Gemeinde Lovas in Ungarn, 1855.* MOL – Térképtár [S 78 315. téka Lovas 001-003].
- H. = Holub József: *Zala megye története a középkorban II. Zala megye községeinek története I. kézirat, 1929.* 251 p.
- H. 1943 = Holub József: *Egy dunántúli nagybirtok élete a középkor végén.* Pécs.
- Hal. = *Halászat.* Budapest, 1932–.
- HKF. = *A harmadik katonai felmérés. 1869 – 1887. A Magyar Szent Korona Országai. I: 25.000.* Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2007.
- Hnt. = *A Magyar Népköztársaság helységnévtára.* Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest, 1973.
- HO. = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I – VIII.* Győr, Budapest, 1865 – 1891.
- J. = Jankó János: *A Balaton-melléki lakosság néprajza.* Budapest, 1902. Helynevek: 33 – 89.
- JO. = *Josephinische Aufnahme (josefinianus térkép).* A Magyar Királyság első katonai felmérése (1782 – 1785). Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2004.
- K1 = *1858-ban készült színes kataszteri térkép* (VeML. [Örvényesé: ZML., Pécselyé MOL.]).
- K2 = *1922-ben készült kataszteri térkép* (VeMFN.).
- Kovács Éva: *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás.* Debrecen, 2015.
- L. = Lichtneckert András: *A Balatonfüred–csopaki borvidék története.* Veszprém, 1990.
- L. 1997 = *Csopak története.* Szerk. Lichtneckert András. Veszprém.
- L. 2006 = Lichtneckert András: *Az arácsi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története.* Balatonfüred.
- Li. = Lipszky, Joannes: *Mappa generalis regni Hungariae.* Pesthini, 1806.
- Lukács Károly: *A Balaton halásztópográfiája.* Budapest, 1933.
- MK. = *Magyar Királyság katonai felmérési térkép, 1887.* (<http://mapire.eu/hu/map>)
- MKF. = *A második katonai felmérés. A Magyar Királyság és a Temesi bánság nagyfelbontású, színes térképei. 1819 – 69.* Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2005.
- P. = Pesty Frigyes *1864. évi kézirat helynévjegyzékének* (VeMFN. IV.).
- Pais = Pais Dezső: *A veszprémi apátság görög oklevele mint nyelvi emlék.* Budapest, 1939.
- PK. = *Pisky-kódex.* Dr. Rómer Flóris Ferenc: *Tihanyi vár regestuma 1585–1590-ig. I–II.* Történelmi Tár. 1879. 124 – 142., 565 – 582. III. = uo. 1880. 398 – 408.
- PRT. = Erdélyi László, Sörös Pongrácz (szerk.): *A pannonthalmi Szent-Benedek rend története. I – XII.* Budapest, 1902 – 1916.
- R. 1997 = Rainer Pál: *Csopak, Kövesd és Nosztre a középkorban.* Csopak története. Szerk. Lichtneckert András. Veszprém.
- RHal. = Rácz János: *Halászat Balatonfüred környékén.* Balatonfüred, 2010.
- TA. = *Tihanyi apátság alapítólevele. 1055.* Örökhely: Pannonthalmi Bencés Főapátság, Levéltár [Tihany fasc. I. n. 1.].
- TÖ. = *A tihanyi apátság birtokösszeírása.* Erdélyi László szövegkiadása (PRT. X: 502–517).
- VeMFN. = Balogh Lajos – Ördög Ferenc – Varga Mária szerk.: *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás.* Budapest, 2000.
- VeMH. = Kovács József szerk.: *Veszprém megye helytörténeti lexikona 2.* Budapest, 1988.
- VeML. = *Veszprém Megyei Levéltár.* Veszprém.
- Vk.hh.jkv. = *VeML. Veszprémi káptalan hiteleshelyi jegyzőkönyvei.* Veszprém.
- Vk.m.lt. = *Veszprémi káptalan magánlevéltára.*
- ZML. = *Zala Megyei Levéltár.* Zalaegerszeg.
- ZO. = Nagy Imre – Véghely Dezső – Nagy Gyula: *Zala vármegye története. Oklevéltár. I. kötet (1024 – 1363).* Budapest, 1886; *Oklevéltár. II. kötet.* Budapest, 1890.

LICHTNECKERT ANDRÁS

HERTELENDY KÁROLY SZEREPE A BALATONI GŐZHAJÓZÁS TÖRTÉNETÉBEN

Széchenyi István születésének 225., a Balaton Gőzhajózási Társaság megalapításának és a Kisfaludy gőzös vízre bocsátásának 170. évfordulóját ünnepeljük. Van még egy évfordulónk: 155 éve, 1861. november 5-én hunyt el Hertelendy Károly.

I. Ezekre emlékezve kiemelten szeretnék foglalkozni Hertelendy Károlynak, a lesencetomaji földbirtokosnak a balatoni gőzhajózás történetében játszott szerepével. Ezen a fórumon magától is érthető, hogy egy Balaton-vidéki alkotó emberről fogok beszélni, akinek a megítélése a balatoni gőzhajózás történetében az idők folyamán sokat változott és az utóbbi évek kiadványaiban sem megfelelő.

A korabeli dokumentumok szerint Széchenyi és Hertelendy egyformán kivette a részét a balatoni gőzhajózás elindításából. Ezt a megállapítást mind Széchenyi, mind a kortársak elfogadták, hiszen a bencésrendi Horváth Bálint a balatonfüredi gyógyfürdő és a balatoni gőzhajó vendégeinek írt könyvét 1848-ban Hertelendy Károly táblabírónak ajánlotta: „a balatoni gőzhajózás lelkes másod elnökének, egyik erélyesb alapítójának, fáradhatatlan előmozdítójának”.¹ Az 1850-es évek sajtójában egyformán hangsúlyozták Széchenyi és Hertelendy érdemeit, de volt olyan írás is, amely Hertelendy nyakába akarta varrni a Társaság összes baját.² Ezután Széchenyi szerepe került előtérbe, Hertelendy pedig egyre inkább háttérbe szorult és elhalványult. A mélypont már 1862-ben, Hertelendy halála után nem sokkal bekövetkezett, amikor a Balatonfüredi Naplóban az jelent meg, hogy „A vállalatot Kisfaludy Sándor és Széchenyi István alapította meg.” Hertelendy helyébe Kisfaludyt helyezték, aki úgymond Széchenyivel együtt elindította a balatoni gőzhajózás ügyét, de már nem érhetette meg a megvalósulását.³

Hertelendy emlékeztetésének a megőrzéséért a legtöbbet Farkas László piarista tanár tette, aki 1933-ban megjelent könyvének a „Gróf Széchenyi István és a Balatoni gőzhajózás” címet adta, de – levéltári források alapján – jól megvilágította Hertelendy szerepét is.⁴ Az ő munkáját minden utána következő szerzőnek figyelembe kellett vagy kellett volna vennie.

Napjainkra rosszabbodott a helyzet, mert Hertelendyt nem találjuk a Balaton arcképcsarnokában, ebben az életrajzi lexikonban,⁵ pedig a Ba-

laton történetének egyik legfontosabb szereplőjéről van szó. Nem találjuk Balatonfüred életrajzi lexikonában sem, pedig a kötődése Balatonfüredhez legalább olyan erős volt a gőzhajózáson keresztül, mint Kisfaludy Sándoré a magyar nyelvű színjátszáson keresztül.

A Zala megyei és a Veszprém megyei életrajzi lexikonban ugyan benne van, de mindkettőben az olvasható róla, hogy az 1850-es években visszavonultan élt a lesencetomaji birtokán és gazdálkodással foglalkozott.⁶ Ez helytelen közlés, mert egyrészt az önkényuralom éveiben a politikától való visszavonulás nem lehetett önkéntes, másrészt Hertelendy egészen a haláláig, 1861-ig részt vett a Balaton Gőzhajózási Társaság, a BGT vezetésében.

II. Hogy világosan lássuk Hertelendy szerepét, fel kell idézni a BGT történetéből a személyi adatokat.

Az *elnök*. Több publikációban olvasható, hogy a BGT megalakulásakor, 1846 áprilisában Széchenyi Istvánt a társaság örökös elnökévé választották, és haláláig viselte ezt a tisztséget. Ez is hibás közlés, mert Széchenyi örökös elnöksége csak a Kossuth Lajos által megfogalmazott alapszabály-tervezetben volt benne, a közgyűlésen ezt nem fogadták el, és Széchenyi örökös elnöksége nem került be a ki nyomtatott alapszabályokba.

Ebből következik, hogy Széchenyit leválthatták és le is váltották az 1854. január 3-án tartott közgyűlésen.⁷ A helyére Ürményi József került, aki más vállalkozásokban is Széchenyi utóda lett, pl. a lánchídi alagutat építő társaságban. Ürményi nem vett részt a szabadságharcban, ezért volt mozgásteret az önkényuralom éveiben. Széchenyi a nagy vállalkozásaiban az idősebbik fiát, Bélát szerette volna utódjának, de ő alkalmatlan volt erre a feladatra. A korabeli sajtóban nem volt kétség afelől, hogy Széchenyi vállalkozásainak a folytatására Ürményi az alkalmas személy. A haláláig, 1880-ig volt a BGT elnöke.

Az *alelnök*. Hertelendy 1846-tól hét éven át volt a társaság alelnöke. Miután Széchenyi a döblingi elmeegógyintézetbe távozott, Hertelendy öt éven át egyedül vezette a társaságot. 1853. augusztus végén lemondott, de benne maradt a társaság vezetésében, mint a 12 tagú kormányzó választmány legtekintélyesebb tagja.⁸ Ezt a tisztségét ismereteim

szerint megtartotta egészen a haláláig, 1861. november 5-ig. Utóda előbb Nádosy István, majd Jankovich László lett.

Az *üzletvezénylő*. A társaság vezetésében még egy új név tűnik fel 1853-ban, John Masjoné, az Óbudai Hajógyár holland származású igazgatójé, akit a társaság üzletvezénylőjévé választottak. John Masjon tehát nemcsak megépítette a Kisfaludy gőzöst, hanem üzletvezénylőként a társaság második számú irányítója lett.⁹ A tisztségét az 1858. szeptember 18-án bekövetkezett haláláig megtartotta.¹⁰

A budapesti címtár¹¹ szerint a BGT igazgatását 1876-tól három ember végezte: Ürményi József, Sárvány Antal ügyvéd és Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató. Écsy László 54 éven át, 1835-től 1889-ig volt a balatonfüredi fürdőintézet felügyelője, ill. fürdőigazgatója, és ismereteim szerint a BGT-t a megalapítástól a megszűnésig, 1846-tól 1889-ig szolgálta, előbb balatonfüredi fiókpénztárnokként, majd igazgatóként is.

1849 után a balatoni gőzhajózás ügyét Bogay Lajos, Zala megye cs. kir. megyefőnöke is felkarolta, aki intézkedéseket tett a balatoni gőzhajózásnak az eredeti terv szerinti megvalósításáért, azaz a gőzhajónak Balatonkenesétől Balatonhídvégig való járatásáért és a Balatonhídvég–Nagykanizsa közötti országos kereskedelmi út kiépítéséért.¹² Ebben nem járt sikerrel, mint ahogyan Hertelendy sem, aki 1852-ben megunva a fenékpusztai híd miatti vitát, átvágta a töltést, és elindította a hajót Hídvég felé.¹³ A hajó hamarosan megfeneklett.¹⁴ Így lett vége egy álomnak, miszerint a Kisfaludy gőzös Balatonkenese és Hídvég között járhat, ezáltal a balatoni vízi út egy láncszeme lehet a Pest és Nagykanizsa közötti, azon túl a tengerpart felé vezető kereskedelmi útnak.

III. A személyi változások mögött a társaság történetének fontos eseményei álltak, ezért röviden áttekintem a társaság történetét a kezdetektől, hogy Hertelendy szerepét pontosabban lehessen látni.

Széchenyi a röpiratának első mondatában elismerte, hogy a vállalkozás eszméje nem tőle származik.¹⁵ Hertelendy első alkalommal 1837-ben, a balatonfüredi panaszkönyvben írta le a balatoni gőzhajózás gondolatát.¹⁶

A BGT történetében az első év, az 1845-ös esztendő az *előkészítés éve*. Sokan már ekkor mindent Széchenyi érdemének tudnak be, pedig ő az első évben háttérben maradt. Szakértőkkel tárgyalt, ajánlatokat kért, de még nem adta teljesen a nevét a vállalkozáshoz. Ez a magyarázata annak, hogy a balatoni gőzhajózásért folyó szervezkedés zászló-

bontását jelentő felhíváson, amely a „Gőzöst a Balatonra” címmel jelent meg 1845. szeptember 1-jén, és a közönséget felszólította a részvények jegyzésére, egyedül Hertelendy Károly aláírása olvasható.¹⁷

A kor sikertelen vállalkozásaira és Széchenyi helyzetére gondolva, a visszafogottsága érthető, de lelkesen támogatta az ügyet, és amikor elegendő részvényes lett a vállalkozás elindításához, a gőzhajó számlájának a kifizetéséhez, akkor átvette az irányítást és meglehetősen gyorsan nyélbe ütötte a vállalkozást.

1845-ben így Hertelendynek kellett a dolgok nehezebb részét vállalni, segítőkivel együtt gyűjtötte a részvényeseket, és rendszeresen tájékoztatta Széchenyit a részvényjegyzés állásáról. A részvényesek gyűjtésében a segítségére volt Bresztyenszky Béla apát Tihanyban, Wurda Emanuel kereskedő Veszprémben, Ramassetter Vince Sümegen, Chinorányi Boldizsár Nagykanizsán, Liedemann Frigyes és Wodianer Sámuel Pesten, Tar István postamester Székesfehérváron, Kiss Lajos ágens Bécsben, a Bezeredy Mihály által megnevezett tagtárs Pápán, Somogy vármegyében pedig Csapody Pál és a Czindery László főispán által megnevezett tagtárs.¹⁸ A társaság főpénztárnoka Wodianer Sámuel, fiókpénztárnoka Balatonfüreden Écsy László fürdőfelügyelő lett.

Amikor összegyűlt a vállalkozás elindításához szükséges aláírás, Széchenyi csak akkor (1845. december 27-én) fogadta Hertelendyt és társait. Az első, ideiglenes választmány névsorában a tagok fele Balaton-vidéki, ill. dunántúli volt: Bresztyenszky Béla apát (Tihany), Chinorányi Boldizsár (Nagykanizsa), Czindery László (Somogy), Hertelendy Károly (Lesencetomaj), Ramassetter Vince (Sümeg), Sényi Gábor (Vas megye), Wurda Emanuel (Veszprém).¹⁹

A második esztendő a *vállalkozás megvalósításának éve*. Széchenyi 1846 elejétől átvette az irányítást, megrendelte a hajó gőzgépét Angliában, a hajótestet az Óbudai Hajógyárban, április elején kiadta a balatoni gőzhajózásról szóló röpiratát, és ugyanabban a hónapban létrehozta a BGT-t. Hertelendy ebben az évben is szorgalmasan tevékenykedett. Szervezte a kikötők építését, elkészítette a társaság alapszabályainak első tervezetét, az ő feladata volt a köszén felkutatása és foglalkozott a fenékpusztai hídnál való átjárás műszaki megoldásával is.²⁰

A harmadik év a *menetrendszerű gőzhajóközlekedés elindulásának éve*. 1847 elejétől Szé-

chenyi és Hertelendy között ellentét alakult ki abban a kérdésben, hogy elindítható-e a menetrend-szerű közlekedés a Balatonon vagy nem. Széchenyi szerint előbb pénzt kellett még szerezni, növelni a részvénytőkét, újabb gőzhajót és kikötőket építeni, s csak azután lehetett volna elindulni, ezzel szemben Hertelendy álláspontja szerint ahhoz, hogy pénze legyen a társaságnak, minél előbb jártni kellett a gőzöst. Azonkívül a részvényeseknek a becsapása lett volna az, ha nem indították volna el a hajót.²¹

Hertelendy akarata érvényesült, a pénztári kimutatás²² szerint 1847. március 29-től menetrend-szerűen járt a Kisfaludy, és az év végi számadás szerint a 14 ezer ezüstforintnyi bevételből 600 ezüstforintnyi tiszta nyereség maradt.²³ Az első üzleti év mérlegét Hertelendy megnyugtató eredménynek értékelte, Széchenyi azonban egyre sötétebben látta a vállalat helyzetét. 1847-ben és 48-ban is leírta a naplójában és a levelezésében, hogy le kellene állítani a gőzöst.²⁴ (Nem tudjuk, mi történt volna, ha nem Hertelendy akarata érvényesül.)

Kétségtelen, hogy abban Széchenyinek lett igaz, hogy a nyereség nem volt elegendő a vállalat fejlesztéséhez. Széchenyi a BGT teljesítményét a Duna Gőzhajózási Társasáéhoz mérte, amely 1845-ben 790 ezer utast szállított, újabb és újabb hajókat épített, és a Délvidékről a gabona szállítása akkora forgalmat eredményezett, amellyel a Balaton-vidék nem volt versenyképes.

A balatoni gőzhajózás alapítóinak ellentétes üzleti filozófiája mutatkozott meg. Széchenyi nagy haszonnal működő, valódi kapitalista vállalkozást akart létrehozni, amely osztalékot is fizetett volna. Hertelendy és a Balaton-vidékiek ezzel szemben nem osztalékban gondolkodtak, számukra az volt fontos, hogy járjon a Balatonon egy olyan szép gőzhajó, mint amilyen a Kisfaludy volt. A részvényekért kifizetett hatalmas összeget úgy tekintették, mint a haza oltárára helyezett áldozatot.

Mekkora értéke volt egy részvénynek? 150 ezüstforint. Écsy László balatonfüredi fürdőfelügyelő két részvényért, Adler József fürdőorvos négy részvényért a másfél évi fizetését, Hertelendy 10 részvényért egy kisebb ház árát adta oda. A legtöbb részvényt az arisztokraták jegyezték, de ha figyelembe vesszük azt, hogy kik fizettek, akkor a legerősebb csoportot az egy részvényt vásárlók alkották.²⁵ Megjegyzem, hogy a részvény első változata azért érdekes, mert aszerint a megvalósult kilenc hajókikötőn (Balatonfüred, Balatonkenese, Alsóörs, Boglár, Fülöp, Badacsony, Fonyód, Keszthely, Szántódpuszta) kívül kikötőt terveztek

Balatonlellén, Balatonakarattyán, Balatonhídvégen, Balatonedericsen, Szigligeten és Tihanyban is.²⁶

Mennyibe került a Kisfaludy gőzös megépítése? 74 ezer ezüstforintba, azaz annyiba, mint a reformkori balatonfüredi fürdőtelep legnagyobb épülete, a Horváth ház.

A korai magyar kapitalizmus érdekes jelenségével állunk szemben, ahogyan a korabeli sajtóban írták: a BGT „hazafias vállalat” volt, nem mehetett tönkre. A részvényesek egyik része hidegfejű pénzember volt, a másik része azonban „nemzetiségből”, azaz hazafiúságból, érzelmi indítatásból vásárolta a részvényeket. 1831-ben a balatonfüredi színház felépítése adományokból történt, és a vármegye lett a színházépület tulajdonosa. 1846-ban a balatoni gőzhajózás elindítása részvények eladásával történt, de egy idő után a részvényekből adományok lettek. Azaz a Balaton-vidékiek rájöhettek arra, hogy az összefogás egy részvénytársaságban jó dolog, hamar van eredménye, de a részvényről már nem lehetett jó emlékü. Legfeljebb azzal vigasztalhatták magukat, hogy a gőzhajó tulajdonosai lettek.

Mint említettem, a társaság az első üzleti évet szerény nyereséggel zárta. Ekkor azonban közbejött a szabadságharc, és a források szerint a vállalkozás a szabadságharc idején vált veszteségesé – tehát nem Hertelendy hozzá nem értése miatt. A honvédcsoportok ha fizettek is, abból csak veszteség lett, mert a szabadságharc után a Kossuth-bankókat meg kellett semmisíteni. Az osztrákok is használták a Kisfaludyt, és fizettek is, de csak a töredékét annak, amit a társaság követelt tőlük.²⁷ Így alakult ki a társaságnak akkora hiánya, ami megfelelt egy évi teljes bevételének. Ezt az adósságot cipelte magával a társaság az 1850-es években, és ez vezetett el Hertelendy lemondásához.

A részvényesek John Masjon és Ürményi József megválasztásával azt akarták elérni, hogy a vállalat üzletmenete megjavuljon, és le lehessen venni a napirendről a gőzös „élet-halál-kérdését”, ami a korabeli sajtóban azt jelentette, hogy a részvényesek egyik része nem látott esélyt a balatoni gőzhajózás jövedelmező üzemeltetésére, ezért a Kisfaludyt el akarták vinni a Dunára, ahol nagy haszonnal lehetett volna jártni. Ennek megakadályozására Hertelendy mindent elkövetett, és amikor válaszút elé állították: vagy elviszik a hajót a Dunára, vagy új vezetőség lesz, akkor habozás nélkül az utóbbit választotta és lemondott – megmentve ezzel is a balatoni gőzhajózást.²⁸

A történethez hozzá kell tenni, hogy sem Ürményi, sem John Masjon nem tudott lényegesen

változtatni a vállalkozás üzletmenetén. Így jutott el a vállalat 1861-ig, amikor a Déli Vasút elindulása ezt a regionális jelentőségű vállalatot helyi jelentőségűvé változtatta, mert ezentúl a Kisfaludy gőzös már nem a Balaton hosszában, hanem csak Szántód és Balatonfüred, 1863-tól pedig Siófok és Balatonfüred között közlekedett. Lényegében a Déli vasútnak a szárnyvonala lett, a feladata a fürdővendégek szállítása, időnkénti hajókirándulások és a szántódi búcsúra való személyszállítás volt.

Összegzésképpen javasolom, hogy őrizzük és ápoljuk Hertelendy Károly emlékét, akiben 1837-ben megszületett a balatoni gőzhajózás gondolata.

1845. szeptember 1-jei felhívásával elindította a vállalkozást, és a társaival együtt összegyűjtötte a részvényeseket,

1847-ben szervezte a hajókikötők építését, és kiharcolta a menetrendszerű hajóközlekedés elindítását 1847. március 29-én, a szabadságharc bukása

után életben tartotta a vállalatot, és ellenállt annak, hogy a Kisfaludy gőzöst elvigyék a Dunára.

Még egy érdeme van Hertelendynek: együtt tudott működni Széchenyi Istvánnal, akinek az érdemeit nem lehet megkérdőjelezni, de a népszerűségének a csökkenése és a súlyos betegségei ismeretében Hertelendy megítélésénél ez is értékelendő szempont. (Ráadásul egy történész szerint ez volt az egyetlen ügy, amelyben Széchenyi és Kossuth Lajos is együtt tudott működni.) Széchenyi nagyságát abban is látom, hogy a súlyos betegségei ellenére is rendkívüli alkotómunkát végzett.

A balatoni gőzhajózás elindítása sokkal több volt egy közlekedési és műszaki feladat megoldásánál. Kisfaludy Sándor a Balaton-vidékieket szembesítette a fényes múltjukkal, Hertelendy Károly pedig azal, hogy nemcsak múltjuk, hanem jelenük és jövőjük is lehet, mindenekelőtt akkor, ha összefognak és a szűkebb hazájuk iránti szeretet vezérli őket.

(Elhangzott a balatoni helytörténészek 2016. október 29-i találkozásán.)

Jegyzetek:

- Horváth Bálint: A' füredi-savanyúviz 's Balaton' környéke. Kézikönyvül a' savanyúvizi 's balatongőzősi minden karu, 's rendű tisztes vendégeknek. Magyar-Óvárott, 1848. címlap és 26.
- Császár Ferenc: A Balaton. Adatok Zalamegye történetéhez. III. k. III. f. 183–188. Nagykanizsa, 1877. Császár írása hét évvel a Kisfaludy próbaútja után, 1853-ban született.
- Balaton-Füredi Napló, 1862. július 10. 3. sz. – Uo. 1863. július 5. 6. sz.
- Farkas László: Gróf Széchenyi István és a „Balatoni gőzhajózás”. Veszprém, 1933.
- A Balaton tudományos, művészeti és közéleti arcképcsarnoka. MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézet. Tihany, 2007.
- Zalai életrajzi kislexikon. Szerk. Fatér Bernadett et al. 3. jav., bőv. kiadás. Zalaegerszeg, 2005. – Veszprém megyei életrajzi lexikon. Szerk. Varga Béla. Bőv. és jav. kiadás. Veszprém, 2014.
- Pesti Napló, 1854. január 28.; 1854. január 29.
- Hölgyfutár, 1853. szeptember 12. – Pesti Napló, 1853. szeptember 6.
- Hölgyfutár, 1853. szeptember 12.
- Nővilág, 1858. szeptember 26. – Zákonyi: Balatonfüred. Veszprém, 1988. 387. 23. jegyzet.
- Czégek kézikönyve. Szerk. Battonyai Ödön. Budapest, 1887.
- Zala Megyei Levéltár. (ZML) Zala megye cs. kir. megyefőnökének iratai. 1852. XIII. D. 344/1852.
- ZML Zala megye cs. kir. megyefőnökének iratai. 1852. XIII. D. 631/1852.
- ZML Zala megye cs. kir. megyefőnökének iratai. 1852. XIII. G. 5351/1852.
- Gr. Széchenyi István: Balatoni gőzhajózás. [Pest]. [1846]. 3.
- A panaszkönyvi bejegyzés szövegének közlése: Ács Anna–Lichtneckert András: A Széchenyi-Széchenyi család és Balatonfüred. Balatonfüred, 2011. 135–136.
- MTA Kézirattára. Széchenyi-gyűjtemény. K 184/1.
- Veszprém Megyei Levéltár. Tihanyi Apátság Levéltára. Acta abbatiae. caps. 6. nr. 22.
- Hetilap, 1846. január 9.
- A menetrendszerű gőzhajó-közlekedés előkészítő munkáiról Ács–Lichtneckert i. m. 94–107.
- MTA Kézirattár. Széchenyi-gyűjtemény. K 184/24.
- MTA Kézirattár. Széchenyi-gyűjtemény. K 184/92.
- MTA Kézirattár. Széchenyi-gyűjtemény. K 184/8.
- Széchenyi István: Napló. 2. kiadás. Válogatta, szerkesztette, a fordítást ellenőrizte, a jegyzeteket és az utószót írta Oltványi Ambrus. Fordította Jékely Zoltán, Györffy Miklós. Gondolat, Budapest, 1978. 1248.
- MTA Kézirattár. Széchenyi-gyűjtemény. K 184/17., 22.
- MTA Kézirattár. Széchenyi-gyűjtemény. K 184/19. – Az elfogadott és kinyomtatott részvényt ismerteti: Elek Miklós: A Balaton Gőzhajózási Társaság részvénye (1846). Füredi História. IX. évf. (2009) 3. sz. 12.
- Tóth Lajos: 120 éve indult meg a gőzhajózás a Balatonon. [Budapest], 1966. 106. 38. j.
- Hölgyfutár, 1853. szeptember 12.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

LAPOK A BALATONFÜREDI HAJÓÉPÍTÉS ÉS SPORTVITORLÁZÁS TÖRTÉNETÉBŐL

Bár a hivatalos gyártörténet 1881-re keltezi a balatonfüredi hajógyár megalapításának évét, a hajóépítés már ennél korábban is megkezdődött a Balaton északi partja fővárosaként is számon tartott településen. Arra vonatkozóan ugyan nincs bizonyíték, hogy korábbi századokban építettek-e vízi közlekedésre használt eszközt itt, de nagy valószínűséggel a török elleni háborúk idején a közeli Tihanyban, az egykori vár alatt, hajóépítő telep működött, amint az Pisky István tihanyi kapitány 1588-as számadási könyvéből kitűnik.

Az első hiteles esemény a füredi hajógyártás történetében 1846-ban következett be, amikor a részben az óbudai hajógyárban (a vas hajótest, továbbá a fa fedélzet és felépítmény), valamint Angliában (a hajógép) készült – Kisfaludy Sándorról – elnevezett gőzhajó részekben Fűredre szállították, itt szerelték össze, és bocsátották vízre. Erről Francsics Károly – veszprémi borbélymester – 1846. július 23-án a füredi parton megfordulva a következőket írta visszaemlékezéseiben: „... az 1840-ik év őszén plántáltatott gyönyörű sétátér végén [ez nagyjából Széchenyi István 1941-ben felavatott szobra helyén, vagy annak közelében volt], magas állásokra felállítva találánk az éppen akkor épülőfélben levő gőzhajót, melynek mind a két oldala mellett egy-egy dúc vala a földben felállítva, mindegyikre egy-egy fekete tábla szegezve, melyeken fehér bőtükkal ezen felirat: Kisfaludy – a hajó neve – és A feljárás tiltatik vala olvasható. Jó darab ideig bámulánk az egészen vaslapokból épülendő gőzöst, mely lapok izmos, tüzes vasszegekkel kovácsoltattak szorosan egymás szélére ...”. A szakirodalom a közelmúltig tévesen fa hajótestet tulajdonított a Kisfaludy-nak, de a levéltári forrásokból vas hajótest derül ki, valamint a korabeli sajtó (Pesti Hírlap 1846. április 28.) írta, hogy: „... a' >>Kisfaludy<< névvel címzett gőzhajó egészen vasból már munkában van; gépei pedig, melyeknek ára gyárilag 22,750 pftban állapított meg, londoni levelek szerint, jún[ius]. végével útnak eresztetnek, egy hónap alatt Angliából Pestre érkeznek, 's azonnal Fűredre szállítatnak. Addig a' hajó darabonként Fűredre jut; 's a' mint összerakva, fölgépezve, kibútorozva 's az illető személyzettel ellátva leend, azonnal vízre bocsátatik. Ez auguszt[us]. közepére remélhető. Az indulásról értesítetik a' közönség.”¹

Széchenyi 1847 áprilisában az óbudai hajógyártól magyarázatot kért a Kisfaludy árára, amelyet drágának tartott. 1847. április 20-án kelt levelében John A.

Masjon (1817–1858), a hajógyár igazgatója válaszolt. Ehhez csatolta S. Preciousnak, a hajógyár angol hajóépítő mesterének jelentését is. Masjon a 147 láb hosszú, 15 láb széles és 7 láb 4 hüvelyk magas Pannonia nevű folyami gőzhajóval összehasonlítva próbálta bizonyítani, hogy a Kisfaludy nem épült drágán. A levélben közölt adatok alapján („Dem zu Folge ist Kisfaludi lang 165 Fuß, breit 16 Fuß, hoch 9'.”) valószínűsíthető, hogy a Balaton első gőzhajója 165 – angol (30,48 cm) – láb hosszú, 16 láb széles és 9 láb magas lehetett. Magyar mértékegységre átszámítva: hosszúsága 50,29 m, szélessége 4,88 m, magassága 2,74 m.² A költségek növekedését a szállítási költségek, a munkásoknak a (drágának számító) füredi gyógyhelyen való tartózkodása és ellátása, továbbá az okozta, hogy a Kisfaludyt erősebbre, tágasabbra, díszesebbre kellett építeni, mint a folyami hajókat.

1866-ban híre ment: Erzsébet királyné Fűredre – egész pontosan: a füredi fürdőhelyre – készül látogatni. Erről – és másról is – a Vadász- és Versenylap 1866. december 10-i számában is beszámoltak, az írás szerzője „B. I.”, aki valószínűleg azonos Birly Istvánnal:

„... azon örömhír szállta át a Balaton partjait, hogy a nemzet mély hódolattal szeretett királynéja Fűreden szándékozik tölteni a nyarat; és diszítettek lakást, teremtettek kertet, építettek pompás fürdőházat, készítettek utat, elkövettek mindent, mi a helyet lakályossá tenné; de a táj legnagyobb díszé, a gyönyörű szép tó haszonvehetlen maradt, mert a gőzösről azt híresztelték ármánykodó ellenei, hogy többé nem járhat, egyéb hajó az egész vidéken nem létezett, hozni pedig nem tudtak, mert az olly nagy hírrel és hazafiúi áldozattal pengetett csatorna, melly a Balatont a Dunával vala összekötendő, nagy humbugnak mutatkozott, mellyen ugyan a tó vizét lecsapolni lehetett volna, hogy az otrombán épített vasutat téli szélvészek alkalmával a jégtorlaszok ne bántsák, de hajót hozni nem.

E nyomasztó helyzetben a minden férfias sportot kedvelő, de különösen a hajózásnak hazánkban lelkes pártolója és előmozdítója gr. Széchenyi Béla megemlékezett, hogy hever otthon a kiszáradt Fertő egykori partjain egy csinos hajója, mellyet néki barátja Sutherland herczeg küldött néhány év előtt; ezt ő vasúton azonnal a Balatonra hozatta, és kirándultunk Fűredre kora tavasszal, hogy a hajót összeállítsuk és megpróbáljuk. Eljött gr. Batthyány Edmund is, azon

világhírű hajós, ki az angolokkal saját hónukban, saját elemeiken megküzdve, Flying Cloud yachtjával elragadta tőlük a cow[e]si nagy yachtversenyben a győzelem babérját, mi John Bullt bizonyára nem kevésbé lepte meg, mint mikor a francia gr. Lagrange Gladiateurje egyeduralmától fosztotta meg az angol gyepet.

Szél ugyancsak nem hiányzott az első kísérleteknél, és volt alkalmunk a hajó minden tulajdonait kipróbálni, mi azon meggyőződésre vezetett, hogy a vízi sportot kedvelő s az elemek összezavarásával mitsem törődő hajósoknak szép élvezetet nyújthat, de úrhölgynek, különösen pedig ha ez koronás fő és az ország bálványa, hosszabb kirándulásokra felajánlani még sem lehet. Szóba jött ekkor, hogy van Czenken még egy nagyobb hajó, fedezetes valódi tengeri yacht, de ez még sohasem volt összeállítva, és különben is már több mint harmincz éve fészerben hevervén, tökéletesen haszonvehetlen állapotban pang. Már néhány év előtt megvizsgálták ezt hajóhoz érteni akaró egyének és javíthat[at]lan romnak találták. Mindazonáltal gr. Széchenyi Béla rászánta magát, hogy mégis csak elhozatja, és ez elhatár[o]zást rögtön követvén a tett, egy külön e célra szerzett óriási szekéralapon nyolcz hatalmas lóval útnak indította a száz mázsánál többet nyomó tengeri szörnyet. A trójai ló óta efféle monstrum nem utazott kerekeken. Elég szerencsésen is haladt több napon át rendeltetése felé, de már nem messze Füredtől a felbontott országútról letérni kénytelenítettvén, besülylyedt a szekér a homokos talajba, és három napi munkába került, míg sikerült az ottani derék földesúr ... segítségével, ki minden elhozott népeit és vontató marháit fáradhat-lan vezénylette a mentési munkában, míg mondom, ismét sikerült az országútra visszahozni, és rendeltetése helyére eljuttatni, hol már legnagyobb aggodalommal és nyugtalansággal vártuk. Első megtekintésre magam is megijedtem, és kezdtem hinni, hogy ennyi fáradtság és költség mind hiába veszett, mert valóban szomorú volt a legnagyobb elhanyagolást bizonyító külseje; de levakarván a durva kátránykérget, mely összekínzott testét fődte, láttam, hogy az egész deszkázat erős, vörös fenyőből van készítve, és csak egyes cserfa-darabok vannak elrohadva. Biztató szavaimra vállalkozó tulajdonosa eltökélte magát a hajó helyreállítására, de az országgyűlés miatt ideje nagyobb részét Pesten tölteni kénytelenítettvén, engem kért fel ezen szándéka valósítására.

Legforróbb óhajom: hazánk vizein s különösen a gyönyörű szép, de olly bűnösen elfeledt Balatonon a hajózást, kiváltkép pedig a vitorlázást meghonosítani, s még is alig mertem a dologba fogni.

Egy tetemesen megromlott hajótest, néhány árbocrész, néhány más mindenféle póznákkal vegyített, fel nem szerelt vitorlavászon volt minden a mit találtam, és ebből tengeri hajót állítani össze: füredi ács, asztalos, kovács és esztergályossal, kiknek soha fogalmuk sem volt arról, mit most csinálniuk kellett: ezt kissé merész vállalatnak véltem. De bízam ép[p]en a valódi magyar népnél már sokszor tapasztalt alkalmazhatóságban és jóakaróban s buzdítva a szép cél által, hozzá fogtam. Az asztalos és az ács elkészítették az új részeket, mellyekkel a régi romlottakat egymásután felváltottuk; a kovács csak olly bátran pántolta meg a hajó talpát és árboczeit, mint a szekérekereket, és ha valami nem sikerült is előszörre, csüggedés nélkül újra hozzáfogtak, hiszen ők valami nagy remekművet valának véghez viendők; az esztergályos is megfaragta az ötvennél több >>furcsa alakú<< csigát és karikát; és midőn Pestről az ötszáz és néhány ölnyi mindenféle kötél megérkezett, bámulattal látták, mint ölti fel valódi alakját készítményük a csoda-mű. Nem csekély feladat volt az óriási testet átcusztatni a több mint harmincz ölre terjedő iszapon, mely a gonosz lecsapolás óta a tó partját képezi, és odáig mozdtítani, hol elég vizet talált arra, hogy úszbassék. Eleinte csavarral nyomtuk míg a partról elérhettük; aztán pedig horgonyt vittünk a mélyebb vízbe, és eh[h]ez vontattuk erős kötelekkel a partról.

A hajó teste 36' bosszú 9' széles, és 2 1/2 [két és fél] láb mélyen jár a vízben. Belsejében van egy kényelmes szoba 8–10 személyre, e mögött jókora konyha, elejében raktár és biztos ülőhely a hajósok számára. Fő árbocza 7° magas, előárbcza 3° áll ki orrán. Négy vitorlája van; a fő vitorla az árbocz mellett 4°, kívül 5° magas, lenn 6°, fenn 4 1/2° széles; csúcsvitorlája 3° magas, 3 1/2° széles. Yibvitorlája 5 1/2 öl, elővitorlája 4 öl hosszú, és midőn óriási szárnyait a kéljelgő szélnek kitarva s ékesen oldalt hajolva elillan a habokon, igéző gyönyörű látványt nyújt.

Tulajdonosa az első kísérletre fájdalom meg nem jelenhetvén, szép műve jelenléte nélkül tette első útját. Rosty Pál, kinek ügyessége az utolsó felszerelésnél pótolta a magas árboczcsúcsokon a nem létező matrózokat, egyedüli hajóhoz értő társam volt, s még két angol ajánlotta fel szolgálatát: a füredi szép villájáról ismeretes Teasdale és unokaöccse Massion James, kik bár tengeri hajót csak akkor láttak, mikor Angliából átjöttek, mégis a nemzetüknél olly általános sportkedvelésből matrózokul kínálkoztak. Elvittük még az ácsot is, ki a hajót elkészíteni segítette, és aug. 12-kén reggeli 9-kor elsütöttük hajónk fedélzetén az ágyukat, tudtára adva a már hetek óta minden mozdulatunkat kíváncsian követő vendégeknek és

szomszédvidéki lakosságnak, hogy első utunkra készülnék; és a mennyi élő lény volt Füreden, Tihanyban, és a közel vidéken, az mind összefutott, és nem is hagyta a <sic!, [valószínűleg szedési hiba]> el partot egész délelőtt.

Sok hajót tanulmányoztam már, nem egy halászbárkát kezeltem éjhosszant tengeren, és midőn ezen yacht felszereléséhez fogtam, cseppet sem kételkedtem, hogy képes leszek a feladatnak megfelelni; de mégis más dolog valamit kezelni, és más azt szervezni, alkotni, – és bár a legszorosabb áttekintésnél lényeges hibát nem találtam, mégis sebesebben dobogott szívem, midőn a kormányt megfogva, a legjobb akarattól lelkesült de tökéletesen járatlan társaimnak az elindulásra szükséges manoeuvre-parancsokat hangoztatni kezdtem. Hátha mégis volna valami lényeges hiba, melyet nem vettem észre; hát ha rosszul számítottam ki a hajó tehetségét és a 60 mázsányi belerakott ballast vagy sok vagy kevés; hátha a vitorlák túlságosak, vagy elégtelenek; hátha a hajó a kormánynak rendesen talán szót nem fogad és még számtalan más kétely foglalt el, melyeknek ha csak tizedrészét is sejtették volna társaim, biztos és elszánt működésük aligha meg nem zavarodik.

De minden jól ment, a vitorlák egymásután lassan kitáruultak, a horgony kiemelődött a vízből, a Széchenyi-czímerrel díszített lobogó felszökött az árbocz csúcsára, és a szél belekapaszkodván az eleibe irányzott vásznakba, kezdé indítani a hajót, mely mindinkább gyorsuló irammal tűnt el a parton rivalgó sokaság szemei elől.

Siófoknak irányoztuk utunkat közepszerű délnyugati széllel, és másfél órai kényelmes egyenlő vitorlázás után kikötője elé érkeztünk. Ismét ágyúdörgéssel tisztelkedvén, vissza kívántunk fordulni, de a manoeuvreben kissé elkésvén, a hajó fordulni vonakodott, és a szél- és vízhozam a sekély part felé kezdett csúsztatni. Nehogy zátonyra kerüljünk, rögtön horgonyt bocsátottunk, melynek segítségével a szélnek fordulván, hazafelé kezdtük irányozni hajónk orrát. De a szél, bár darab ideig igen szépen növekedett, mindinkább ellenünk fordult, mi pedig élelmi szerekkel nem lévén ellátva, hosszas lavírozásra nem akartuk magunkat reá szánni. Így küzdve az ellenszéllel és mindinkább éjszak-felé nyomatva, Alsó-Örs irányában közeledtünk az éjszak-nyugati parthoz, honnan szándékunk volt oldalt széllel haza fordulni; de éppen midőn délnyugat felé fordulnánk, szelünk végkép elállt. Az előbb említett okból soká vesztegelni nem akarván, a hajóhoz kötött >>Willis<<-emmel próbáltuk magunkat tovább vontatni, de alig kezdtünk ezen munkához, midőn a víztükör egyszerre meggyüremlett, s

az örömrivalgással köszöntött éjszaki szél jelentkezett. Felszedtük társainkat, és az új szélnek irányoztuk vitorláinkat, mely bizonytalan és változó szökésekkel jó munkát adott ugyan az újoncz matrózoknak, mégis elég hamar haza felé hajtott annyira, hogy három órákor ismét horgonyt vetettünk Füred előtt, hol a még mindig kíváncsian leső közönség örömdvözletekkel fogadott.

Még egy párszor megpróbáltuk a hajót, megtettünk vele minden manoeuvret; fordultunk szélbe, szél alá, szaladtunk szél elől, kergettünk szélnek, és meggyőződünk arról, hogy kis gyakorlással bármilyen rossz időben bátran és bizton kimehetünk vele.

És ez az első magyar yacht.

Adja Isten, hogy nem sokára számos testvér környezze és az annyira elhanyagolt gyönyörű Balaton ez által új életre ébredjen, a hajózási és különösen a vitorlázási kedvtelést és szakértelmet az egész haza széles vizein a nemzet hasznára megkedveltetvén és terjesztvén. Ezen óhajításunk teljesülésével biztat az ígéret, hogy a jövő évben már Batthyány Edmund és Erdődy Gyula grófoknak külön egy-egy yachtjuk lesz Füreden; e buzdító példa bizonyosan számos követőre fog találni és így a tervezett >>balatoni yacht-club<< is talán nem sokára életbe lép.”

A királyné látogatása elmaradt. A Vasárnapi Ujság 1866. áprillisi 22-i száma még arról számolt be, hogy „Ő Felsege a császárné május 9-dikén fog Füredre érkezni, hol az aristokratia tagjai közül már eddig is számosan rendelték meg lakásokat. Ő Felsege fogadtatására nagy előkészületek történnek ...”, de a május 6-i szám már ezt írta: „Bécsi hír szerint azonban Ő Felsege a császár és császárné balatonfüredi útjára nézve változások jöttek közbe, s a Felseges Asszony ez évben nem látogatandja meg a nevezett fürdőt.” Ez (részben) a porosz-osztrák(-olasz) háború miatt történt, és Erzsébet királyné később sem járt Füreden. Viszont a cikk szerzőjének óhaja teljesült: 1867. március 16-án 17 taggal megalapították a Balaton-Füredi Yacht-Egyletet. Ennek éppen az idén van 150 éves jubileuma.

Az alapító tagok a következők voltak: Aczél Péter, gróf Batthyány Ödön, Birly István, gróf Festetics Pál, Frankovich Lajos, gróf Károlyi Gyula, Kardos Kálmán, Mihalovich János, Rosty Pál, Semsey Lajos, gróf Széchenyi Béla, gróf Széchenyi Ödön, Teasdale Vilmos, Todesco Lajos, gróf Waldstein János, báró Wenckheim-Czindery Béla, Wodianer Albert. (Vadász- és Versenylap. 1867. április 20.)

Az egylet lobogója vörös, szegletében fehér szegélyű zöld kereszt, a kereszt közepén a magyar korona. A jelző lobogó szintén vörös, fehér és zöld kereszttel, ennek közepén a magyar korona. Az egyleti

ruha sötétkék kabát az egylet gombjaival, fehér mellény, s kék nadrág, díszöltözetben fehér nadrág. A címer és a pecsét: vörös mezőben teli vitorlákkal a habokat hasító „cutter”, mögötte a kelő nap.

Az egylet alapszabályzatának címlapja

Az Universal Yacht List 1868 elején Londonban megjelent kiadásában már szerepelt is az európai klubok között. A Vadász- és Versenylap 1868. július 10-i száma szerint ebben az angliai vitorlás klubjegyzékben a következőt közölték a füredi egyesületről: „Balaton-füredi királyi Yacht-Club. Állomás: a Balaton tava. Ő cs. kir. felsége a királyné pártfogása alatt. Parancsnok (Commodore) gr. Batthyány <sic!> Ödön. Flying Cloud 75 tonnás shooner. Másod-parancsnok: gr. Széchenyi Béla. Gross-Auger 18 tonnás Cutter. Kapitány: Birly István. Titkár: Rosti Pál.” a magyar lap még az alábbiakat is közölte: „Terveztetik, hogy a Yacht-egylet székhelye, mihelyt lehetséges, a magyar tengerre [ebben az esetben nem a Balatonról, hanem az Adriai tengeréről van szó], nevezetesen Fiuméba áttétessék. Ekkép a magyar lobogó ez úton is ismeretes leendne.”

Az egylet 1867. április 24-én „nyitotta meg idejénét, midőn az egylet parancsnoka, másodparancsnoka, igazgatója, jegyzője, és több tag összejövéen Füreden, mind a régi, mind az új hajókat felszerelték és több kisebb-nagyobb kirándulásban megpróbálták.” (Vadász- és Versenylap. 1867. május 20.)

A klub hajói közül néhány:

hajó neve:	típusa:	tonna tartalom:	tulajdonos:
Lissa	kutter	3	gróf Batthyány Ödön
Flying Cloud	szkúner	75	gróf Batthyány Ödön
Gross Auger	kutter	16	gróf Széchenyi Béla
Elizabeth	sloop	5	gróf Széchenyi Béla
Hableány	gőzös	5	gróf Széchenyi Ödön

A tagok többsége Angliából hozta a hajókat. Úgy tűnik a kezdeti lelkesedés az idő múlásával alábbhagyhatott, mert az 1870-es évek elején a sportkör csendben megszűnt. Batthyány Ödön 75 tonnás „Repülő Felhő”-je 1852-ben Angliában épült, a gróf 1862-ben vásárolta meg az előző tulajdonostól, J. Flemingtől. Batthyány 1863-ban hazatért, ekkor magával hozta a vitorlást is. Azt nem tudni pontosan mikor került a Balatonra, valószínűleg közvetlenül Széchenyi Béla hajói után 1866-ban, vagy az 1867-es esztendő elején. Mindenesetre nem kis teljesítmény volt ezt a monstrumot eljuttatni a Balatonhoz. 1869-ben a vitorlás már újra az Anglia menti vizeket szántotta. Széchenyi Ödön a lapátkerekes Hableányt 1867-ben a párizsi világkiállításon eladta a francia Nadarnak (Gaspard-Félix Tournachon – híres író, újságíró, karikaturista, fotográfus, léghajós). A hajó a porosz-francia háború után hadizsákmányként a Rajnára került, ahol 1874-ben felrobbant és

elsüllyedt. A Lissát Batthyány Ödöntől Birly István megvásárolta 1868-ban. A Balatonon ebből az időből a mánások vitorlás hajói közül csupán Széchenyi Béla gróf egyik – a korábbi idézetben már szereplő vitorlás hajó, az Elizabeth, későbbi nevén „Hercegnő” – a Vadász- Versenylap 1885. augusztus 6-i száma ugyan „4 tonnás unt <sic!, helyesen: una> boat” hajónak írja le, de ez elég közel áll az 5 tonnához (lásd a fenti táblázatban szereplő adat) maradt meg, ez később közel tíz évig a parton, egy fészernél állt. A többi hajóról nincs adat, valószínűleg tönkrementek. Gyapai Nándor szerint hajókihúzó ekkor még nem lévén, a vitorlás hajókat télen is a vízben (azaz jégben) tartották. Állítólag még az 1890-es években is szedgették a Balatonból és part mentén az ólomnehezékeket és a hajóalkatrészeket.

Az 1870-es évek végén Gosling – 1879-ben az Osztrák-Magyar Monarchiába akreditált – budapesti angol főkonzul megépíttetett és a Balatonra szállítta-

tott Angliából egy 7 tonnás hajót, a „Királynő”-t. A hírlapi tudósítás (Zalai Közlöny. 1879. november 9., 3. oldal) szerint: „A balatoni kéjhajózás emelése s illetőleg megteremtése végett egy angol szokás szerint yachtot készített a budapesti angol főkonzul sport szerű multságot rendezni, ha lehet, nagy társaságokat édesgetni a magyar tenger vizére. A főkonzul úr e tervét korántsem hagyta abba, hanem húsz ily yacht készíttetését határozta el, s a végett Angliából már hozatott is két szakértő csónaképítőt, kik innen Budapestről ma reggel mentek el Balaton-füredre, Écsy fürdőigazgatóhoz, azon ajánló levéllel, hogy ez jelöljön ki számunkra <sic!> helyet, hol yachtjaikat nyomban elkészíthetik. Mint értesültünk, Gosling főkonzul úr teljes erőből azon működik, hogy a jövő nyárra 20 – 25 angol családot nyerjen meg, ki Balaton-füreden töltik a nyarat.” A Vasárnapi Ujság 1879. november 9-i számában, a 3. oldalon így számolt be ugyanerről: „**Angol hajók a Balatonon.** A budapesti angol főkonzul, Gosling úr, annyira megszerette a Balatont, hogy angol minta szerint egy angol yachtot készíttetett vízi kirándulásokra; újabban pedig több ily vitorlást készített s e végből két angol hajóácsot hozatott, kik már B.-Füreden vannak, s egész télen át ott fognak dolgozni. A pompás Balaton eddigi legnagyobb hiányán tehát végre segítve lesz: néhány csinos vitorlás fogja szeldelni hullámain.” Tehát a budapesti lap szerint 1879. november 9-én már Füreden tartózkodott a két angol hajóépítő, akikneknek egyike minden bizonnyal Young Richard lehetett.³

Szintén a Zalai Közlöny 1879. november 30-i számában a következőt írta: „... maga az angol consul, már a jövő évre egy 12 szobás villát vett ki 5 óra, készítteti >>yach<<-ját, annak neve >>királyné<< lesz. A dániai angol consul, Arthur de Crapet Crowe, a jövő nyáron szintén Balatonfüreden fog lakni. És közvetítésükkel több angol angol család fog odamenni. Egész yacht-társulatra lesz kilátás. Bizonyára nagyon fogja Balatonfüred jelentőségét emelni.” A fentiek alapján a Gosling hívására – remek befektetési lehetőséget ajánlva neki a Balatonnál – ide, Füredre, költöző southamptoni hajóépítő, Richard Young a Tihanyi Apátságtól bérbe vett területen (1883-ig díjmentesen, később jelképes összegért, 10 Ft-os évi bérleti díjért használhatta) hajóépítő műhelyében 1880 elején kezdték meg a vitorlás túra- és versenyhajók építését. (Sajnos a másik angol szakember nevét eddig nem sikerült kideríteni.)

A Fővárosi Lapok 1880. január 3-i számában egy hosszabb beszámolót közöltek az angol hajóépítővel kapcsolatban: „**Balaton-Füred télen.** Ember-

emlékezet óta nem volt olyan szép es erős tél a Balaton-melléken, mint jelenleg. A Balaton oly vastagon be van fagyva, hogy nem is igen halászhatnak rajta; hosszan tartó, fáradtságos munkába kerül, míg a halászok a lékeket kivághatják, s legtöbbször semmi arány sincs a vesződség és a >>fogás<< közt. A kövekkel es gabonával terhelt kocsik és szánok minden aggodalom nélkül közlekednek a balatoni jégen keresztül szélteben-hosszában; különösen Alsó-Eörs és Siófok közt igen élénk a közlekedés. Tiszta, 15–16 fokos hidegek jártak. A reggeli napot nem fedi köd, sem felhő, s mintha fénye a Gletscherek sima tükörjégére hullana; felragyog rá az egész téli vidék, melyet már hetek előtt bevont az ólmos eső által okozott vékony jégkéreg. Ilyenkor Balaton-Füred, hótakarótól befödve, valóban olyan, mintha téli álmát aludná; végtelen csend es nyugalom tanyája. (Valószínű, hogy e téli képet is jelentékenyen megváltoztathatá a hirtelen elpuhult időjárás. Szerk.) Az ember nem is akarja elhinni, hogy itt lakik valaki, pedig hát az idevaló családokon kívül még külföldi vendégei is vannak a fürdőnek; egy angol hajóépítő, Young Rikhard (Londonból) társával, kik a budapesti angol konzul biztatására és fölszólítására már novemberben megérkeztek ide, s a viszonyokkal előlegesen nem lévén ismerősek, most teljes tétlenségre vannak kárhóztatva. Várják a tavaszt: ebből áll összes foglalatosságuk. Addig szó sem lehet itt semmiféle hajóépítésről. Young úr azonban a legszebb reményekkel van eltelve jövője iránt, s az angol >>Field<< (sport-lap) dec. 12-iki száma hosszabb cikket közölt itteni megtelepedéséről. E szerint Young úr állandóan füredi lakos lesz, és számos vitorlás yachtot fog építeni angol főurak pártfogása mellett. Bízik hozzá, hogy a magyar fürdőközönség is kedvet kap majd a hajókhöz s ezt a szép, elhagyatott Balatont erélyes kitarással az angolok élénkké s még szebbé fogják tenni. Young úr különben a balaton-fürediek részéről a legőszintébb vendégszeretetben részesül, s dacára, hogy anyanyelvén nem igen beszélhetnek vele, mégis csak megvan köztük és jól érzi magát. A napokban az idevalókkal ő is meglátogatta a szeretetházat, hol ép[p]en ekkor volt a gyermekek karácsonyi ünnepestje. A szeretetházi épület nagy termében színpad volt felállítva, melyen az ügyesen és értelmesen vezetett fiúcskák szépszámu közönség előtt színdarabot adtak elő, s szavaltak, énekeltek. A tetszéssel fogadott előadás után, a szeretetház igazgatója, Nagy Áron, szívhez szóló beszédet intézett a gyermekekhez s azután mindegyik megkapta a maga karácsonyi ajándékát, melyek a fényes fenyőág alatt voltak elhelyezve. A családias jellegű kis ünnepély igen szépen

sikerült, s a kis árvák valóban otthon érezhették magukat a szeretet melege és sugárzó fénye mellett.” (Az említett angol sportlap szóban forgó cikkéhez sajnos eddig nem sikerült hozzájutni.)

A Zala 1880. január 14-i száma pedig már a következőről számolt be: „... Young úr, a napokban hajóépítő szerszámai is megérkeztek, már munkához fogott, s májusra hat vitorlás hajót akar a vízre bocsátani. A kisebb vitorlás csónakokat 300–400 frtéért készíti s biztosságukat garantirozza, mert kizárólagosan a Balatonra készíti őket, annak minden szélyeit számba véve.” Április közepén már vízre bocsátották a „Mariska” elnevezésű vitorlás hajót. A Zalai Közlöny 1880. április 25-i száma szerint: „... Különösen igen szép a >>Mariska<< nevet viselő hajó, mely a múlt héten eresztetett vízre. ... A hajó elején kék-fehér szalagon függött egy üveg bor, mely Écsy Antónia kisasszony által a hajó oldalához dobott, és ezzel megtörtént a hajónak ünnepélyes felavatása. Ezután fönnevezett hajón Young úr egy kis társasággal Siófokra kirándulást tett és a visszautazást 68 perc alatt tette meg. Nyárra több ilyen kirándulások és versenyutazások is terveltnek.” A Zala 1880. április 28-i száma arról írt, hogy „... Richard Young hajói már kacérkodnak a magyar tenger hullámainak hátán ...”. Hírlapi tudósítás (Zala. 1880. november 17.) szerint ebben az évben már állt a hajóépítő is: „A nádas elején Young angol hajós 8 öl hosszú, 4 öl széles, és 15 láb magas hajóműhelyt épített, hogy a hajóépítési megrendeléseknek eleget tehessen, mert legújabbban is két nagy vitorlás hajó rendeltetett meg.”

A hajógyár alapításának dátumát (1881) valószínűleg Gyapai Nándor 1927-ben megjelent könyvére, „A magyar vitorlás-sport története”, alapozták, amely – tévesen – az első hajó, a Mariska vitorlás elkészültét, erre az évre teszi. Továbbá Wagner Imre szerint ilyen rövid idő – 3–4 hónap – alatt nem lehetett elkészíteni, valószínűbb, hogy Angliából hozatta ezt is Young, mint a főkonzul a saját vitorlás hajóját. Utóbbit Hullból Triesztre tengeren, és onnan Siófokra vasúton szállították. (Később Wagner Imre a Mariska esetében visszatér az 1881-es építés verziójához.) Ezt a véleményt mindenesetre cáfolja a korabeli sajtó, amely a főkonzul hajója esetében részletesen beszámol arról, hogy az előbb megérkezett Siófokra, majd azt áthajózták Füredre. A Zala 1880. május 25-i közlése szerint: „... Mr. Gosling, a budapesti angol főconsul családja, mely f. hó 11-én érkezett meg s 5 hónapig fog állandóan itt időzni. A nevezett főconsul úr pompás vitorlás hajója, mely a Közép- [Földközi] és Adriai tengereken át direkt

Angliából jött, már e hó 15-én megérkezett Siófokra, honnét kiigazíttatása után, mert a vasúti utazásban kissé megsérült, azonnal át fog költözni Füredre.” A diplomata hajója május 23-án érkezett meg Füredre, amelyről szintén részletesen tájékoztott a lap, június 9-i számában. Itt felhívom a figyelmet arra is, hogy ezek szerint a Young-féle Mariska vitorlás hajót már több mint egy hónappal korábban Füreden vízre eresztették és felavatták. (Óhatatlanul felvetődik a kérdés, ha valóban nem itt készült, ugyan miért kellett itt vízre eresztetni és felavatni Füreden? Egy hajónak – a kor szokásainak megfelelően – a készítés helyén tartották meg a névadóját, felavatását is.) A másik lehetséges ok: ezt arra alapozták, hogy a Young-műhely hajókihúzója [sólya] a szakirodalom szerint csak 1881-ben készült el, és ezt vették kiindulási pontnak. A Mariska építésének 1881-es téves dátumára mindenesetre magyarázatot ad a Vadász- és Versenylap 1884. december 18-i számában megjelent írás, amely a következőt közölte: „... 1880-ban Nagybritannia budapesti főkonzula, Gosling Andley [más forrás szerint: Audley], egy kiváló, szakértő vízi sportman, a ki rendkívül megkedvelte hatalmas Balatonunkat és annak szép vidékét, Angliából gyönyörű vitorlasyachtot szállíttatott a >>magyar tenger<<-re. E vacht 8-tonnás, egészen fődött, hajótermecskével és matróz-kamarával van ellátva és mostanig egyetlen vitorlás a Balatonon, melynek alsó hajóteste vörösrézzel van borítva: neve >>Királynő<<. ... Ugyanazon év (1880!) tavaszán építette Young Richard, Balaton-Füreden letelepedett angol hajóépítő, ottani hajógyárában a >>Mariska<< nevű egyvitorlasyachtot, melyet 1881-re, kettéfűrészelés alkalmazása után 8-tonnásra megnagyobbított s később mostani tulajdonosának, Esterházy Andor grófnak, eladott.” Tehát eszerint 1881-ben a Mariska vitorlás hajót már nem meg-, hanem átépítették! A lap ebben a számában egyfajta áttekintést adott a Füreden készült hajókról is: „... Hazánkban – Fiumét is beleértve – e három yacht részére lőn az első vitorlásverseny tartva, még pedig 1882. augusztus havában, melyen nagy fölényvel győzött a >>Királynő<< (vezette Szarvassy Sándor), míg második a >>Herczegő<< (vezette a kitűnő vitorlázó néhai Némethy Ernő) lett. [Ennek alapján – kizárásos alapon – a már átépített Mariska lett a harmadik.]

Ez első magyar vitorlás-verseny oly nagymérvű érdeklődést keltett a vitorlázás nemes sportja iránt, hogy egymást érték a yacht-megrendelések Young Richárdnál, a kit e rá nézve kedvező körülmény arra képesített, hogy füredi hajógyárát jelentékenyen

megnagyobbítsa és tökélyesítse. [Ezek szerint a Füreden letelepedett angol hajóépítési vállalkozót a vitorlás hajók iránti megnövekedett kereslet arra készítette, hogy 1884 végéig kibővítsen „hajógyárát”.]

A Balatonon úszó yachtok részére az 1882 augusztus végén Füreden alakult >>Balaton-Egylet<< sportszakosztálya 1883-ban sikerült regattát rendezett, a mely már több versenyszámból állott.

A >>Balaton-Egylet<< erősödése biztosította ugyan, hogy sportszakosztálya jövőre is fog évenként vitorlás-regattákat rendezni Balaton-Füreden; azonban, hogy minél több ily verseny éleszsze az érdeklődést a vitorlázás nemes sportja iránt, folyó évben megalakult a >>Balatoni-vitorlázó egylet<<, a mely szintén kitűzte egyik céljául, miszerint szintén rendez évenként – tervszerűen augusztusban – vitorlás-versenyeket.

A Balatonnak voltaképp hát 1880 óta van vitorlás-hajóraj; ezt akkor a felsorolt három yacht: >>Herczegnö<<, >>Királynő<< és >>Mariska<< s egy vajmi nehézkes vízijármű, Marton balatonfüredi lakos egy-vitorlás hajója, képezték. Az 1882-iki vitorlás-regattán megjelent a Balatonnak még mindig legnagyobb vitorlása a >>Badacsony<< is, melyet Young épített a >>badacsonyi-vitorlázótársaság<< részére; azonban, ama verseny nem lévén >>handicap<<, nem vett részt a versenyben, hanem versenybírósi hajóul szolgált. A >>Badacsony<< rendeltetése áru- és személy-forgalmat közvetíteni a >>Nagy Balaton<<-on a somogyi (Boglár) és a zalai (Révfülöp) partok között; Marton füredi vitorlása szintén áruforgalom-közvetítésére szolgál Balatonfüred – melynek horgonyzóhelyén fekszik, – és Siófok között.

A jelenlegi vitorlás-hajóraj, a mely a Balatonon úszik, már szépszámu hajóból áll; ezek közül versenyképesek: a >>Herczegnö<<, a >>Királynő<<, >>Mariska<<, a >>Hableány<< (18-tonnás kétárbozos), >>Jolánta<< (9-tonnás), >>Florida<< (8-tonnás), ezek a nagyobb vitorlások; és >>Memento<<, >>Blue-Rock<<, >>Sárga Rózsa<<, >>Szélvész<<, >>Nameless<< és >>Szentá<<, ezek a kisebb vitorlások (öt tonnán alóliak.)

A >>Hableány<< Nádasdy Ferencz gróf számára épült, jelenlegi tulajdonosa ugyanő; a >>Jolánta<< ez időszerinti tulajdonosa Inkey István úr részére készült; a >>Florida<<-t Andrassy Géza gróf rendelte meg maga részére, mostani tulajdonosa Károlyi László gróf, a >>Memento<< Károlyi László gróf és Zichy Antal gróf számlájára készült, jelenlegi tulajdonosa utóbbi, >>Blue-Rock<< és >>Sárga Rózsa<< Esterházy Mihály gróf tulajdonát képezik :

>>Nameless<< Young Richárdé, >>Szentá<< pedig Szalay Imréé. Az elősorolt yachtokat mind Young építette füredi hajógyárában.

A Balaton hajórajja jövő évre ismét fog gyarapodni, még pedig 7 vitorlás-yachttal, melyeket (kettőt Andrassy Géza gróf, egyikük 18 1/2 tonnás kétárbozos, kissé keskenyebb mint a >>Hableány<<, egyet Károlyi László gróf, kettőt Esterházy Mihály gróf, egyet Nádasdy Ferencz gróf s egyet id. Adám Károly ur) jövőendő tulajdonosaik Young Richard füredi hajógyárában rendeltek meg. E hét hajó vízrebocsátásának, a megrendelések értelmében, jövő évi május 15-ikéig meg kell történnie.

A vitorlázás nemes sportja iránti érdeklődés nagy mérvét bizonyítja, az is, hogy egy zártkörű részvény-társaság (Nádasdy Ferencz gróf, Károlyi László gróf, Esterházy Mihály gróf és Andrassy Géza gróf) Youngnál egy 20 lóerejű csavargőzöst rendelt meg, a melynek szintén már a jövő évi vitorlási-idény kezdetére készen kell lennie. E csavargőzös, természetesen, kizárólag magánhasználatra épül.”

Megjegyzem, a tudósítás a Mariskát illetően abban valószínűleg téved, hogy 8 tonnásra építették át, ugyanis szintén a Vadász- és Versenylap 1886. június 24-i számában közölte a Stefánia Yacht Egylet tagjainak birtokában levő hajók (24 vitorlás és 1 csavargőzös) adatait is, és itt a már nem Esterházy Andor gróf, hanem a Stefánia Yacht Egylet tulajdonában levő Mariska 6,2 tonnásnént van feltüntetve – tehát eredetileg ennél még kisebb lehetett –, továbbá az építésének éveként 1881 szerepel, az építés helye: Füred, építője: Young. Feltehetően Gyapai Nándor is innét vehette az 1927-ben megjelent könyvében szereplő adatokat. A jegyzék szerint a 24 vitorlásból 1 (Királynő) teljes egészében Londonban, illetve 2 (a Lucifer és a Margit) Hamburgban készült, végül 1-nek az építési helye, illetve a készítője nincs feltüntetve. Az utóbbi Szalay Imre 2 tonnás Szentá (vagy Senta) nevű vitorlása volt, amelyről a sportlap 1884. december 18-i száma azt közölte, hogy Young műhelyében készült. Vannak továbbá olyan vélemények is, amely szerint Szalay Imre hajója még a Mariska előtt készült el, tehát ez lett volna a Young műhelyében épült első vitorlás. A jegyzékben szereplő további négy vitorlás (Alma, Álom, Arám és Gardénia) építését Londonban kezdték el, de Füreden fejezték be. Megjegyzem, az 1886-os lista egészen biztosan nem pontos adatokat közölt, mert a fentebb említett 1884. év végi számban már szereplő vitorlások az 1886-os jegyzék szerint csak 1885-ben épültek meg.

[illegible]

Az 1886-os hajójegyzék

Nem lehetetlen azonban, hogy – a Kisfaludy gőzhajóhoz hasonlóan – a Mariska, és a többi, az első között 1880 folyamán elkészült vitorlást, részekben szállították Füredre, itt állították össze és bocsátották vízre. Az is elképzelhető – ahogy Wagner Imre is írta egy lehetséges változatként a Mariskával kapcsolatban –, hogy az első vitorlásokat egyben szállították a Balatonhoz, és bocsátották vízre. Bár ennek, az átnézett korabeli sajtóban, nem találtam nyomát, ugyanakkor – mint már írtam – Gosling hajójának megérkezéséről beszámoltak. Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplójának az 1877-es év elejétől 1886 őszeig tartó időszakot felölelő része sajnos nem maradt fenn, vagy legalábbis eddig még nem került elő, pedig mint a leg-hitelesebb kordokumentum, ebben a kérdésben perdöntő lehetne.

1879 végén vagy 1880 elején tehát Young elkezdte a munkát Füreden. Valószínűleg nem azonnal látott hozzá a későbbi hajóépítő műhely felhúzásához, hanem egy, már meglevő faépületben kezdte meg mű-

ködését, legalábbis ez derül ki a Vadász- és Versenylap 1883. április 5-i számából, amely az alábbiakat írta: „... Az a szegény Balaton, mely néhány év előtt valóságos holt tenger volt, kezd népesedni járművekben. Negyven pompásan felszerelt csónak, egy, két, három pár evezővel, 10 karcsú szandolin és 15 vitorlás hajó szeli a Balaton sima tükrét; és majd nyári szép estéken zeneszó mellett diszes közönség népesíti azt be és ringatva élvezi az erősítő üde levegőt. Igazságtalan volnék, ha ez alkalommal elhallgatnám azt a férfit, kit nagyrészen ez irányban az érdem illet. Ez Gosling angol főkonzul volt. Ő hozott egy hajóépítőt hazájából, ki az úgynevezett pajtában rögtön hozzáfogott egy vele hozott munkásával a hajóépítéshez. Egyik csónak a másikat követte, sőt egy nagyobb vitorlás hajó a >>Mariska<< már mint vitorlás kisasszony kaczerkódott a >>Királynő<< és >>Herczegnő<< - vel. Az első szandolin is megszülemlett és vitte a szép és bájos Gosling Idát a Balaton sima tükrén. Nem sokára Young nem ért meg a pajtában, és a Balaton partján, hol az igazga[tó]ság szívesen adott neki he-

lyet, egyszerű, de célszerű, deszkából készült hajógyárt épített, sőt egy nagy udvart kerített be magának. Bátran elmondhatom, hogy ez most Balaton-Fürednek egy érdekes pontja. Mi, idevalók, naponta beköszöntünk oda és mindig van alkalmunk valamit bámulni. Nevezetesen ott halálcsend uralkodik, minden munkás ismeri teendőjét és azt csendben a legcélszerűbb eszközökkel végzi. Majd hanyattfekve kalapál a hajó alatt, majd térdepelve, majd a magasba fent, egy lábbal a levegőben dolgozik. A mester mindig ott figyel, mér, tesz, vesz, ha szükséges fát is vág, ha egyikre vagy másokra szüksége van, csak int, már ott teremnek. ...”

A Vadász- és Versenylap korábbi, 1882. július 20-i számából a következők derülnek ki: „A Balatonon jelenleg már 11 vitorlás hasítja a hullámokat. Ezek között legszebb a >>Királynő<<, az egykori budapesti britt <sic!> főkonzul pompás yachta. E gyönyörű hajó eladó, ára teljes kettős felszereléssel együtt csupán harmadfélezer forint. Kár volna idegen kézre juttatni. E hajó jelenleg Siófokon horgonyoz. A balatonfüredi vitorlások leggyorsabbja a >>Herczegné<<; néhány győri sportsman tulajdona. E kitűnő hajót Széchenyi Béla gróf hozatta Angliából és máris több birtokost változtatott. A >>Mariska<< csaknem oly nagy, mint a >>Királynő<<, de sokkal egyszerűbb; tulajdonosa Young Rikárd hajóépítő Füreden. A füredi kisebb vitorlások közé tartoznak: Nádasdy Ferencz gróf, Endrődy Sándor, Meszlényi Lajos stb. yachtjai.” Az 1882 augusztusában a Győri Csónakázó Egylet rendezésében Füreden megtartott „nemzetközi amateur vitorla-, evezési és úszó-verseny”-en a legnagyobb, 4 tonnán felüli jachtok kategóriájában a Young tulajdonában levő Mariska – a kormányánál egy Harris nevű úriemberrel – a harmadik helyezést érte el. Young egy másik vitorlás kategóriában (4 tonnán aluliak) a szintén az ő tulajdonában levő Georgette nevű vitorlást kormányozta, kezdeti vezetés után a versenyt feladta. A verseny valóban nemzetközi volt, a vitorlások kategóriájában Angliából is érkezett nevezés a július 27-i szám közlése szerint. (A részletes versenyeredmények a sportlap szeptember 28-i számában olvashatók.) Ezek szerint 1882 júliusától 1883 áprilisáig Young műhelyében 4 további vitorlás készült el. Ha ehhez hozzávesszük még azt, is, hogy ha valóban nem kellett foglalkozni ideérkezésekor a műhely kialakításával, akkor talán a Mariskát is képes volt 1879 végétől 1880 áprilisa közepéig megépíteni és vízre bocsátani.

1882. augusztus 24-én a füredi Kurszalomban Jókai Mór és mások részvételével újra megalakították az eredetileg 1877-ben alakult, majd rövidesen megszűnt Balaton Egyletet. A következő évben már ennek a

sport szakosztálya rendezte meg Füreden a „vitorla-evező, úszó-, és galamblövészeti nemzetközi amateur verseny”-t. Ebben az évben (1883) a Mariska nem indult, a versenybírók hajójának szerepét osztották, a „jury”-nek egyébként Young tagja volt. Továbbá ebben az esztendőben készült el a gróf Nádasdy Ferenc megrendelésére épített Hableány vitorlás. A versenyek sikerei nyomán az év őszén felvetődött egy jacht klub létrehozásának gondolata. Esterházy László gróf rögtön fel is ajánlott egy part menti telket a vitorlások téli tárolására és őrzésére. Az elképzelések szerint „... Young, a derék hajó-gyáros, volna köteles szerződészerűleg az egylet összes yachtjait gondozni, őrizni és épségben tartani”. (Vadász- és Versenylap. 1883. szeptember 20.) 1884. január 28-án megalakították a Balatoni Vitorlázó Egyletet, amely „Stefánia koronahercegné ő fenségének védnöksége alatt áll” (Vadász- és Versenylap. 1884. szeptember 25.). Az egyesület alakulásáról a lap még a február 28-i számában is tudósított, a következőképpen: „>>Balatoni-vitorlázó-egylet<< cím alatt újabban ismét egy sport-intézmény keletkezett hazánkban, melynek célja a Balaton taván a test és lélek edzését előmozdító vitorlázó sportot meghonosítani, kikötők és biztos téli állomásokról gondoskodni, kirándulásokat és vitorlázó versenyeket rendezni stb, szóval oly fokú érdeklődést ébreszteni a vízi sport iránt, mely a Balaton vidéki élet kellemeit új szórakozásokkal emelni van hivatva. Az egyesületnek már 24 vitorlás hajója [Ez is alátámasztja azt, hogy az 1886-os hajójegyzék nem volt pontos, mert nehéz elhinni, hogy közel 3 év alatt nem gyarapodott volna egy vitorlással sem a klub flottája. Bár az is lehetséges, hogy az újság elírta, vagy kissé eltúlozta a hajók számát, mert a lap ez évi szeptember 25-i számában ugyanakkor arról számolt be, hogy a Balatonon összesen 20 vitorlás jacht volt ekkor. Viszont az is igaz, hogy a jacht és vitorlás hajó megnevezés nem teljesen ugyanazt takarja, utóbbi magában foglalja a kisebb – vagy a jachtnál nagyobb – méretű vitorlásokat is.] és 3 gőzöse van, a folyó évben megkezdí működését s e végből alapszabályait már be is terjesztette a belügyminisztérium jóváhagyása elé. Ez alapszabályok értelmében, az egylet tagjai tiszteletbeliek és rendes tagok, – utóbbiak 25 forint évi díj fizetés kötelezettségével; a tagsági felvételeket a választmány eszközli, két tag ajánlatára; a tagsági kötelezettség azonban 3 évig tart. Előkelő körökben az új egyesület iránt mutakozó meleg érdeklődés, továbbá ama körülmény, hogy az egylet elnökévé a legtevékenyebb fiatal főurak egyike: gr. Esterházy Mihály választatott meg, biztosíték arra, hogy az egylet képes lesz céljainak megfelelni s oly sikert aratni, melyet attól a társadalmi és

közmívelődési érdekek méltán várhatnak. Nem kétkedünk, hogy a Balaton vidék intelligenciája, első sorban saját érdekéből is, a legmelegebb támogatást tanúsítandja e derék egyesület iránt.”

A sportklub nevét 1885. február 4. előtt⁴ – mivel Stefánia főhercegnő amúgy is a védnöke volt – Stefánia Yacht Egyletre változtatták. 1885-ben nyarán még Young is nevezett a versenyre 1 (más adat szerint 2) tonnás „Nameless” nevű vitorlásával, és ekkor még a hajógyár is az övé volt. Az ősz folyamán azonban eltávozott a Balatonról – minden bizonnyal összekülönbözhetett az egylet vezetésével –, műhelyét az év őszén a Stefánia Yacht Egylet megvásárolta. Erről 1886. január 21-i számában a Vadász- és Versenylap a következőt írta: „A Young hajógyárát közelebb a Stefánia-yacht egylet vette meg, melyben tavaszig még számos hajót szándékoznak elkészíteni.” Vezetésével Szarvassy Sándort bízták meg, aki Young pótlására Michael E. Ratsey cowesi hajóépítőt hívta meg: „... a jeles hajóépítő Ratsey, aki Angliából lőn szerződötve, már tavaly nyáron kezdett építeni. ...” – írta a Vadász- és Versenylap 1887. május 7-i számában erről. A rendelkezésre álló adatok alapján Young valószínűleg Ausztriában, a wörthi tavon, Klagenfurtban kezdett új vállalkozásba, de lehetséges, hogy valamikor, a későbbiek során visszatért Angliába. A Young által hozottak közül itt maradt több angol hajóács is, de később is jöttek Angliából hajóépítők, akik a magyar szakemberek kinevelésével megteremtették a korszerű balatoni hajóépítés alapját. Az angol munkások csak 1902-ben tértek vissza hazájukba.

1885-ben⁵ építették fel az egylet klubházát, amely a balatoni vitorlázás egyik fő központja lett. Főként fából épült, Hauszmann Alajos (aki 1883-ban Ádám Károly, Perlaky Kálmán és Szarvassy Sándor mellett közös tulajdonosa volt a „Királyné” jachtnak, így nagy valószínűséggel az egylet alapító tagjainak egyike is volt) tervei alapján. A Vadász- és Versenylap 1885. augusztus 6-i számában a következőket írta róla: „A vitorlás-versenyek július 25-ikén délelőtt kezdődtek; a közönség számára nézőhelyül a Stefánia-Yacht-Egylet csinos klubhelyisége volt berendezve; az elsőosztályú – jegyet (3 frt) váltók az emelet erkélyéről, a másodosztályú jegyet (1 frt 50 kr.) váltók pedig a földszinti folyosóról, illetőleg a helyiség más pontjáról nézhették a versenyeket. A jegyek mindkét versenynapra birtak érvénnyel.” A Vasárnapi Ujság pedig az 1889. június 30-i számában a következőképpen mutatta be: „... a legutóbbi években épült fel a Stefánia yacht-klub csinos háza a tóparton, társalgó termében egész keleties kényelmű >>buen retirót<< nyújtva az omló puha ke-reveteken, alacsony dohányzó asztalkáival, melyek fe-

lett óriás japáni ernyő tart árnyat az ablakon belopodzó napsugarak ellen. Az úrias, előkelő >>dolcefar niente<<-nek valódi apotheózisa.” Nem a ma látható épület helyén állt, hanem attól valamivel nyugatabbra. 1889-ben az egyletnek sikerült örök áron megszerezni az addig bérelt területet a tihanyi apátságtól. Ekkor bővítették a klubházat, teraszokat építettek hozzá.

1893-ban a fürdőtelep fejlesztése kapcsán szóba került a hajóépítő műhely áthelyezése is, de erre csak az I. világháborút követően került sor. A Budapesti Hírlap 1893. szeptember 1-jei számában a következőket írta erről: „... A Stefánia-yacht-klubnak területét is hajlandó megnövelni a fürdőtulajdonos [mármint a Tihanyi Apátság], oly feltétel mellett, hogy a mostani dísztelen hajógyárat áthelyezze a túlsó oldalra és díszesebb külsőt adjon neki, hogy ekképpen összhangba jöjjön az új épületek díszes külsejével. De ez még alkudozás tárgya. ...”

Az I. világháború kitörése után a megrendelések elmaradása, továbbá az infláció miatt is megnövekedő fenntartási költségek miatt az egylet (ekkor a neve már Királyi Magyar Yacht Club⁶ volt) már nem volt képes működtetni – a hajóépítőt, a hajókkal és a klubházzal felajánlották megvételre az Angol-Magyar Banknak, amely 1920-ban át is vette az ingatlant. (Összehasonlításképpen: míg a világháború kitörésének évében – 1914 – egy kilogramm zsír 1 Korona 52 fillérbe került, 1922-ben ezért már 780 Koronát, 1923 végén pedig 14 400 Koronát kellett fizetni. Az infláció végül olyan mértékű pénzromlást eredményezett, hogy 1926-ban új nemzeti valutát, a Pengőt kellett bevezetni.) A hajóépítő bővítéséhez az új tulajdonos lebontatta a régi klubházat, de vállalta egy új felépítését a régitől keletre, az egykori Young-féle hajóépítő előtti területen kőből és fából. Az új klubház 1921-ben készült el, a régi épület mintájára.

A hajóépítés folytatására a bank részvényeket bocsátott ki, és 1920-ban megalapította a Balatoni Yachtépítő Rt.-t. (A részvénytársaságnak Füreden kívül Siófokon és Budapesten is volt telephelye, a központ a fővárosban volt.) A részvénytőkéből először téglapületeket emeltek, a műhelyeket kibővítették. A telek nyugati részén 1922-ben befejeződött az új, háromszintes hajóépítő műhely építése, a betondokk átadásával. 1924-ban a hajóépítő állandó létszáma kb. 24 fő volt. Ezzel egyben le is zárult a füredi hajógyártás „angol szakasza”, ezt követően mindinkább a magyar-német kapcsolatok összefonódása volt jellemző, amely hosszú időre meghatározta azt itteni hajógyártás alakulását. A hajóépítő részvénytársaságban valamikor többségi tulajdont szerzett az Idegenforgalmi és Utazási Vállalat R. T.,

aminek elnök-vezérigazgatója – és egyben a Balatoni Yachtépítő Rt.-é is – Gálos Kálmán volt, aki 1925 májusában meghalt. Éppen ezért 1926-tól, a Wagner Imre könyvében, „A balatonfüredi hajógyár története 1881 – 1996”, leírttal ellentétben, már nem lehetett a vezérigazgató.

A vállalkozás valószínűleg nem hozta a remélt jövedelmet, emiatt egy, a MÁV által 1926. december elején alakított, két korábbi vállalat (az Idegenforgalmi és Utazási Vállalat R. T. és az Általános Beszerzési és Szállítási R. T.) összevonásával létrejött részvénytársaság megszerezte a hajóépítőt, – ekkortól a hajóépítő elnevezése Idegenforgalmi – Beszerzési – Utazási és Szállítási (IBUSZ) Rt. Yachtépítő Üzeme lett. Tervező mérnöknek Benacsek (1943-tól Hankóczy) Jenő⁷ nevezték ki – az ő ekkor, és a továbbiakban is, a füredi hajóépítő érdekében végzett lobbizásának is köszönhető, hogy a későbbi gazdasági válság nem érintette végzetesen az üzemet. (1928-ban Veszprémbe ment, de 1931-ben visszatért Fűdre, a továbbiakban az itteni hajógyártás meghatározó alakjává vált.) 1926-ban a balatoni hajózás és az idegenforgalom fejlesztésére két hajót rendeltek meg. Max Oertz hamburgi mérnök tervei alapján belefogtak a „Tünde”, majd a „Csongor” hajók megépítésébe. A személyhajók mellett ezekben az években mind nagyobb hangsúlyt kapott a kisebb önköltség érdekében a nagyobb példányban, sorozatban gyártható vitorlások készítése is. Ekkoriban kezdtek el a motoros jachtok, valamint motoros siklóhajók építését is.

Az 1929-ben kezdődő világgazdasági válság az üzemet alapjaiban részben ezért nem rendítette meg. A másik kedvező tényező a MÁV által biztosított állami támogatás volt, ennek is köszönhető, hogy nem jutott a csődbe ment magyar vállalatok sorsára.

1930 májusában, a füredi orvoshéten az „előadások után levonultak az orvosok a sétányon át a Yachtépítő üzem telepére, ahol a Magyar Motorhajózási Társaság számára épített >>Réka<< hajó vízrebocsátó-ünnepsége következett. A keresztanyaságot vitéz Gömbös Gyuláné, a honvédelmi miniszter felesége vállalta. Babics Endre balatonfüredi plébános megszentelte a hajót ...”, majd a beszédek elhangzása után „... a kéksávi, vörös bordázatú hajó oldalán széttört a pezs-gősiüveg, nedűje lecsorgott a hajó falán s egy szempillantás alatt vízre siklott a karcsú új magyar hajó. ...” (Budapesti Hírlap. 1930. május 22.)

1931-ben alapvető változás következett be: a MÁV döntése alapján a füredi üzemet a Balatoni Hajózási Rt.-hez csatolták, neve Balatoni Hajózási Rt. Hajóépítő Üzeme lett. Cégvezetőnek Benacsek Jenőt nevezték ki. A sporthajók építésén túl a hajóépítő 1935-től visz-

zatért a személyszállító motoros hajók készítéséhez is. De ez – ahogy mondani szokták – már egy másik történet, így ez – és egyben ez a cikk is – itt véget ér.

Forrás:

Francsics Károly visszaemlékezései. Pápa, 2001.

Gonda Béla: A magyar hajózás. Budapest, 1899.

A korabeli sajtó: Budapest Hírlap; Esti Hírlap; Pesti Hírlap; Vadász- és Versenylap; Vasárnapi Ujság; Veszprém; Veszprémi Független Hírlap; Zala; Zalai Közlöny.

Lichtneckert András: A Kisfaludy gőzhajó építésének levéltári forrásai: A Masjon levél és a Precious jelentés. In: Füredi História. 2014/1. sz. 3–7. p.

Lichtneckert András (szerk.): Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója 1863–1892. Balatonfüred, 2008.

Wagner Imre: A balatonfüredi hajógyár története. 1881 – 1996. Balatonfüred, 2008.

Jegyzetek:

1. Erről Eötvös Károly „Utazás a Balaton körül” című munkájában is részletesen beszámol.
2. Szelle Zoltán hajótervező a rendelkezésre álló adatok (felhasznált vasanyag, a hajógép teljesítménye, stb.) alapján elvégezte a hajótestre (a Kisfaludy lapátkerekes gőzhajó) vonatkozó számításokat. Véleménye szerint a 165 láb hossz valószínűleg téves kiolvasás, a hajó tényleges hossza feltehetően inkább 105 láb, azaz 30 és 35 méter között lehetett. Továbbá arra is rámutatott, hogy a felhasznált vasanyag még ebben az esetben is csak a hajótest héjalására, azaz palánkolására lehetett elegendő. A hajótest gerince, illetve a bordázat szerinte fából készült, tehát vegyes építésű, fa-vas hajótestről van szó.
3. A veszprémi újság (Veszprém) 1880. május 2-i számának tudósítása szerint április 25-én Richard Young családja (felesége és két kislányuk) is megérkezett Balatonfüredre. A hetilap 1880 januárja és 1883 májusa között rendszeresen (egész pontosan: 22 rövidebb-hosszabb tudósításban, ezekből 12 az 1880-as év folyamán jelent meg) beszámolt Young füredi tartózkodásáról és tevékenységéről is. A másik veszprémi újság, a Veszprémi Független Hírlap 1885 nyaráig szintén rendszeresen közölt híreket az angol hajóépítőről. Youngról Cholnoky Viktor is megemlékezett „A csodatévő angol” c. novellájában.
4. Stefánia Yacht Egylet néven az első közgyűlést 1885. február 4-én tartották meg. Valószínűleg ezt megelőzően néhány nappal kerülhetett sor a névváltoztatásra. In: Gonda, 176. p.
5. A Veszprémi Független Hírlap 1885. május 30-i számában május 28-i keltezéssel az alábbi hír jelent meg: „Balatonfüreden a csónak-egylet emeletes faháza, melyet Horváth István budapesti építész csináltatott, elkészült. Ezen ház teljesen pilotákon nyugszik a vízben, nagyon csinos és ízléses épület, velencei stílusban.”
6. A Stefánia Yacht Egylet 1912-ben nevét „Magyar Yacht Club”-ra változtatta, majd Ferenc József 1914. április 4-én kelt engedélye alapján a vitorlázó egyesület elnevezése „Királyi Magyar Yacht Club” lett.
7. Benacsek Jenő hajómérnöki diplomáját a Budapesti Műegyetem elkezdése után Berlinben, a Charlottenburgi Műegyetemen szerezte meg, majd – hazatérését megelőzően – több berlini hajóépítő vállalatnál is dolgozott.

Z. KARKOVÁNY JUDIT

A BALATONFÜREDI PLÉBÁNIA-TEMPLOM PALKA JÓZSEF ÁLTAL KÉSZÍTETT ÜVEGABLAKAI

Balatonfüred nagyközségnek a 20. századig nem volt önálló katolikus plébániája és katolikus temploma. A protestáns hívők lélekszáma az első népszámlálási statisztikák szerint jelentősen meghaladta a katolikusokét, és ez csak lassan változott meg, az egyház számára nem is mindig öröndetes: sok volt a vegyes-házasság. Füred falu ekkor a paloznaki plébánia fiókegyháza, s a két község közötti távolság miatt Füreden bizonytalan a hitélet. „Savanyúvízen”, az akkor még a községtől külön életet élő fürdőtelepen valamivel jobb a helyzet, a tihanyi Apátság legalább a fürdőidényre igyekszik biztosítani a katolikus vendégek lelki gondozását; 1761-ben kápolna épül a gyógyforrás mellett, befogadó képessége azonban mindössze 30 személy. Állandó lelkészi szolgálat ott sincs, a papi teendőket olyan bencés szerzetesek látják el, akik maguk is gyógyulást keresve jönnek Füredre. 1837-ben fölépül a kerek-templom, de a tihanyi apátság továbbra is csak a nyári idényre küld oda egy-egy lelkészt, év közben ritkán.¹

A változásra évtizedek múlva került sor. Az első jelentős lépést a plébánia megalapításához Keöd József hajóskapitány tette, aki 1893-ban végrendeletében minden ingó és ingatlan vagyonát – 20.000 koronát – a fölállítandó plébániára hagyta. 1902-ben Cs. Darab József gazda ajánlott fel 2.000 koronát az építendő templom javára. A döntő lépés végül 1918-ban következett be: Rott Nándor megyés püspök megszervezte az önálló füredi lelkészséget, első papjává pedig a nagy műveltségű, széles látókörű Luttor Ferencet nevezte ki. De még Luttornak is újabb hat év kellett ahhoz, hogy 1924-ben bejelenthesse: a hívek befogadására alkalmatlan szükségtemplom helyett az egyházközségnek megfelelő Isten-házára van szüksége.²

A következő év az építkezés anyagi feltételeinek megteremtésével telik el. „Ez a templom kedvezőtlen gazdasági helyzetben, de a nehézségekkel dacoló akarattal épül fel” – írja majd az alapkövetelről beszámoló *Balatonfüred*. Luttor minden lehetséges forrást megkeres, a tehetős katolikus fürediek is jelentős összegekkel, az anyagiakban nem bővelkedők pedig munkájukkal járulnak hozzá az építkezéshez. A *Balatonfüred* rövid hírben jelenti: a munka elkezdődött, a hívek „lakóhelyet építenek az Úr részére azon a helyen, mely szinte erre a cél-

ra van predesztinálva”. A kijelölt hely valóban igen előnyös: itt található Balatonfüred három legfontosabb utcája, a Fő utca, a Füredi utca és az arácsi út. (Mai nevükön: Kossuth Lajos utca, Ady Endre utca és Arácsi út.) Akár Aszód, akár Veszprém felől jön valaki, akár a Balaton felől vagy a vasútállomástól, itt ér legelőször a község központjába. Hasonlóan nagy jelentőségű a templom neoromán stílusa: a kiválasztott építész, Fábián Gáspár „valóságos ihlettel termékeny tervezése s a Radó és Gáspár-cég (ők a kivitelezők) lelkiismeretes munkája... az építőművészetnek Árpádok korabeli varázásával megalkotott remekét teremti meg”. Az épülő templomnak olyannak kell lennie, mintha évszázadok óta ott állna. Építőanyaga, a Balaton északi partján a római kor óta legfontosabb építőanyag, a vörös homokkő is ezt a hatást erősíti.³

Ekkor felgyorsulnak az események: a szeptemberi első kapavágást október 24-án követi az ünnepélyes alapkövetétel, 1927 márciusában készen állnak a falak és a tető, májusban felteszik a keresztet a két 35 méteres toronyra, majd megérkezik a harangok és szeptember 23-án megtörténik a templomszentelés.

A *Balatonfüred*nek a templomszentelés másnapján megjelenő száma nagy terjedelemben, részletesen ismerteti az építkezés történetét. Megtudjuk, hogy a tervezőt, Dr. Fábián Gáspár műépítészt 12 pályázó közül választotta ki egy bizottság, a „csodás szép terv kivitelezésével” ugyanők bízták meg „Radó és Gábor hírneves budapesti építészeket”. A cikk írója ezután felsorolja a templom építésében részt vevő helybeli mestereket, asztalostól bádogosig, megtudjuk a márványburkolatú főoltárt készítő szobrászművész és a toronyórát készítő szegedi órasmester nevét, még a villanyvezetékeket beszerelő Balatoni Villamosművek említésére is sor kerül. Az üvegablakok készítője is kap egy mondatot: „A templom belső szépségét nagyban emeli Palka József remekbekészült 16 üvegablak festménye és a többi színesablak, melyeket egyesek és családok jólélekkel adományoztak.” Az adat azonban hibás: a templomban 27 olyan üvegablak van, amelyet minden bizonnyal Palka József készített, az időpont megjelölése (1927) kivétel nélkül mindegyiken, Palka neve négy ablakon is megtalálható.⁴

A neoromán stílusú templomhoz jól illenek a középkori hangulatot megidéző üvegablakok: „a nap-sugár megfestett fénye a szentek misztikus jelenlétének érzetét kelti.”⁵ A templom Balaton felőli, déli oldalán, ahol a rájuk eső fény iránya állandóan változik, a szentek valóban szinte megelevenedni látszanak. Az ablakokat szőnyegminta teszi egységesé: stilizált növény-motívumokból kialakított egyforma nagyságú, kerek „üvegtányérok” egyenként ólom-sín foglalatba építve. Súlyukat két vagy három keresztmerezítő vas tartja, mivel az ólom könnyen deformálódik. Palka ezzel az archaizáló technikával is a középkorra jellemző üvegfestési módszert idézte fel. A felső harmadban, a medalionban látható az egyes szentek képe. Azonosításuk nem könnyű, mivel magasan, a templomlátogatótól meglehetősen nagy távolságban vannak. (Az üvegablakoknak – a stáció-és oltárképekkel ellentétben – semmiféle szertartásban nincsen szerepük.)

1927-ben Palka József elismert, „befutott” művész: három világkiállításon – Rómában, Milánóban, Párizsban – nagydíjat nyert, X. Pius pápától arany érdemkeresztet kapott, félezer-nél több templomban készített üvegablakokat.⁶ A balatonfüredi megbízás mégis szokatlan erőpróbát jelenthetett számára: ezúttal egyetlen helyen huszonöt szentet kellett megjelenítenie. A korabeli gyakorlat szerint a mester tervkartonokat (sablonokat) mutatott be a megrendelőnek, ezekből lehetett válogatni. Azok számára, akik megtalálták a keresztnevékhöz illő szent (a védőszentjük) képét, nem lehetett nehéz a választás, a többiek döntését ma már nehéz lenne megindokolni. Arról sem maradt följegyzés, mennyibe került egy-egy ablak az ajándékozónak. Egy bizonyos: Palka József a feladatot az adott kor magas színvonalán oldotta meg.

Az üvegablakokon ábrázolt szentek és az ajándékozók

1. Szűz Mária

Ruházata az ikonikus rózsaszín-kék palást, kezében liliom, glóriája csillagokból áll. Dr. Langer Rudolfné ajándéka

2. Boldog Rudolf

Fiatal fiú, jobb kezében a pálmaág mártírhalálra utal, feje fölött kiterjesztett szárnyú őrangyal. (Bizonytalan személyiség; 1934-ben egy kispesti templom védőszentje, ezt a templomot 1955-ben pápai javaslatra „Boldogasszony templomának” nevezték át.) Dr. Langer Rudolf (Langer István füredi főszolgabíró testvére) ajándéka.

3. Szent I. Gyula pápa

Szakállas-bajszos férfi, fején a pápai hármaskorona, a tiara, jobbát áldásra emeli, baljában templomot tart. Gyula pápa (IV. század) a szakadár ariánusok elleni évtizedes küzdelmén túl számos templomot építtetett. A csatornatisztító védőszentje. Ajándékozta Breila Gyula (ácsmester) és családja.

4. Szent Johanna

Fiatal lány, jobbában piros-fehér zászló, baljában pajzs: piros alapon fehér kereszt; kezében a pajzs mögött kardmarkolat látszik. Jeanne d’Arc (1412 – 1431) francia nemzeti hős. Az írástudatlan parasztlány „isteni sugallatot” követve többször vezette győzelemre a francia királyi hadsereget az angolok ellen. Egy ütközetben a hátvéd soraiban visszamaradót elfogták, majd egy évi raboskodás után eretnekség és boszorkányság vádjával máglyahalálra ítélték. Szentté avatásának folyamata majd fél évezredig tartott, 1920-ban avatta szentté XV. Benedek pápa. Özv. Juranek Józsefné ajándéka.

5. Loyolai Szent Ignác

Öszes szakállú idősebb férfi, ruházata a puritán egyszerűségű fekete reverenda és a fekete papi fejfedő. Az általa 1540-ben alapított Jézus Társaság, a jezsuita rend lett a reformációt követő katolikus megújulás középpontja. XV. Gergely pápa avatta szentté 1622-ben. Özv. Juranek Józsefné ajándéka.

6. Szent Anna

A keresztény és az iszlám hagyományok szerint Szűz Mária édesanyja. Kezében legismertebb attribútuma, a könyv, amelyből leányát olvasni tanította, jobbát figyelmeztően fölemeli. Ajándékozta Kerecsényi Károly és családja.

7. Szent Ilona

Szelíd arcú, elmélkedő tekintetű nő, hosszú, hullámos haja szabadon omlik a vállára. Mellette sima, barna fából készült kereszt. Nagy Konstantin császár anyja. A legenda szerint ő találta meg Jeruzsálemben a keresztet, amelyre Jézust fölfeszítették. Az ókori pénzérméken is dús hajú, fiatal nőként ábrázolták. A régészek védőszentje. Ajándékozta Cs. Darab József községi bíró és családja.

8. Borromei Szent Károly

Középkorú férfi, püspöki rangját fejfedője és gyűrűje jelzi. Nyakán átvetve vaskos kötél, szemét a kezében tartott feszületre szegezi.

Borromei Szent Károly püspök az 1567-es pestisjárvány idején nem menekült el Milánóból, hanem mezitláb, kötéllel a nyakában engesztelő körmeneteket vezetett, kórházakat látogatott, betegeket ápolt. Jelentékeny családi vagyonát szétszította a szegények között. V. Pál pápa avatta szentté 1610-ben. Ajándékozta Posztobányi Károly (kereskedő) és családja.

9. Szent Imre herceg

Származására hermelines palástja, nyitott, pánt-szerű koronája utal. Kezében a lilium szüzességi fogadalmának jelképe. 1037-ben vadászbalesetben vesztette életét. VII. Gergely pápa 1083-ban Szent László király kérésére avatta szentté apjával, István királlyal és nevelőjével, Gellért püspökkel egyetemben. Donátor: Héjj Imre, 1922-től Balatonfüred országgyűlési képviselője.

10. Szent István király

Ábrázolása az üvegablakon hasonló az egyetlen korabeli ábrázoláshoz, a koronázási paláston láthatóhoz. Idősebb, ősz férfi, fején korona, jobbában jogar, baljában országalma. Az első magyar katolikus szent, a keresztény magyar állam megalapítója, a magyar keresztény egyház megszervezője. 1038-ban Gergely pápa avatta szentté. Özv. Jékey Istvánné ajándéka.

11. Tours-i Szent Márton

A kép a szent legismertebb legendáját jeleníti meg: hangsúlyozottan fénylő kardjával levágja köpönyege felét, hogy egy koldus vállára terítse. A béke és a könyörületesség szentjét a magyarok és a franciák is védőszentjüként tisztelik. Pannónia provinciában, a mai Szombathelyen született, Tours püspökeként hunyt el. Fontos hittérítő munkát végzett, már életét csodák és gyógyulások kísérték. Özv. Angeli Mártonné ajándéka.

12. Fájdalmas Szűzanya

Jézus anyja sírva tekint fölfelé, kezait könyörgően teszi össze. (A keresztfa alatt álló Szűz Mária ábrázolása.) Glóriájáról itt hiányoznak a csillagok. Özv. Angeli Mártonné ajándéka.

13. Szenvedő Krisztus

A keresztre feszítése előtt megcsúfolt Jézus: fején töviskorona, kezében nádszál, palástja félig lecsúszott a válláról. Ajándékozók: Országgh Kálmán és felesége, Luttor Teréz, Luttor plébános testvérhúga, mindketten a balatonfüredi polgári iskola tanárai.

14. Szent Dénes

Párizs első püspöke, a tizennégy „segítő szent” egyike. Egyházi rangjára a püspöksüveg és a pásztorbot utal, jobbában a kard, amellyel lefejezték, mártírhálálára. Kr. u. 250 körül halt meg vértanúként. Az ajándékozó Molnár Dénes prelátus-kanonok, veszprémi székesegyházi főesperes.

15. Keresztelő Szent János

Szelíd arcú férfi, a pusztában élők teveszőr ruhája helyett vállát földetlenül hagyó kék palástot visel. Kezében ikonikus jelképe: a lelki igazgyöngyöket gyűjtő kagyló, baljában sima barna keresztet tart. A Biblia tanúsága szerint szigorú és félelmetes próféta volt, nyilvános föllépése előtt Jézus is megkeresztelkedett nála. Gácsér János (kereskedő) ajándéka

16. Árpád-házi Szent Erzsébet

A szegényekről gondoskodó, árvák részére menhelyet alapító, betegápoló szentet az ablak az ismert legendája szerinti ikonokkal ábrázolja: jobbában kosár, benne a rózsákká változott kenyér, baljában rózsafüzér és egy kis cipő. IV. Béla testvérét IX. Gergely pápa alig négy évvel halála után, 1235-ben avatta szentté a sírjánál történő csodák hírére. Az ajándékozó Darnay Erzsébet tanítónő évtizedekig tanított a katolikus elemi iskolában.

17. Szent László király

Koronája és bíbor palástja a királyi személyt jelzi, kezében a hadi szekerce a katonát. Mellén a címerben: Mária a gyermek Jézussal. Csodatévő, harcosszent, az Árpád-házi királyok közül nagy testi erejével, kiváló katonai erényeivel tűnik ki. Nehéz, háborús időkben az ő nevét kiáltozva mentek harcba a katonák. Az adományozók neve helyén: „Erdély védszentjének bizodalmas hittel”.

18. Árpád-házi Szent Margit

A Domonkos-rendi apácák öltözetében ábrázolta őt Palka, jobbában jelképe, a lilium, baljában rózsafüzér. Az önfegyelmelés és a keresztény szeretet mintaképe. A tatárok elől menekülő szülei születése előtt Istennek ajánlották fel Magyarország megmentéséért; ő később saját akaratából is hű maradt szerzetesi fogadalmához. Csodatételeinek hírére már halála után szentnek nevezték, szentté avatására azonban csak 1943-ban került sor, XII. Pius pápa idején. A Balatonfüredi Leány Kongregáció ajándéka.

19. Szent József

Hagyományos ábrázolása: karján a gyermek Jézus, akinek kezében az országalma az egész világot szimbolizálja. Szent József kezében a lilium jelképes apa voltára utal. Micheller József és családja ajándéka (Micheller József sütőmester, bortermelő gazda, Balatonfüred több civil szervezetének első embere volt).

20. Assisi Szent Klára

A róla elnevezett apácarend megalapítója, a szerzetesi öltönyt Szt. Ferenc kezéből vette fel. Mindkét kezével arany szentségtartót emel magasra. Nagy Klára ajándéka.

21. Assisi Szent Ferenc

Kámzsás, szakállas fiatal férfi, mindkét kezével a keresztet szorítja magához, bal kezén ikonikus jele, a stigma. A Ferences-rend megalapítója, Itália, az állatok és a természet védőszentje. IX. Gergely pápa már halála után két évvel, 1228-ban szentté avatta. A donátorok neve helyén: „Szent Ferenc, könyörögj érettünk!”

22. Szent Ágnes

Hosszú hajú fiatal leány, jobbával jelképét, a fehér bárnyot öleli magához, baljában a vértanúságra utaló pálmalevelet tartja. A korai keresztényüldözések idején szenvedett mártírhalált. A fiatal lányok, a jegyespárok, a nemi erőszak áldozatainak védőszentje. Nagy Gabi ajándéka. Nagy Klára és Nagy Gabi valószínűleg testvérek; az Assisi Szent Ferenc ablak is az ő – vagy a Nagy család – ajándéka lehet.

23. Szent Lajos francia király

A medalion a királyt fiatal korában ábrázolja: arannyal átszőtt bíbor palástban, koronásan és jogarral a kezében. Baljában fehér kendőn tövisszörű, ebben három szög. A keresztény lovag-király eszményének megtestesítője, két keresztes-hadjáratban is részt vett. Sokan már életében is szentként tisztelték. Ajándékozók: Kubicsék Lajos (szőlőbirtokos, kereskedő) és családja.

24. Pádai Szent Antal

Jámbor szerzetes, jobb karján a hozzá simuló gyermek Jézus, baljában ismertető jele, az öt virágú „Szent Antal lilium”. Ferences rendi teológus, hitszónok, egész életében egyszerű és alázatos. A szegények, elesettek, bajba

jutottak gyámolítója. Molnár Antal (szeretetházi igazgató) ajándéka.

25. Szent Johanna

A medalion páncélba öltözött fiatal nőt ábrázol, fején zöldes színű kendő, vállán piros köpeny. Jobb keze kardja markolatán, baljában a mártírságra – máglyahalálra – emlékeztető pálmalevelet tartja és egy szál sárga virágot. Jeanne d’Arcról lásd a 4. képnél írottakat. 1920-ban történt szentté avatása után „divatos” szent volt, számos műalkotás ihletője. Az ajándékozók Vitéz Keresztény Szigeti Sándor azért választhatta az ő ábrázolását, mert Sándor nevű szentet nem ismer a szakirodalom.

26. Ablak medalion nélkül: dr. Csiszárik János c. püspök ajándéka.

27. Ablak medalion nélkül: báró Vécsey Miklós ajándéka.

A szentekről lásd Diós István: *A szentek élete*; Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár.

Az ablakok számozása a bejárat ajtajától jobbra kezdődik: alsó sor 1–8-ig, felső 9–11-ig. A főhajóból a 12. 13. 14. és 15. ablak nem látható. A Szűz Mária oltár fölött van a 16. 17. és 18. ablak. (A 16. 17. és 18. ablak kisebb, mint a többi.) A bal oldali alsó sor ablakai: az oltártól a bejárat ajtó felé: 19-től a 27-ig.

Jegyzetek

1. A KSH népszámlálási statisztikáiban Balatonfüred lakosainak megoszlása vallásuk szerint: 1900-ban római katolikus 272, református 299, evangélikus 90; 1920-ban római katolikus 1.408, református 926, evangélikus 64 fő.
2. Gyűrű Géza: *A balatonfüredi római katolikus egyház*. In: Lichtneckert András: *Balatonfüred és Balatonarács története*.
3. *Megkezdődött a katolikus templom építése. Balatonfüred*, 1926. szeptember 11. VII. évf., 37. szám, 1. oldal; *Alapkövetétel. Balatonfüred*, 1926. október 23. VII. évf., 43. szám, 1. oldal.
4. Baán László: *A balatonfüredi római katolikus egyházközség alakulásának és templomépítésének története. Balatonfüred*, 1927. szeptember 24. VIII. évf., 40. szám., 1–3. oldal
5. Fényi Tibor: *Ezeréves ablakok*. (A Róth Miksa Emlékház múzeumi ismertetőjében.)
6. Palka József (1860 – 1952) üvegfestő mester. Bécsben tanult üvegmozaik-készítést, önálló műhelyt 1894-ben nyitott Budapesten. 1912-ben X. Pius pápától arany érdemkeresztet kapott „Pro Ecclesia et Pontifice”, műveivel három világkiállításon is nagydíjat nyert. 1930-ig 600 templom részére készített üveglablakokat, számos műve a Trianon előtt Magyarország területén és Európa távolabbi pontjain is megtalálható.

BAÁN BEÁTA

VOLT EGYSZER EGY „HUNGARHOTELS” ...

A Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület 2015-ben értékmentő rendezvénysorozatot indított. A város életét meghatározó munkahelyek 80 éven felüli egykori dolgozóit hívták kerekasztal beszélgetésre, hogy felelevenítsék emlékeiket. Az első összejövetelre az MHD balatonfüredi gyáregysége régi dolgozóit várták 2015 áprilisában.¹ A következő beszélgetés helyszíne 2016 októberében a Hotel Annabella volt, ahová a valamikori HungarHotels² dolgozóit várták. A beszélgetés levezetésére engem kért fel az egyesület. Szüleim évtizedeket dolgoztak e vállalatnál, így számtalan emlékek kötődöm emberekhez, munkahelyekhez. Mivel a gyerekkori emlékek olykor megbízhatatlanok, a beszélgetést megelőzően szerettem volna pontosítani adatokat, helyszíneket, elnevezéseket. A kapott „segédanyag” okozta az első meglepetést: Édesapám³, és munkatársa, Fonós József⁴ 1977-ben belső használatra megírták a Hungaria Szálloda és Étterem Vállalat Balatonfüredi Önálló Egységének 20 éves történetét. A második meglepetés az volt, hogy ráakadtam édesapám munkakönyvére. E két dokumentum jelenti a mostani írásom fő forrásanyagát.

Előzmények

A II. világháborút követően 1946. január 1-jével indult el az államosítás. Először a bányák és a jelentősebb nehézipari vállalatok kerültek állami tulajdonba, de 1949-re minden olyan céget, amely 10 dolgozónál többet foglalkoztatott, államosítottak. Így a balatonfüredi szállodák is állami kézbe kerültek, s egy Fürdő és Üdülő Nemzeti Vállalat nevű cégbe tömörítve próbálták meg üzemeltetni. Ám a rövid életű vállalatot 1950 októberében felszámolták, a szálláshelyek a szakszervezetekhez kerültek, és a későbbiekben üdülőházként működtek.

Az 50-es évek elejére Balatonfüred szálloda és étterem nélkül maradt. A nyári idényben ugyan kinyitott a Móló presszó, mint táncos szórakozóhely, de étkezési és szálláslehetőség nem volt a településen.

Talán annak felismerése, hogy a turizmus, az idegenforgalom fontos bevételi forrás, 1955-ben az Arany Csillag (ma: Zsigmond utca 1.), mint szálló és étterem „vendéglátóipari használatba került”, s a frissen alakult Észak-Balatoni Vendéglátó Vállalat fennhatósága alatt kezdte meg a működését. Ugyancsak e céghez tartozott a Balaton Étterem (ma: Kisfaludy utca 3.), az Astoria (ma: Jókai utca 28.), a Kedves (ma: Blaha utca 7.) és a Horváth-ház déli oldalán újonnan megnyílt Bástyá Bár. A vállalat hatóköre Balatonakaratyától Badacsonyig terjedt.

Alig 2 év múlva újabb átszervezés következett: 1957 elején a Belkereskedelmi Minisztérium létrehozta az Országos Üdülő-Vendéglátó Vállalatot, amely a Balaton-part összes vendéglátós és néhány kereskedelmi helyeit volt hivatott üzemeltetni. A decentralizálás jegyében a tó környékén kisebb területi kirendeltségeket hoztak létre, így Balatonfüreden is. Ez volt a III. számú kirendeltség. Ide tartozott a Blaha utcai csemegebolt és a frissen megnyitott Baricska csárda. Létrehoztak egy termelői cukrászüzemet is (Perczel Mór utca).

Édesapám a munkakönyv bejegyzése szerint 1957. április 1-jén üzletvezető helyettesként lépett be a céghez.

Ám a turizmus növekedésével más is szeretett volna érdekeltséget szerezni a Balaton partján. A koncepció pereről később elhíresült Onódy Lajos⁵ vezette Éttermi és Büfé Vállalat 1958-ban a Balaton déli partján terjeszkedett tovább, s ezt ellensúlyozandó a Belkereskedelmi Minisztérium létrehozta az Országos Idegenforgalmi Szálloda és Étte-

Milyenek voltak ezek az állapotok? A szállítást lófogattal, oldalkocsis motorkerékpárral és tricikkel oldották meg. A település 4 különböző pontján voltak a raktárak, az árumozgatás idő- és pénzigényes volt. A karbantartó részleg a mai Füred áruháza helyén állt istállóban és pajtában dolgozott. Jogos volt a rossz vélemény, ám ez sértette a helyieket, akik mindezekről nem tehettek.

Állandó gondot jelentett a vízhiány, s ez jó néhány évig így is maradt. Még a Marina szálló megnyitását követően sem tudta a község hálózata vízzel ellátni a nyári szezonban nem csak a vendéglátós helyeket, de a lakosságot sem.

A legnagyobb intézmény az Arany Csillag, amelynek egyelőre csak az úgynevezett régi szárnya fűthető. Az Astoria dependance szálló volt, az Arany Csillag melléképületeként „kulcsos” házként működött. Az étkezést a vendégeinek az Arany Csillag biztosította.

Mindkét ház felújításra szorult. Az Astoria csak nyáron üzemeltethető, de a földszinti része alkalmas egy éjszakai szórakozóhely létrehozására. A régi Balaton Étterem helyén 1962-ben már áll az új, az északi part ekkor legreprezentatívabb étterme. Az

esti kihasználtságát gátolja, hogy közel fekszik a Gyógy-térhez, amelyet ekkor gyógyhellyé nyilvánítottak, s nemcsak az esti zenét akarták betiltani, hanem magát az éttermet is be szeretnék volna záratni.

A fejlődés Parti János⁹ igazgatósága alatt indult meg, aki 1966-ban érkezett a városba. 2008-ban a Pro Turismo Díj odaítélésekor így írnak róla: „A HungarHotels vállalatnál eltöltött 40 év alatt feladatai közé tartozott a balatoni szállodák építésével, majd azok üzemeltetésének beindításával kapcsolatos szakmai irányítás. E téren szerzett tapasztalatait a későbbiekben... a HungarHotelsnél megvalósuló szállodafejlesztési program kivitelezése során hasznosította, majd pedig sikereket aratott a korszerűsített és kapacitásában megnövelt hálózathoz szükséges, a modern gazdaság kihívásainak megfelelő értékesítési szervezet kiépítésében. 1997-ben történt nyugdíjazását követően, több mint 10 évig az Idegenforgalmi Munkaadók Országos Szövetségének (VIMOSZ) főtitkári feladatait látta el kimagasló elhivatottsággal és szakmai szeretettel. Munkája során a különböző vezetői, illetve választott tisztségviselői beosztásában mindvégig sokat tett a hazai idegenforgalom fejlesztése és nemzetközi elismertetése érdekében.”¹⁰

[illegible]

Parti János igazgatósága idején befejeződött az Arany Csillag felújítása. Az Astoria szállodai részében központi irodaházat alakítottak ki. Felújították, átépítették a patinás Kedves cukrászdát, amelyet végül csak 1973-ban tudtak megnyitni. Az építkezéskor nehezítette a kivitelezést az épület műemlék volta, továbbá a bővítés, a korszerűsítés közben előbukkanó építészeti problémák.

Sor került a Baricska csárda korszerűsítésére is, hiszen a csárda egyre népszerűbb lett, nem várt vendégforgalmat bonyolított le. A vállalat megvásárolta a TSZ-től a Baricska csárda melletti Hordó csárdát, amelyben főleg külföldi turistacsoportokat fogadtak.

A sétányon a vízirendőrség épületének földszintjén a strand vendégeit ellátni képes büfét hoztak létre, amely önkiszolgáló étteremként is működött.¹¹

A vállalat még 1962-ben átvette a hajógyártól a klubházat, amely Vitorlás néven hamarosan a fiatalok közkedvelt szórakozóhelyévé vált. Az emeleti helyiségből éjszakai szórakozóhely lett.

Készülvén az 1966-ban megrendezett FICC Rallyra, felépítik és 1964-ben megnyitják a Camping Önkiszolgáló Éttermet.

Azonban az idegenforgalom egyre nőtt, a meglévő szálláshelyek kevésnek bizonyultak. Megkezdődnek a nagy szállodák építkezései, 1968-ban átadják az Annabellát, a következő évben pedig a Marinát.

Az infrastruktúra is gyorsan változott. Kezdetben az ételek, italok hűtését a jégvermekből kihordott jéggel oldották meg. A konyhákban kézzel mosogattak. A szállodákban a szőnyeget porolóval takarították.

Az egyre több egység egyre több dolgozót foglalkoztatott. A munkaerő igényt nemhogy a település, de a környékbeli falvak lakossága sem tudta kielégíteni. A vállalat két munkásszállót épített a nyári idény megnövekedett dolgozói létszáma miatt, így 400 dolgozónak tudnak szállást biztosítani.

A vállalat egységei számának növekedésével együtt járt, hogy ezek adminisztrációjára az igazgatóságon dolgozók létszámát is emelni kellett. Kezdetben a Fészekben (ma: Csokonai utca 10.) voltak az irodák, aztán átkerültek az Astoriába, amelyet melléképületekkel kellett bővíteni. Később az Arany Csillagban is irodák voltak.

A munkáltató neve (cége) és székhelye		A munka		A bejegyzés igazolása	
Munkáltató	Munka	Munka	Munka	Munka	Munka
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM Balatonfüred, Csokonai utca 10. Munkáltató: MNB 217-104	1980 május 1. május 14.	1980 május 1. május 14.	1980 május 1. május 14.	1980 május 1. május 14.	1980 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1981 május 1. május 14.	1981 május 1. május 14.	1981 május 1. május 14.	1981 május 1. május 14.	1981 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1982 május 1. május 14.	1982 május 1. május 14.	1982 május 1. május 14.	1982 május 1. május 14.	1982 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1983 május 1. május 14.	1983 május 1. május 14.	1983 május 1. május 14.	1983 május 1. május 14.	1983 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1984 május 1. május 14.	1984 május 1. május 14.	1984 május 1. május 14.	1984 május 1. május 14.	1984 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1985 május 1. május 14.	1985 május 1. május 14.	1985 május 1. május 14.	1985 május 1. május 14.	1985 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1986 május 1. május 14.	1986 május 1. május 14.	1986 május 1. május 14.	1986 május 1. május 14.	1986 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1987 május 1. május 14.	1987 május 1. május 14.	1987 május 1. május 14.	1987 május 1. május 14.	1987 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1988 május 1. május 14.	1988 május 1. május 14.	1988 május 1. május 14.	1988 május 1. május 14.	1988 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1989 május 1. május 14.	1989 május 1. május 14.	1989 május 1. május 14.	1989 május 1. május 14.	1989 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1990 május 1. május 14.	1990 május 1. május 14.	1990 május 1. május 14.	1990 május 1. május 14.	1990 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1991 május 1. május 14.	1991 május 1. május 14.	1991 május 1. május 14.	1991 május 1. május 14.	1991 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1992 május 1. május 14.	1992 május 1. május 14.	1992 május 1. május 14.	1992 május 1. május 14.	1992 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1993 május 1. május 14.	1993 május 1. május 14.	1993 május 1. május 14.	1993 május 1. május 14.	1993 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1994 május 1. május 14.	1994 május 1. május 14.	1994 május 1. május 14.	1994 május 1. május 14.	1994 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1995 május 1. május 14.	1995 május 1. május 14.	1995 május 1. május 14.	1995 május 1. május 14.	1995 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1996 május 1. május 14.	1996 május 1. május 14.	1996 május 1. május 14.	1996 május 1. május 14.	1996 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1997 május 1. május 14.	1997 május 1. május 14.	1997 május 1. május 14.	1997 május 1. május 14.	1997 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1998 május 1. május 14.	1998 május 1. május 14.	1998 május 1. május 14.	1998 május 1. május 14.	1998 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	1999 május 1. május 14.	1999 május 1. május 14.	1999 május 1. május 14.	1999 május 1. május 14.	1999 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2000 május 1. május 14.	2000 május 1. május 14.	2000 május 1. május 14.	2000 május 1. május 14.	2000 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2001 május 1. május 14.	2001 május 1. május 14.	2001 május 1. május 14.	2001 május 1. május 14.	2001 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2002 május 1. május 14.	2002 május 1. május 14.	2002 május 1. május 14.	2002 május 1. május 14.	2002 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2003 május 1. május 14.	2003 május 1. május 14.	2003 május 1. május 14.	2003 május 1. május 14.	2003 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2004 május 1. május 14.	2004 május 1. május 14.	2004 május 1. május 14.	2004 május 1. május 14.	2004 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2005 május 1. május 14.	2005 május 1. május 14.	2005 május 1. május 14.	2005 május 1. május 14.	2005 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2006 május 1. május 14.	2006 május 1. május 14.	2006 május 1. május 14.	2006 május 1. május 14.	2006 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2007 május 1. május 14.	2007 május 1. május 14.	2007 május 1. május 14.	2007 május 1. május 14.	2007 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2008 május 1. május 14.	2008 május 1. május 14.	2008 május 1. május 14.	2008 május 1. május 14.	2008 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2009 május 1. május 14.	2009 május 1. május 14.	2009 május 1. május 14.	2009 május 1. május 14.	2009 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2010 május 1. május 14.	2010 május 1. május 14.	2010 május 1. május 14.	2010 május 1. május 14.	2010 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2011 május 1. május 14.	2011 május 1. május 14.	2011 május 1. május 14.	2011 május 1. május 14.	2011 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2012 május 1. május 14.	2012 május 1. május 14.	2012 május 1. május 14.	2012 május 1. május 14.	2012 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2013 május 1. május 14.	2013 május 1. május 14.	2013 május 1. május 14.	2013 május 1. május 14.	2013 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2014 május 1. május 14.	2014 május 1. május 14.	2014 május 1. május 14.	2014 május 1. május 14.	2014 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2015 május 1. május 14.	2015 május 1. május 14.	2015 május 1. május 14.	2015 május 1. május 14.	2015 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2016 május 1. május 14.	2016 május 1. május 14.	2016 május 1. május 14.	2016 május 1. május 14.	2016 május 1. május 14.
HUNGARIA SZÁLLODA ÉS ÉTTEREM VÁLLALAT Balatonfüred, Csokonai utca 10. HOTEL MARINA Balatonfüred, MNB 217-104	2017 május 1. május 14.	2017 május 1. május 14.	2017 május 1. május 14.	2017 május 1. május 14.	2017 május 1. május 14.

A két nagy szálloda nyitásával a területi igazgatóságon belül üzletigazgatóságokat létesítettek, így Balatonfüreden az Annabella, a Marina és az úgynevezett Balatonfüred terület lett különálló. Néhány év múlva a balatonfüredi területi üzletigazgatóság megszűnt, az üzeimeik beleolvadtak az Annabella, valamint a Marina üzletigazgatóságokba. Így az Annabella és a Marina idényjellegű üzletigazgatóságból éves lett.

A két szálloda – Annabella és Marina – megnyitásukkor luxusszállodának minősült. Az épületenként több mint 800 ágyas hotelek jelentősen megnövelték a balatonfüredi férőhelyek számát, s ezzel együtt a munkaerő kereslet is növekedett.

A Marina bárja a korszak egyik legjelentősebb éjszakai szórakozóhelye volt, az ország legnevesebb zenészei, táncosai léptek fel. Balatonfüreden a 70-es évek elején 170 fő állt alkalmazásban: cigányzenekar, tánczenekar, illetve a bárműsorok szereplői. Füreden 5 nagy zenekart foglalkoztattak.

A hálózat büfékkel, üdülőkkel, éttermekkel bővült. A kisebbek úgynevezett gebin¹² formában működtek.

A szállítást 1972-ben 14 teherautó, 21 motor, egy Mercedes busz és egy Fiat mikrobusz 32 fős szállítói gárdával végezte.

1973-ra a vállalat önálló kertészetet hozott létre, 15 kat. hold parkterületet gondoztak, s az egységeknek a saját nevelésű vágott virágaikat szállították ki.

Ennyi üzlet esetében a karbantartó részleget is fejleszteni kellett, a 70-es évek elején a műszaki részleghez közel 100 fő tartozott.

A vállalatvezetés törekedett arra, hogy a dolgozóknak éves állásuk legyen. A téli, holt időszakra szakmai tanfolyamokat, továbbképzéseket szerveztek, amelyek idején a dolgozók megkapták a havi fizetésüket. Ugyancsak a téli foglalkoztatottságra született meg a „gombóc üzem”.¹³ Telente több mint 100 dolgozó vállalkozott a cég szervezésében munkát az NDK-ban. Az összetartozás élményét segítőként évente számos belső rendezvényt tartottak a dolgozóknak.

Parti János utóda Pócs Imre lett, aki már 1968 óta az önálló egységnél dolgozott előbb üzletvezetőként, majd üzletág igazgatóként.

A 70-es évek második felében, bár a turizmus a duplájára nőtt, nem épültek új szállodák, a meglévők felújítása (tapétázás, bútorgépelőhelyezés) volt a fő feladat.

1975-ben a városi strandon megnyitották a Napraforgó önkiszolgáló éttermet, amely nemcsak a strandról, hanem a sétányról is várta a vendégeket. A vállalat a turisták minden rétegének kiszolgálására felkészült.

1976. január 1-től megszűnt a Balatonfüred terület, az irányítása alá tartozott egységeket az Annabella és a Marina szállodákhoz csatolták, így 4 területigazgatóságra tagolódott az Önálló Egység.

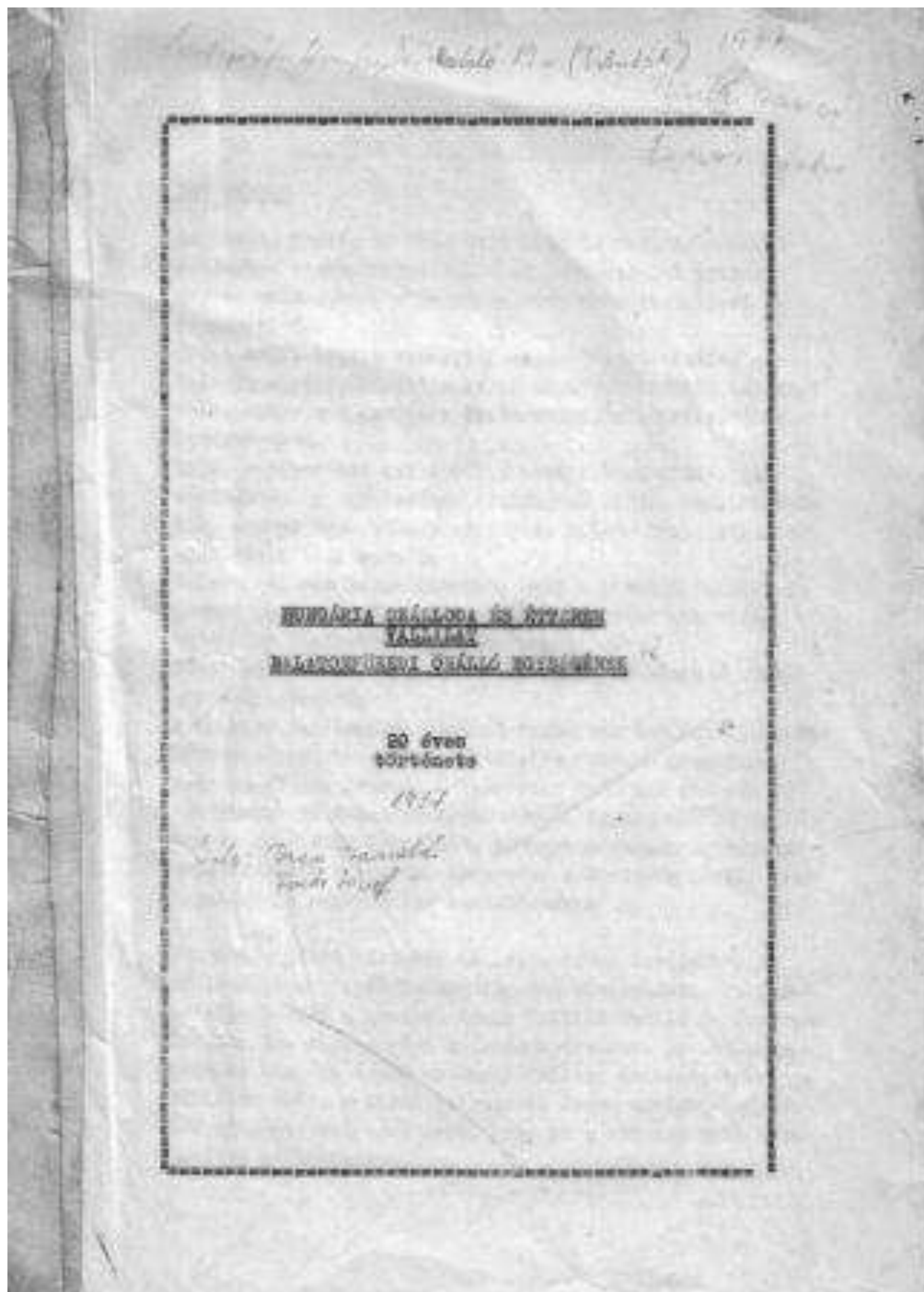
A 80-as évek elején tovább folytatódott a szállodák korszerűsítése: úszómedence, szolárium, szauna építések, s új szálloda is épült, a Hotel Margaréta.

A 90-es évek elején megkezdődik a vállalat „profil tisztítása”, majd pedig a privatizáció. Van olyan egység, amely megszűnik, mások kft-vé alakulnak. Úgy tűnik, a dolgozók energiáját és a vállalat pénzét felemészti az átalakulással járó adminisztrációs feladatok sora, s olyan munkákra nem telik, amelyek a turizmust szolgálnák: pl. strand és épület karbantartás.

Az első privatizációs programban nem volt vevő a vállalatra, a második pályázatát érvénytelenné nyilvánították, s közben teltek az évek. Végül a vállalat 1996-ban „kelt el”. Ekkorra Balatonfüreden már csak a két nagy szálloda – Annabella és Marina – volt a vagyoni része.

1972-ben a belkereskedelmi miniszter rendeletére Pável Jánosné vezérigazgató vezetésével alakult a Danubius Szálloda és Gyógyfürdő Vállalat. Létrehozásával fokozni kívánták a szállodai vállalatok közötti versenyt.¹⁴ Az alapítással nemzetközi szintű szállodaláncot akartak létrehozni. Az induláskor 2 működő szállodát (Grand Hotel Margitsziget, Hotel Helikon, Keszthely) rendeltek az új vállalathoz, valamint megkapták a Hilton Budapestet, amely még csak az építés stádiumában volt. A Hiltont 2 évvel korábban a HungarHotels kezdte el építeni. A 70-es években Balatonfüreden nem jelentett konkurenciát a Danubius. Ki gondolta volna, hogy évtizedek múlva a balatonfüredi HungarHotelses szállodák tulajdonosa lesz? 1996-ban a Danubius – ekkor már részvénytársaság – a HungarHotelsben 85 %-os, 2004-ben 100 %-os tulajdonos lesz, s ezzel a két nagy balatonfüredi szálloda – az Annabella és a Marina – tulajdonosa.

Édesapám 1977. május 20-án ment nyugdíjba, 60 éves korában, de 1982. december 2-ig a nyugdíj mellett üzletvezető helyettesként tovább dolgozott.

Jegyzetek:

1. A hajógyári megemlékezést Angyal Imre, a HungarHotels összejövetele Csonka Endre tagtársaink szervezték.
2. Így, egybeírták a vállalat nevét.
3. Baán Barnabás (1917–1994), több munkakörben dolgozott a vállalatnál.
4. Fonós József (1927–2004) a műszaki részleg vezetője volt.
5. Tischler János: Az Ónody-ügy, 1964. Forrás: <http://beszelo.c3.hu/04/0203/14tischler.htm>
6. Rózsa Miklós (1920–2009) 1949 őszétől a Pénzügyminisztériumban, majd a Belkereskedelmi Minisztériumban dolgozott. 1958-ban az Országos Idegenforgalmi, Szálloda- és Étterem Vállalat, a későbbi HungarHotels Rt. vezérigazgatójává nevezték ki. 1968-ban ő kezdeményezte a Magyar Szállodaszövetség megalakítását. Forrás: http://epa.oszk.hu/01200/01268/00014/muller_rolf.htm#_edn13 2005. augusztus 20-án vehette át a Magyar Köztársaság Érdemrend lovagkeresztje kitüntetését, mint a „turisztikai szakma kiemelkedő személyisége”.
7. A belkereskedelmi miniszter Tausz József (1911–1988) volt. Miniszter: 1957–1966.
8. Gondos Antal 1958-ban az Expresz Utazási Vállalat vezetője volt, a Szigorúan Titkos állományú tisztek nyilvántartása szerint a Belkereskedelmi Minisztériumban osztályvezető. <http://szigoruantitkos.hu/szt-tisztek?letter=&record=120&num=20>
9. Parti János 1966-tól 1997-ig volt a terület igazgatója.
10. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/27/PDF/2008/10.pdf>
11. Jelenleg ez a terület a Hotel Annabella strandjához tartozik, akkor még a városi strand nyugati határának számított, így az épület mind a strand, mind a sétány felé tudott nyitni.
12. Gebin: nyereségérdekelt vendéglátó egység, amelyben azonban az árubeszerzés és a receptura (Venesz-féle szakácskönyv) kötött. Három évig vezethette az üzemeltető a gebines üzletet, majd pedig vagy visszament ún. „szoros” üzletbe, vagy más üzletet vehetett ki gebinbe. A helyére új gebines került.
13. Szilvás gombócot, nudlit s egyéb fagyasztandó ételeket készítettek.
14. Népszabadság, 1972. április 11. 84. szám

Az Arany Csillag szálloda itallapjának illusztrációja

KIEGÉSZÍTÉS A FÜREDI HISTÓRIA EGY KORÁBBI CIKKÉHEZ

Folyóiratunk 2006/3. (15.) számának 6. oldalán jelent meg Elek Miklós írása Dulovits Árpád miniszteri tanácsos szobráról, amelyet 1927-ben, az Országos Polgári Iskolai Tanárok üdülőházának (Honvéd u. 3.) parkjában avattak fel. Dulovits Árpádról a 7. oldalon olvasható Asbóth Miklós összeállítása.

Ez év elején, Dulovits unokája, Demeterné Pédery Tünde e-mailben jelentkezett, hogy örömmel szerzett tudomást a nagyapja emlékének szentelt közleményekről. Jelezte, hogy a cikkben szereplőnél jobb, a szobor avatásán készült képekkel rendelkezik. Elküldte a családi albumban őrzött fényképek digitális másolatát, közöttük a szobor felállításához is hozzájárult. Külön köszönet érte. A képeken Dulovits Árpád köszöni meg a szobor állítását.

BUDÁNÉ BOCSOR ÁGNES

A BALATONFÜREDI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET TEVÉKENYSÉGE – 2016. JANUÁR–DECEMBER

Január

- 4. Egyesületi délután a Lipták Gábor Városi Könyvtárban, melynek témája: Beszélgetés idős tanárokkal és a 75 éve polgári iskolát végzett egykori diákokkal. A nyolc meghívottból öten tudtak eljönni, akikkel Szekeresné Rózsa Etelka vezetőségi tagunk érdekes beszélgetést folytatott. A tanárokkal a Füred TV is felvételt készített. Egy öreg diák jött el: Hilbert Ernő és 4 tanár: Hilbert Ernőné, Patinszki Andrásné, Bakonyi István, Vastagh György.

- 12. Kibővített vezetőségi ülés a könyvtárban. Két vezetőségi tagon kívül részt vett Némethné Rácz Lídia, Elek Miklós, Tóth Attila.

Tóth Attila közmeghallgatáson tett felvetésével kapcsolatban megbeszéltük, hogy a P. Horváth Ádám térképén (1785. július), mely Balatonfüred első térképe, feltüntetett házak közül melyeket kellene táblával megjelölni (amelyeken még nincs tábla). A megbeszélés eredményeként levelet fogalmaztunk az Önkormányzat Művelődési Osztály vezetőjének, Cserép Lászlónak, melyben 9 házat javasolunk megjelölésre. Ebben a levélben további javaslatokat is tettünk emléktáblák elhelyezésére. Továbbá 2014–15-ös függő ügyekkel kapcsolatos kérdéseinket is feltettük. Pl. az egykori tégláégető sorsa, Ferencsik szobor felállítása a Zeneiskolában, füredi régi temetők, sírok védetté nyilvánításának ügye. Az ülés után B.-né Bocsor Ágnes és Tóth Attila autóval megnézett néhány házat a javasoltak közül.

- 18. Egyeztetés a Polgármesteri Hivatalban Cserép László osztályvezetővel a P. H. Á.-féle térképen levő régi házak táblával megjelölésének ügyében. Jelen vannak: Némethné Rácz Lídia, S.-né Sárovits Hajnalka, B.-né Bocsor Ágnes, Tóth Attila, Cserép László, és 2 dolgozó a Művelődési Osztályról. Tóth Attila ismertette javaslatát, és a házak címeit. Cserép László egyetért, hogy a házakon v. mellettük álló táblán kell feltüntetni a kívánt szöveget. Ehhez a városi főépítész András István jóváhagyása is kell. Kéri, hogy a javasolt házakról írja meg az egyesület hogy hogyan védett (helyi v. országos), javasolt táblaméretet, szöveget. Ezt Némethné Rácz Lídia elvállalta. Ő elmondta,

hogy a város honlapján a házak védeltségével kapcsolatban két lista van, melyek egymásnak részben ellent mondanak. Kéri, a hivatal ellenőrizze a két listát, tegyék egyértelművé. Rákérdezett a városi honlapon olvasható városfejlesztési stratégiában a Helytörténeti Gyűjtemény megújítására. Ott a cím helytelen, ki kell javítani! Cserép László megköszönte az észrevételt, kéri, ha hibákat vesz észre a honlapon, azonnal írja meg neki. Végül elmondta, hogy a legközelebbi megbeszélésen csak a térkép-házak témával foglalkozunk, a többi kérdésre írásban ad választ.

Február

- 1. Helytörténeti egyesületi délután a Lipták G. Városi Könyvtárban. Megjelent 25 tag.

Bemutatásra került a Füredi História 2015/ 4. száma a 43. szám, dr. Rácz János ismertette a kiadványt.

A szerzők közül Némethné Rácz Lídia fűzött kiegészítést Rómer Flórisról írt cikkéhez, Z. Karkovány Judit pedig hosszan beszélt az „Öten indultunk” c. írásával kapcsolatban.

A szerkesztőbizottság bejelentette, hogy a lap 2016-tól évi 3 alkalommal jelenik meg, így csökkentve a megemelkedett nyomdai költségeket. Miklós Tamás a Városi Helytörténeti Gyűjtemény megbízott vezetője bemutatta a Tóth-Bencze Tamás által összeállított „Balatonfüredi évfordulók, események 2016” c. kiadványt.

- 18. Tóbiás Krisztián (Tempevölgy főszerkesztője) a könyvtárban bemutatta a Helytörténeti Egyesületnek Talabér Gyula füredi fotós (†1962) Hajógyárról készült képeit, amit 1956-ban szeretett volna kiadni, az akkor 75 éves hajógyár emlékére. Most album formájában kívánják kiadni.

- 7. Beszámoló közgyűlést tartottunk a Lipták Gábor Városi Könyvtárban, melyen 29 tag vett részt. Levezető elnök: dr. Hullerné Takács Ilona, jegyzőkönyv vezető: dr. Perkovits Géza, jegyzőkönyv hitelesítők: Bartókné Márta és S.-né Sárovits Hajnalka. A döntéshozó szerv ülése határozatképes volt, így a kiküldött napirend szerint elhangzott 2015-ről a szakmai beszámoló, melyet az egyesület elnöke olvasott

fel, majd a pénzügyi beszámolót Csonka Endre vezetőségi tag ismertette. A beszámolókat a tagság egyhangúlag elfogadta. Ez után az elnök ismertette a 2016. évi munkatervet, melyet a tagság elfogadott.

Március

- 18. Bodorka Látogatóközponttal történt megállapodás szerint, a Helytörténeti Egyesület javaslatára dr. Kiszely Pál tartott ingyenes előadást „Rákok Magyarországon és egyebütt a világon” címmel. Erre egyesületünk tagjait is meghívták a Bodorkába.
- 24. A Polgármesteri Hivatal Művelődési Osztály vezetője, Cserép László egyeztetést hívott össze a Ferencsik János bronz mellszobrának visszaállítása ügyében, melyen részt vett a Helytörténeti Egyesület elnöke és titkára is, tekintve hogy egyesületünk kezdeményezte a zeneiskolával együtt 2015-ben a szobor visszaállítását. A zeneiskola udvarán, ünnepség keretében lesz felállítva június 12-én, a költségeket az önkormányzat viseli.

Április

- 5. Egyesületi délután keretében a Vitorlázeumban tettünk látogatást.

Május

- 2. Helytörténeti egyesületi délután a Lipták Gábor Könyvtárban, melynek keretében a Füredi História legújabb, 44. számát mutatta be a fellelős szerkesztő, dr. Rácz János. 24 tagunk jött el az eseményre. A Füred TV felvételt készített a bemutatóról. A lapban található könyvismeretéről: dr. Lichtneckert András: A füredi savanyúvízről – maga a szerző beszélt. Dr. Rácz János elmondta, hogy levelet írt a polgármesterek: Kisfaludy kontra Czuczor címmel, melyben kéri a Tagore sétányon levő plexitáblán az aláírást helyesre: Czuczorra javítani. Erre ígéretet is kapott.
- 9. A Helytörténeti Egyesület meghívást kapott dr. Bóka István polgármester úrtól a Közösségvezérelt helyi fejlesztések (CLLD) városi programjának előkészítő találkozója a Polgármesteri Hivatalba. Ezen az elnök és a titkár vett részt. Elmondta, a 10 ezer fő feletti városok 500 millió Ft-ra pályázhatnak. Ebből 2/3 részt beruházásra, infrastruktúrára, 1/3 részt társadalomfejlesztésre kell fordítani. A helyi akciócsoportot (HACS) május 31-ig kell meg-

alakítani. A konzorcium vezetője B.füred város önkormányzata lesz. Dicenti Károly, a HROD pályázati író cégtől ismertette a részleteket.

- 13. Vezetőségi ülés 16.30-kor a Kisfaludy Galériában. Eldöntöttük, hogy a HACS-hoz a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület csatlakozik.
- 17. TOP CLLD pályázattal kapcsolatban helyi akció csoport (HACS) megalakulása Bfüreden, az országban az elsők között, a Helytörténeti Egyesület részéről az elnök és a titkár vett részt. A konzorcium tagjai: intézmények, civil szervezetek, vállalkozók. Konzorcium vezetője az Önkormányzat, képviselője dr. Bóka István. A tagok mellett együttműködő partnerek lesznek.
- 24. Mikulka Katalin és Szelle Zoltán tagtársunk kezdeményezésére jól sikerült megemlékezést tartott a könyvtárban a Pajtás hajó 1954-es tragédiájáról Deák István okleveles hajóskapitány és Benedek Gyula hajógépész Siófokról. Dokumentumfilmet is vetítettek a Pajtás hajó bal-esetkori gépészenek visszaemlékezéséről.
- 28. Az egyesületünknek is helyt adó könyvtár felvette a Lipták Gábor nevet. A szép, méltó névadási ünnepségen a Helytörténeti Egyesület sok tagja rész vett.

Június

- 8. Egyesületi nap keretében megtekintettük a hajógyári vitorlás kikötőt és a hajógyári múzeumot. Uzsák Kata rendezvényszervező rövid ismertetést tartott a területről, majd mindenki kedvére nézelődhetett. 40 tag és ismerős vett részt a programon.
- 8. HACS-al kapcsolatos első helyzetértékelő műhelymunka a PM. hivatalban. Helytörténeti Egyesület részéről Tóth Györgyi vett részt.
- 15. HACS-al kapcsolatos „Jövőtervező” műhelymunka a Polgármesteri Hivatalban. Részt vett az elnök és titkár. Városunk jövőképeinek felvázolása, milyen legyen B.füred 20 év múlva? CÉL: Turizmus mellett helyi és kisvállalkozásokra építő versenyképes gazdaság.
- 22. HACS-al kapcsolatos harmadik, cselekvési tervet előkészítő műhelymunka a Polgármesteri Hivatalban. „Balatonfüred a harmonikus város”
Három legfontosabb kulcsprojektre 170 millió Ft költhető el. Szavazással kiválasztottuk a 3 legfontosabbat: Közösségi ház civil házzá alakítása, Lipták Gábor Városi Könyvtár felújítása

sa, Helytörténeti Gyűjtemény (volt) épületének felújítása, bővítése.

Július

- 3. NABE arácsi csoportja szervezésében, a Füredi Játékszíni Napok keretében megemlékezés és koszorúzás az arácsi Lóczy temetőben a három fiatalon elhunyt színésznő sírjánál. Verset olvasott fel dr. Hullerné Takács Ilona. Utána a Kisfaludy szobornál ünnepség és koszorúzás.
- 22. Megemlékezés és koszorúzás a NABE szervezésében a Horváth ház falán levő Annabállal kapcsolatos táblánál. NABE elnökének felkérésére, a beszédet B.-né Bocsor Ágnes olvasta fel.

Július vége és augusztus eleje

Támogatási szerződések aláírása a Polgármesteri Hivatallal. Elnyert összegek: 100.000.-Ft és 450.000.-Ft, azonos az előző évivel.

Szeptember

- 5. Egyesületi nap keretében a könyvtárban megtartottuk a Füredi História idei 2., összességében 45. számának bemutatóját. A lapot dr. Rác János felelős szerkesztő mutatta be. A bemutató után Csonka Endre vez. tagunk ismertette a 80 éven felüli volt HungarHotels dolgozók összejövételének tervét. „HUSZÉV 80 felett” 2016. október 5. 15 óra. Hotel Annabella, Deák terem.
- Simonné Rózsika és mások is jelezték, hogy a Selők c. szobor méltatlan helyzetben van a Vaszary villa hátsó kertjében. Kéri, hogy kerdezzünk rá a PM. Hivatalban, mikor, hová állítják fel.
- 12. Az Anna Grand hotel cukrászdájában vezetőségi ülést tartottunk a „HUSZÉV nyolcvan felett” rendezvénnyel kapcsolatban. Részt vett: Csonka Endre, H.-né Takács Ilona, Baán Beáta, Bné Bocsor Ágnes. Csonka Endre fő szervező ismertette az eddigi ezzel kapcsolatos munkáját. Megbeszéltük a további teendőket. Meghívjuk dr. Bóka István polgármester urat is. A beszélgető résztvevők emléklapot és Helytörténeti egyesületes kerámia plakettet kapnak.
- 21. A jubileumi, Széchenyi István születésének 225. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepségen egyesületünk részéről koszorúzott:

Budáné Bocsor Ágnes és dr. Hullerné Takács Ilona.

- 30. Vezetőségi ülés a könyvtárban, ahol megbeszéltük az okt. 5-i 80 éven felüli volt HungarHotels dolgozók találkozójának forgatókönyvét. „HUSZÉV 80 felett.” A rendezvényt betettük a Füred TV-be is, hogy minél több érdeklődő tudomást szerezzen róla, és eljöhessen rá.

Október

- 5. 15 órakor kezdődött az Annabella Hotel Deák termében a „HUSZÉV nyolcvan felett”, volt 80 év feletti HungarHotels dolgozókkal folytatott beszélgetés, visszaemlékezés. Ezzel folytattuk a tavaly elkezdett értékmentő sorozatot. A beszélgetésen nyolc fő 80 éven felüli vett részt, valamint az Annabella első és mostani igazgatója, és az utóbbi évek igazgatói, összesen 13-an. A beszélgetést tagtársunk Baán Bea vezette, akinek mindkét szülője a cégnél dolgozott. A beszélgetés alatt régi képeket vetítettek a HUSZÉV és HungarHotels életéről. Tárlókban bemutattak sok régi vendéglátós relikviát, valamint egy asztalon láthattunk egy teljes szervizt alpakkából, mellette tablókon a vállalat életét bemutató képeket.

A rendezvényt megtisztelte köszöntőjével dr. Bóka István polgármester úr is.

Nagyon sok jelenlegi és volt HH. dolgozó, és Helytörténeti egyesületi tag jött el, élénk érdeklődéssel hallgatva a beszélgetést. A végén a beszélgetők emléklapot kaptak, valamint egyesületünk ajándékát, egy kerámia plakettet. Egy emlékkönyvbe mindenki beírhatta gondolatait.

Az eseményről másfél órás felvételt készített a Füred TV. Ennek anyagát DVD-re kiírva megkaptuk 4 példányban, amit sokszorosítottunk és a beszélgetésben résztvevőknek, valamint a könyvtárnak, a Helytörténeti Gyűjteménynek, Helytörténeti Egyesületnek, a főszervező Csonka Endrének és a levezető Baán Beának adtunk. Meghívásunkra ott volt Györffy Árpád újságíró, aki honlapján tudósított sok képpel a rendezvényről. Kitűnő fotókat készített tagtársunk, Gazsi József, amik felkerültek honlapunkra.

A beszélgetés után a szálloda és Bergmann Ernő cukrász mester (ő is volt HH. dolgozó) nagyvonalúan vendégül látta a résztvevőket.

- 9. E-mailben megkeresett bennünket a Polgármesteri Hivatal osztályvezetője, Cserép László, hogy a Temető-köz névváltoztatásához adjunk javaslatokat. Válaszunkban megírtuk, hogy a Helytörténeti egyesület nem javasolja a névváltoztatást, de a beérkezett javaslatokat továbbítottuk. Szerencsére a képviselő-testület is így látta jónak, maradt a Temető-köz név.
- 25. Az Arácsi Népházban tartották a civil szervezetek részére az alapító okirat módosításáról szóló tájékoztatót az új törvényi szabályozás szerint. Ezen az elnök részt vett.
- 29. A Városi Múzeum épületében tartották a Balatoni Helytörténetesek III. szakmai találkozó-ját Előadások hangzottak el „A Balaton összeköt: évfordulók jegyében” mottóval.

A programra 55 helytörténész jött el, egyesületünket 10 fő képviselte. Előadást tartott tagjaink közül dr. Lichtneckert András történész, a Balaton Gözhajózási Társaság és az első Kisfaludy gőzös történetéről. dr. Makra Ernőné: „140 éve született Cséplő Ernő a Balaton Szövetség egykori titkára, igazgatója” címmel beszélt. dr. Olti Ferenc „Felkészülés a Holokauszt 75. évfordulójára” (ami 2020-ban lesz) címmel tartott ismertetőt, kérve a jelen lévőket, hogy mindenhol a helyi zsidóságra emlékezőktől gyűjtsenek visszaemlékezéseket, 6 település jelentkezett is. A végén az érdeklődők tárlatvezetéssel megtekintették a Vitorlázeum és a Jókai emlékház kiállításait.

November

- 2-án a vezetőség levelet írt dr. Bóka István polgármesternek, az Arany J. u. 12-ben levő helytörténeti ház elhanyagolt udvarának rendbehozatalát kérve. Polgármester úr intézkedett, és december elejére megszépült az udvar.

- 7. Vezetőségi ülés a könyvtárban. Elnök az aktuális ügyekről tájékoztatta a megjelenteket.

Megtárgyaltuk, hogy a P. Horváth Ádám térképén már jelölt házak elé milyen táblák állítását javasoljuk a Polgármesteri Hivatalnak. Az ülésen a vezetőségen kívül részt vett: Némethné Rácz Lídia, Elek Miklós, Tóth Attila és a Szitadekor cégtől Schulz Ákos. E cég ad ajánlatot és látványtervet az elkészítésre.

16 óra: Egyesületi délután 22 tag részvételével. Témák: személyes élmények, visszaemlékezések 1956-ról, valamint beszámolók – ki milyen kutatáson, cikken, könyvön dolgozik.

Az elnök megköszönte Csonka Endre és Baán Bea tagtársaknak a „HUSZÉV 80 FELETT” találkozó szervezésében és lebonyolításában végzett kitűnő munkát.

- 23. Polgármester úr meghívására a Papsoka terület rehabilitációval kapcsolatos megbeszélésre meghívást kapott egyesületünk is, tekintve hogy Némethné Rácz Lídia állította össze a temetőkkel kapcsolatos anyagot. Az önkormányzat adja be a pályázatot a Balaton Fejlesztési Tanácshoz 2017. jan. 16-ig. Első lépésben a régi református temető rendbehozatalára készítenek tervet. Az elképzelés egy interaktív park létrehozása.

December

- 7. Az egyesület elnöke részt vett az Arácsi népházban a NEA 2017 konzultáción.
- 13. A vezetőség összeállította az egyesület 2017. évi programtervét, ami feltöltöttek a balatonfüredi online rendezvény naptárba.
- 14. Egyesületi délután keretében évzáró teadélutánt tartottunk a könyvtárban. Az elnök rövid összefoglalót olvasott fel a 2016-os év egyesületi eseményeiről, tevékenységünkről.

A Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület köszönetet mond mindazoknak, akik az elmúlt évben 2015. évi adójuk 1 %-ával támogatták. Az így befolyt 29 890.- Ft-ot az egyesület alaptevékenységének finanszírozására fordítottuk.

Kérjük, hogy továbbra is segítsék adójuk 1 %-ával a működésünket!

Adószámunk: 18918421-1-19

A Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület pénzügyi beszámolója – 2016

A 2016. évi bevétel-kiadás alakulása

Bevétel	
Tagdíj, pártolói díj	167 500
Kiadvány értékesítés	352 600
szja 1 %	29 890
Önkormányzat támogatás	100 000
Egyéb bevétel (kerekítés)	5
kamat	26
össz bevét:	650 021
Kiadás	
Kiadványok nyomdaköltsége	320 008
Koszorú, nyomtatvány	24 780
Könyvviteli szolgáltatás	187 339
Posta, telefon költség	22 989
Egyéb ki nem emelt szolgáltatás	3 111
Pénzügyi műveletek díja	22 513
Össz. kiadás:	557 741
Előző évekről áthúzódó kiadás	813
Egyenleg 2016	91 447
A Cash-flow alakulása:	
+Folyószámla egyenleg 2016.12.31-én	242 187
Házipénztár egyenleg 2016.12.31-én	66 283
Pénzügyi egyenleg 2017.12.31-é	308 470

A 2016. évi kiadványok értékesítéséből 2016.12.31-ig nem érkezett be a számlánkra a FüredKult-tól 143 500,-Ft, illetve a Probio Zrt-től 8 400,-Ft. Ugyancsak 2017-ben realizálódik a 2016. évi História önkormányzati támogatása, mivel utófinanszírozás valósul meg, 75 % támogatási mutató mellett!. (cca. 300 000,-Ft)

A bevételek házipénztárba való befizetése szigorú számadású nyugtatömbbe kerül rögzítésre, mely rendszeres időközönként kerül a könyvelésre. A nyugtakönyv sorszámai tombolázásra kerülnek. A kiadások ugyancsak számla ellenében történnek, a házipénztári befizetésekkel együtt kerülnek a könyvelésre.

Pénzügyi helyzetünk kiegyensúlyozott – nincs kifizetetlen számla.

Balatonfüred, 2017.02.17.

Közhasznúsági jelentés

	A kćerka klijentkinje verovatno upila otrovanu opijumom i heroinom u klijentkinjinoj sobi 19.12.2012.	19.12
---	--	--------------

Journal of Management Inquiry 18(4)

Source: author's calculations from the 1994-1995 Survey of the Health of the Nation.

	Unit	Entered on	Not shown	Entered amount
Start date		Enter Date	Age	
End date		Enter Date	Age	
Age range		Enter	Age	
Gender (male/female)				
Gender (male/female)				
Gender (male)				

Abstract: Log-odds estimates using the standard logit model are compared to log-odds estimates using the standard logit model with a random effect for the individual. The results show that the log-odds estimates using the standard logit model are generally more precise than the log-odds estimates using the standard logit model with a random effect for the individual.

[illegible]

Received: 2019-09-10; Accepted: 2019-10-10

	Eintrag in das Patentregister Antrag auf Eintragung in das Patentregister Antrag auf Eintragung in das Patentregister	19. 11. 2017
---	--	--------------

© 2004 Blackwell Publishing Ltd, *Journal of Internal Medicine* 255: 103–110

[illegible]

© 2004 Blackwell Publishing Ltd, *Journal of Internal Medicine* 255: 101–108

	A határán helyenként megépült, egyrészt nem volt egy összefüggő létesítmény az állattartáshoz szükséges	496/2007
--	--	-----------------

11. reported data by research setting			
	total	high-income	low-income
Researcher type			
1. Academic			
2. Non-academic			
3. Mixed			
Researcher gender			
1. Male			
2. Female			
Researcher age			
1. 18-24			
2. 25-34			
3. 35-44			
4. 45-54			
5. 55-64			
6. 65+			
Researcher education			
1. High school			
2. Some college			
3. Bachelor's			
4. Master's			
5. Doctorate			
Researcher experience			
1. 0-4 years			
2. 5-9 years			
3. 10-14 years			
4. 15-19 years			
5. 20+ years			
Researcher location			
1. North America			
2. Europe			
3. Asia			
4. Africa			
5. Oceania			
Researcher affiliation			
1. University			
2. Government			
3. Non-profit			
4. Private industry			
5. Other			

	1997	1998
Number of respondents	100	100
Number of respondents who did not answer	0	0
Number of respondents who answered	100	100

	Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі	№ 1/1
---	--	--------------

Account description	At year-end/31.12.2019						At year-end/31.12.2018					
	Assets			Liabilities			Assets			Liabilities		
	Value	Adjusted value	Value	Value	Adjusted value	Value	Value	Adjusted value	Value	Value	Adjusted value	Value
1. Financial assets	300		300				200		200			200
2. Financial liabilities												
3. Total assets												
4. Total liabilities												
5. Total equity												
6. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
7. Total equity (excluding reserves)												
8. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
9. Total equity (excluding reserves)												
10. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
11. Total equity (excluding reserves)												
12. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
13. Total equity (excluding reserves)												
14. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
15. Total equity (excluding reserves)												
16. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
17. Total equity (excluding reserves)												
18. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
19. Total equity (excluding reserves)												
20. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
21. Total equity (excluding reserves)												
22. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
23. Total equity (excluding reserves)												
24. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
25. Total equity (excluding reserves)												
26. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
27. Total equity (excluding reserves)												
28. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
29. Total equity (excluding reserves)												
30. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
31. Total equity (excluding reserves)												
32. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
33. Total equity (excluding reserves)												
34. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
35. Total equity (excluding reserves)												
36. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
37. Total equity (excluding reserves)												
38. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
39. Total equity (excluding reserves)												
40. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
41. Total equity (excluding reserves)												
42. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
43. Total equity (excluding reserves)												
44. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
45. Total equity (excluding reserves)												
46. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
47. Total equity (excluding reserves)												
48. Total equity (including reserves)	300		300				200		200			200
49. Total equity (excluding reserves)												

doi:10.1371/journal.pone.0142000.g001

[illegible]

	A Kannada Language course material for the students of Government Schools in Karnataka	Page No. _____
1. Name of the student: _____		
2. Address of the student: _____		
3. Date of birth: _____		
4. Date of admission: _____		
5. Date of completion: _____		
6. Date of examination: _____		
7. Date of result: _____		
8. Date of admission to the next class: _____		
9. Date of completion of the course: _____		
10. Date of examination: _____		
11. Date of result: _____		
12. Date of admission to the next class: _____		
13. Date of completion of the course: _____		
14. Date of examination: _____		
15. Date of result: _____		
16. Date of admission to the next class: _____		
17. Date of completion of the course: _____		
18. Date of examination: _____		
19. Date of result: _____		
20. Date of admission to the next class: _____		
21. Date of completion of the course: _____		
22. Date of examination: _____		
23. Date of result: _____		
24. Date of admission to the next class: _____		
25. Date of completion of the course: _____		
26. Date of examination: _____		
27. Date of result: _____		
28. Date of admission to the next class: _____		
29. Date of completion of the course: _____		
30. Date of examination: _____		
31. Date of result: _____		
32. Date of admission to the next class: _____		
33. Date of completion of the course: _____		
34. Date of examination: _____		
35. Date of result: _____		
36. Date of admission to the next class: _____		
37. Date of completion of the course: _____		
38. Date of examination: _____		
39. Date of result: _____		
40. Date of admission to the next class: _____		
41. Date of completion of the course: _____		
42. Date of examination: _____		
43. Date of result: _____		
44. Date of admission to the next class: _____		
45. Date of completion of the course: _____		
46. Date of examination: _____		
47. Date of result: _____		
48. Date of admission to the next class: _____		
49. Date of completion of the course: _____		
50. Date of examination: _____		
51. Date of result: _____		
52. Date of admission to the next class: _____		
53. Date of completion of the course: _____		
54. Date of examination: _____		
55. Date of result: _____		
56. Date of admission to the next class: _____		
57. Date of completion of the course: _____		
58. Date of examination: _____		
59. Date of result: _____		
60. Date of admission to the next class: _____		
61. Date of completion of the course: _____		
62. Date of examination: _____		
63. Date of result: _____		
64. Date of admission to the next class: _____		
65. Date of completion of the course: _____		
66. Date of examination: _____		
67. Date of result: _____		
68. Date of admission to the next class: _____		
69. Date of completion of the course: _____		
70. Date of examination: _____		
71. Date of result: _____		
72. Date of admission to the next class: _____		
73. Date of completion of the course: _____		
74. Date of examination: _____		
75. Date of result: _____		
76. Date of admission to the next class: _____		
77. Date of completion of the course: _____		
78. Date of examination: _____		
79. Date of result: _____		
80. Date of admission to the next class: _____		
81. Date of completion of the course: _____		
82. Date of examination: _____		
83. Date of result: _____		
84. Date of admission to the next class: _____		
85. Date of completion of the course: _____		
86. Date of examination: _____		
87. Date of result: _____		
88. Date of admission to the next class: _____		
89. Date of completion of the course: _____		
90. Date of examination: _____		
91. Date of result: _____		
92. Date of admission to the next class: _____		
93. Date of completion of the course: _____		
94. Date of examination: _____		
95. Date of result: _____		
96. Date of admission to the next class: _____		
97. Date of completion of the course: _____		
98. Date of examination: _____		
99. Date of result: _____		
100. Date of admission to the next class: _____		

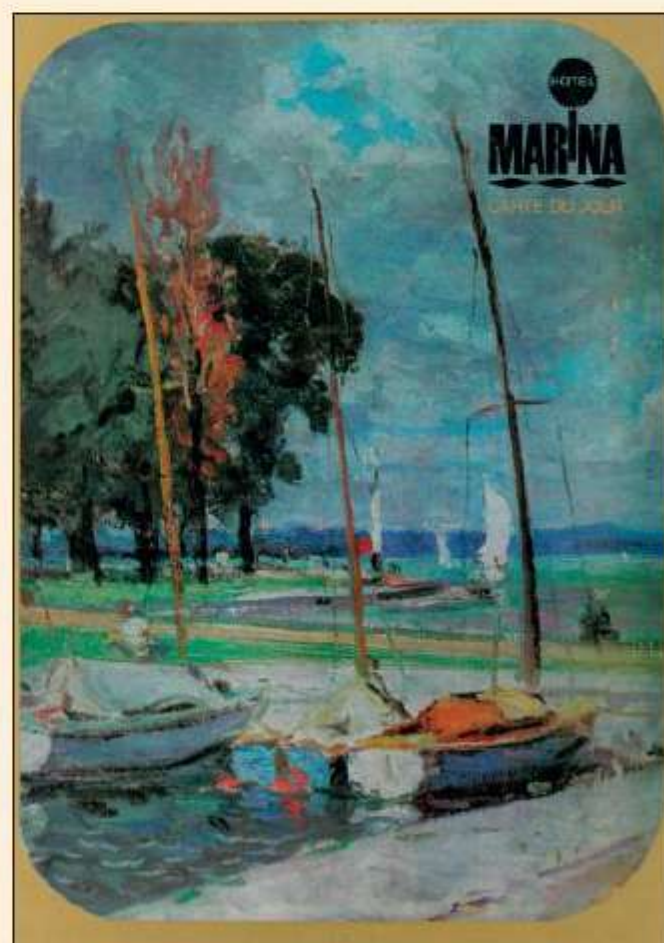
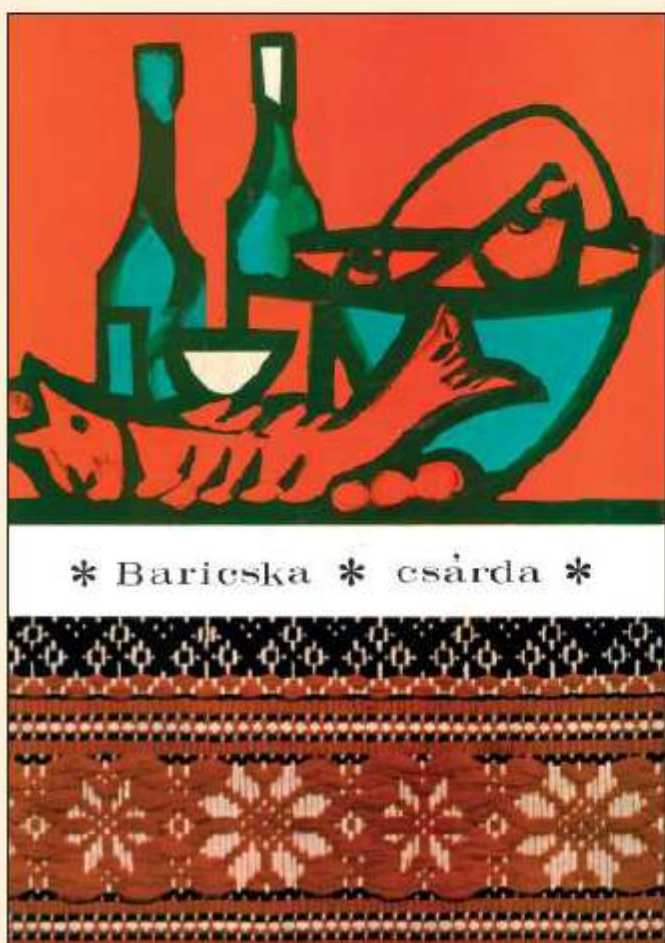
[illegible][illegible]

	A kettős könyvvitét vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és költségvetési melléklete Mű - Működési	PK-14/
Évesadat - Jogi személy szervezet egyszerűsített		
Bevételről, kiadásokról, egyenlegről		
Csoport megnevezése		
PK 14/12. Általános jellemző	Költségvetési szerv Egyéb költségvetési szerv	☐ ☐
PK 14/12. Szervezeti felépítés	Költségvetési szerv Egyéb költségvetési szerv	☐ ☐
PK 14/12. Igazgató	Költségvetési szerv Egyéb költségvetési szerv	☐ ☐
PK 14/12. Igazgató helyettes	Költségvetési szerv Egyéb költségvetési szerv	☐ ☐
PK 14/12. Igazgató helyettes	Költségvetési szerv Egyéb költségvetési szerv	☐ ☐
PK 14/12. Igazgató	Költségvetési szerv Egyéb költségvetési szerv	☐ ☐

Az adományozóknak ezúton mondunk ismételen köszönetet.
Összeállította: Tóth-Bencze Tamás könyvtáros

A balatonfüredi római katolikus plébánia-templom üvegablakai közül:
Szent István, Szent Imre, Szent Margit, Szent Erzsébet

Balatonfüredi HungarHotels vendéglátó-ipari egységek étel- és itallapjai borítóinak címlapja